

Katternö

2 • 2019 Ett österbottniskt magasin

Femtonde årgången

**Testa
hur gammal
du är**

**Nya stor-
satsningar
på förnybart**

Jarkko
- den lycklige världsmästaren

Underbarnet från Nedervetil

Till kunderna hos
Esse Elektro-Kraft,
Herrfors, Kronoby Elverk,
Nykarleby Kraftverk
och Vetelin Energia.

Tre frågor...

PIA GRAHN

Uppvuxen i Karleby, examen från Hanken vid Åbo Akademi och journalist från Stockholms Universitet, lång erfarenhet av reklam, pr och marknadsföring i olika ledande befattningar. I dag vd på Regi Research & Strategi AB i Stockholm.

Varför är det intressant för omvärlden att bekanta sig med Österbotten?

Österbotten är både vackert, lugnt och exotiskt. Jag ser landskapet som "hem" fortfarande fastän jag inte har bostad här på över 30 år. Österbotten har många spännande små- och medelstora företag, ett rikt entreprenörskap och en ovanlig innovationsrikedom. Men framför allt är Österbotten en grogrund för genuina människor – ofta med en härlig humor och livsinställning. Österbotten har också en natur som är fridfull på ett speciellt sätt.

Om Österbotten vill marknadsföra sig som mål för investerare, turister eller andra – hur borde man gå tillväga för att få fram budskapet?

Genom att berätta just om naturen, entreprenörskapet och människorna och om att folk är välutbildade, beresta och språkkunniga. Även om det finns en viss blyghet så finns samtidigt en öppenhet och nyfikenhet hos väldigt många. Det yttar sig också i den österbottniska företagsamheten och förmågan att skapa samarbeten. Så bara fortsatt med att sätta Österbotten på kartan och var stolt över att vara österbottning.

Vad betyder livskvalitet för dig?

Friheten att kunna bestämma över mitt eget liv och min livssituation är central. Att få vara med mina döttrar, min mamma, mina nära och kära och uppleva livet och vardagen med dem. Att få fylla på med inspiration och nya upplevelser via nya vänner, resor, ny kunskap. Att må bra i själ och hjärta.

Innehåll

- Vad är en realistisk väg? ...4
- EU behöver enhetliga regler ...5
- Vårt behov av berättelser ...6
- Hur gammal är du? ...10
- Optimisten och pessimisten ...12
- Ordspråk är bäst på dialekt ...14
- Det är grönt på båda sidorna ...20
- Den lycklige världsmästaren ...22
- När "odjuret" anlände ...28
- Storsatsning på biobränslen ...36
- Storsatsning på vindkraft ...38
- Snart kan du ta familjen till Tjernoby! ...44
- Släkthistorier: Underbarnet Einar Swan ...50
- Fokus natur: Skogsrenen har återvänt ...52

Katternö 2 • 2019 Ansvarig utgivare Roger Holm, Katternö Ab, Köpmansgatan 10, 68600 Jakobstad, tel. (06) 781 5300, fax (06) 781 5322, roger.holm@katterno.fi, www.katterno.fi

Adressändringar Siv Granqvist, tel. (06) 781 5333, siv.granqvist@katterno.fi

Projektledare Svenolof Karlsson, www.storkamp.com Redaktörer Svenolof Karlsson, Johan Svenlin, Susanne Strömberg Layout Gun-Marie Wiis Pämbild Jan Sandvik

Tryck Forsberg 2019

Katternötidningen finns också i en nätversion, se www.katternodigital.fi. Gamla nummer av tidningen kan läsas på www.katterno.fi.

Energipolitiken och verkligheten

Finlands nya regering har börjat arbetet med att förverkliga regeringsprogrammet. För energisektorns del är listan lång och kan sorteras i tre huvudteman: klimatpolitik, energibeskattnings och energiproduktion.

Målsättningarna gällande energiproduktionen är till stor del integrerade i klimatpolitiken med kolförbud år 2029 och halverad torv användning till 2030 som viktiga ingredienser. År 2035 ska Finland vara koldioxidneutralt. Stenkol och fossil gas används främst i södra Finlands storstäder för fjärrvärmeproduktion. I resten av Finland värms omkring en miljon finländares hem med torv.

Ökad användning av hyggesrester och skogsindustrins sidoprodukter kan bara delvis kompensera minskad användning av torv, kol och fossil gas. Övriga alternativ är till exempel ökad elvärme via värmepumpar och bättre tillvaratagande av industriprocessers spillvärme, för inmatning i fjärrvärmenätet.

En väsentlig faktor är att fossila bränslen i industriella processer framöver i allt högre grad kommer att ersättas av el. Ett gott exempel är SSAB:s kommande pilotanläggning i Luleå för stenkolfri ståltilverknings. En sådan process kommer, redan om den tillämpas bara på SSAB i Brahestad, att kräva mer el än vad det intelligenta Fennovoima kommer att producera. Samtidigt skulle en sådan sak på ett bra sätt minska Finlands totala koldioxidutsläpp med nästan 10 procent.

Koldioxidskatt på bränslen har diskuterats, men där sörjer den redan existerande skatten genom utsläppshandeln ETS för att de fossila bränslena fasas ut. Denna befintliga koldioxidskatt har, efter att stora mängder utsläppsrätter dragits bort från ETS-marknaden, fyrdubblats på två år. Att i det läget påföra även en andra skatt på koldioxid skulle förstöra det som den nuvarande ETS-handeln syftar till, att processen ska ske kontrollerat.

Kärnkraftens stora roll i klimatpolitikens energidel är självklar i all seriös diskussion. Glädjande nog inses detta av allt fler i den gröna rörelsen, till exempel partiets avdelning "Viite-tieteen ja teknologian vihreät". Sett till hela befolkningen är stödet för kärnkraft nu högre än någonsin tidigare i Finland: 49 procent är positiva, 15 procent negativa.¹

Vindkraften är numera den mest kostnadseffektiva metoden för elproduktion i finländska förhållanden och har i praktiken konkurrerat ut en stor del av våra väderberoende kraftverk, som nu rivs. Samtidigt aktualiserar detta frågan för Finlands nätbolag, enligt lag skyldiga att leverera el, hur de ska få fram el vid tillfällena då utbudet inte räcker till.

Problemet ska, enligt nuvarande marknadsdesign, lösas av marknaden. Men tyvärr kan denna inte snabbstarta de redan rivna kraftverken den dag de behövs. Även vår i övrigt välfungerande Nordpool-marknad saknar en mekanism som skulle ge ett eget värde åt elproduktion som är väderberoende.

Nyligen tog Sveriges energiminister Anders Ygeman initiativ till diskussion om en sådan mekanism. Vi får hoppas att samma diskussion på allvar påbörjas även i Finland.

ROGER HOLM, vd Katternö

¹ Enligt senaste mätning V Kantar TNS / Energiateollisuus ry, April 2019.

Var det bättre förr?

◆ **Seija Pulkkinen, Vetil**
Jag har alltid bott här i Vetil och rört mig på samma ställen, så för min egen del har det inte ändrat så mycket. Vardagliga tjänster fanns närmare bättre förr. Jag har en tablett (surfplatta) som ger tillgång till tjänster, men det är inte alltid som jag lyckas använda dem.

◆ **Ida Svanbäck, Nykarleby**
Nej, det tycker jag inte. Levnadsstandarden är högre och det finns mer möjligheter för dagens unga, jämfört med när jag växte upp. Nackdelen är alla dessa sammanslagningar, vi borde tänka mer småskaligt så att den lilla människan inte försvinner i mängden.

◆ **Christer Sjöblom, Nykarleby**
Det beror på, vissa saker har blivit sämre och andra bättre. Stressen, att vi alltid förväntas vara uppkopplade, är en dålig utveckling. En sak som blivit bättre däremot är att vi numera har rätt bra koll på vad som händer i världen.

◆ **Leena Huusko, Vetil**
Ja, det var i alla fall tryggare. Nu finns det en massa oro i samhället och en känsla av otrygghet har spridit sig. En annan sak som blivit sämre är att allt nuförtiden ska göras på nätet. Det är lätt hänt att vi äldre personer faller av kälken.

Vad är en realistisk väg?

I arbetet för klimatmålen behövs en bred palett av åtgärder. Mer bioenergi från skogen, en kraftfull ökning av kärnkraften, lokal lagring av solenergi och mikronät är viktiga ingredienser, skriver Lars Josefsson, Vattenfalls tidigare vd.

Klimatfrågan driver behovet av energiomställning. Det råder inte brist på energi. Fossil energi finns i överflöd, dessutom till relativt låg kostnad.

Energibehovet ökar kraftigt i utvecklingsländerna, medan behovet i OECD-länderna är stagnerande eller ökar måttligt. Utvecklingsländerna behöver tillförsel av billig energi för att kunna öka levnadsstandard och industriutveckling. Om dessa länder tvingas välja mellan utveckling och begränsning av koldioxidutsläpp, så kommer de att välja att utveckla sina ekonomier framför att lösa klimatproblemet.

Temperaturhöjningen sedan 1800-talets mitt har nu globalt nått över en grad Celsius och i Norden upp mot 2 grader. Sannolikt kommer vi inte att klara vare sig 1,5- eller 2-gradersmålen. Detta innebär inte

Lars G. Josefsson, Vattenfalls vd från 2000–2010, har för sitt miljöengagemang bland annat fått tidskriften Times utmärkelse European Hero. Han var under några år personlig klimatrådgivare åt Angela Merkel.

att det är för sent, tvärtom ska vi göra allt vi kan för att begränsa de negativa effekterna så långt möjligt.

Mot den bakgrunden är det rimligt att OECD-länderna tar ett större ansvar för energiomställningen än utvecklingsländerna. Innebär detta då att vi så snart som möjligt ska ställa om till förnyelsebar energi?

Svaret är naturligtvis nej. Det är uppenbart att vi bör ställa om till utsläppsfri kraft, men vi kan inte kräva att den dessutom ska vara till 100 procent förnyelsebar, i praktiken beroende av vädret.

Kanske mindre uppenbart är att vi måste utveckla vårt energisystem så att det underlättar för utvecklingsländerna att klara sin nödvändiga energiomställning. Om vi enbart fokuserar på den egna omställningen så kommer vi troligen att lyckas, men utan att det märkbart påverkar den globala uppvärmningen. Vi behöver system och produkter som enkelt kan få sin användning i utvecklingsländerna.

Vilka förutsättningar har vi att kunna bidra på ett meningsfullt sätt?

Uppenbart behöver vi ta till vara vår skog ännu bättre. För närvarande avverkar vi betydligt mindre än skogstillväxten (ca 70 procent i Sverige). Detta innebär att Norden utgör en väsentlig koldioxidsänka. Det finns stor potential att ytterligare öka tillväxten.

Skogen används redan som råvara för biodrivmedel, men detta behöver skalas upp till en storskalig industri. För det krävs utveckling och stora investeringar, vilket borde vara ett utmärkt område för nordiskt samarbete. Det saknas naturligtvis inte andra områden där skogsråvaran kan användas – byggsektorn är ett sådant område.

Kärnkraften är ett område med stor potential. Det är svårt att tro på en kraftig reduktion av växthusgaserna, utan en mångdubbling av kärnkraften i världen.

Sverige och Finland är väl etabla-

Wikipedia

rade som kärnkraftnationer, med befintlig stor kunskap. Det huvudsakliga argumentet emot kärnkraft i den svenska debatten är att kostnaderna gör kärnkraften ointressant. Ofta pekas då på erfarenheterna av den finländska Olkiluoto 3-reaktor.

Här är det befogat att jämföra med historien. Den stora utbyggnaden av kärnkraften i Europa gjordes under 1970- och 1980-talen. Exempelvis reducerade Frankrike genom en storsatsning på kärnkraft andelen fossil kraft i systemet från 70 till 10 procent inom loppet av bara tio år.

Kostnadsskillnaden mellan de första och de sista verken var mycket stora, inlärningskurvan är brant.

Nu ligger den riktigt stora potentialen i nästa generation kärnkraft, med passiv säkerhet, bättre bränsleutnyttjande och mindre moduluppbyggda reaktorer. Med en medveten satsning kan dessa vara kommersialiserade inom tio år. Staterna behöver skapa en trovärdig väg till licensiering och marknad och erbjuda områden för testanläggningar. Under sådana förutsättningar finns riskvilligt privat kapital tillgängligt.

En intressant möjlighet är att kärnkraft kan utgöra basen för en storskalig vätgasproduktion genom användning av reaktorernas värmeöverskott. Vätgasen kan användas

Solceller är viktiga i energipaletten. Här solceller med en installerad effekt av 12 megawatt i Telangana, Indien.

för transporter och inom industri såväl internt som för export.

Inom den förnyelsebara energin utgör solenergin den riktigt stora potentialen. Våra marknader långt i norr har ett stort handikapp på vinterhalvåret, då solen lyser med sin frånvaro samtidigt som energibehovet är som störst. För att den förnyelsebara energin ska bli tillräckligt attraktiv, måste den kombineras med lokal lagringsmöjlighet, till exempel med hjälp av batterier.

För användning i länder med svaga eller inga elnät behöver mini- eller mikronät skapas. Denna system- och produktutveckling borde vara något som de nordiska länderna och företagen skulle stimuleras att utveckla. Med befintlig teknik och systemkompetens ligger detta område väl till för vår industri.

Sammanfattningsvis har vi i Norden inte några stora svårigheter att ställa om vår elproduktion. Byggnadssektorn är väl framme i energiomställningen, och med en fossilfri elproduktion är problemet i stort löst. Transport- och industrisektorerna kommer att ställa om i fas med den internationella utvecklingen.

Vi kan ge väsentliga bidrag till detta. Början görs genom inhämtning av kunskaper.

LARS JOSEFSSON

EU behöver enhetliga regler

Det är en egenartad tanke att nationella politiker skulle vara de bäst skickade till att hitta de rätta stödnivåerna för enskilda teknologier. En mer logisk idé är en fast kostnad för den som förorsakar nedsmutsning, skriver energiprofessorn Sanna Syri.

Det krävs radikala förändringar av världens energisystem. I ljuset av IPCC:s fjolårsrapport borde Europa snabbt helt och hållet göra sig av med fossila bränslen, om kontinenten vill dra sitt strå till stacken för att hejda uppvärmningen vid 1,5 grader. Vilka åtgärder vore då effektiva? Kan Europa snart få sin energi från vind och sol och hantera balansen av elsystemet med batterier? Till exempel Tyskland, den största förorenaren i EU, plågas av följderna av att avstå från kärnkraften. Man har inte lyckats minska utsläppen i enlighet med målet trots synnerligen stora ekonomiska satsningar på sol- och vindkraft.

Inom ramen för den stora omställningen av energisystemen har man i Europa alltför mycket siktat in sig på grön el och glömt den stora andelen av energianvändningen som går till

uppvärmning. Detta trots att det är fråga om en sektor som erbjuder enkla och billiga alternativ när det gäller att hantera de stora växlingarna i elbehovet. Till exempel kan man med värmepumpar tillföra värme i fjärrvärmenäten under perioder av överutbud av el. Värmegasinering är en billig och erkänt välfungerande teknik.

Många finländska fjärrvärmebolag är redan nu i färd med att förverkliga detta. Samma mekanism är användbar också för enskilda fastigheter. Det lönar sig att, med hjälp av intelligent automatisk styrning, leda den egna solcellselen eller billig el från nätet till en jordvärmepump eller till den egna varmvattenberedningen.

Om batteriernas potential har även i den vetenskapliga litteraturen lanserats storskaliga visioner av energisystem som fungerar enbart med vind- eller solkraft. Batterier lämpar sig dock bara för korttidsreglering. Vi är långt ifrån ett läge där batterier skulle kunna vara ett kostnadseffektivt alternativ för energilagring räknat i terawattimmar.

Det vore angeläget för Europa att minska den splittrade styrningen av energisektorn och fokuseringen på stöd till enskilda teknologier.

Tanken att nationella politiker, som ett eget "hantverk", ska lyckas hitta just de rätta stödnivåerna för enskilda teknologier är egenartad. Ändå har under ett årtionde tyngdpunkten i EU-ländernas energipolitik legat just där.

En mer logisk idé är en fast kostnad för den som förorsakar nedsmutsning, det vill säga den redan existerande handeln med utsläppsrätter. Under lågkonjunkturen sjönk priset på dessa utsläppsrätter så mycket att mekanismen rentav gynade andra bränslen än de som förenade minst. Lyckligtvis har priset nu stigit så att utsläpp av ett ton koldioxid redan kostar över 20 euro.

I fortsättningen är det viktigt att utsläppshandeln framstår som en trovärdig mekanism. Priset för att förorena bör ligga högt – alltid. Då vågar aktörerna investera och konkurrenskraften stärks för de mindre förorenande alternativen. Då skulle processen mot renare energi ske på marknadsbasis, utan stödtåtgärder, vilka i ljuset av de analyser min forskningsgrupp gjort endast verkar splittrande på marknaden.

Styrmekanismerna behöver vara, förutom kraftfulla, även geografiskt tillräckligt omfattande. Mellan- och Sydeuropa är för sin el- och värmeproduktion mycket beroende av fossila bränslen. Vill vi på ett effektivt

sätta nära oss nollutsläpp bör hela Europa, förutom att öka mängden solceller och vindkraft, även satsa på kärnkraft och lagring av koldioxid inom industrin och kraftproduktionen.

Kan vi på ett effektivt sätt öka mängden utsläppsfri el, bidrar vi också till att minska utsläppen inom andra sektorer, i takt med att sådant som värmepumpar och elbilar blir allmänna.

SANNA SYRI

Sanna Syri är professor i energiteknik och energiekonomi vid Aaltouniversitetet. Hennes forskningsgrupp fokuserar på den nordiska elmarknaden och fjärrvärmesystem.

Vårt behov av berättelser

Museernas gömmor är fulla av berättelser. Men för att kunna få syn på de människor som levde före oss och förstå deras tankevärld, behöver vi lägga våra egna sanningar åt sidan. ”Människor har i alla tider levt i bubblor, men kanske har det aldrig varit så viktigt som nu att odla ett kritiskt tänkande”, säger historikern **Nils Erik Villstrand.**

Nils Erik Villstrand vid foten av fyra numera döda golvur från Esse, Purmo, Kronoby och Ilmola. Klockorna var på sin tid statusföremål, inget som behövdes i bondelivets vardag. Platsen för bilden är Österbottens museum i Vasa, en gång Villstrands arbetsplats.

”Framtiden är aldrig huggen i sten. Vi kan ta kommandot över våra liv”, säger Nils Erik Villstrand, med snart femtio år av historiestudier i bagaget.

Dagen före det här samtalet besökte Nils Erik Villstrand, professor emeritus i nordisk historia vid Åbo Akademi, det nyöppnade judiska museet i Stockholm. Han är fortfarande tagen av vad han lärde sig.

”En ung man beskrev den judiska undervisningens idé. Man studerar aldrig ensam, utan tillsammans med andra. Centralt är att vara nyfiken och ställa varandra motfrågor, att som en del av diskussionen byta åsikt och testa vart olika argumenteringar leder. Det här tränar upp en intellektuell rörlighet, som helt säkert bidragit till att människor ur den judiska traditionen är så oerhört överrepresenterade till exempel bland nobelpristagarna.”

”Det var omöjligt att inte associera till bibelns berättelse om den tolvårige Jesus, som föräldrarna efter flera dagars sökande hittade i templet, där han satt bland lärarna och ivrigt ställde dem frågor”, säger Nils Erik Villstrand.

Ett kollektiv, som premierar en bred och tillåtande debatt, får en särskild styrka och ökar sina överlevnadschanser, tror han.

”Historiskt är den här attityden inte vanlig. Till exempel i vår egen kulturkrets gällde under många sekler som en fast

sanning att Gud i himlen styrde över allt. Naturkatastrofer, hungersnöd, krig, pest – allt sådant sågs som Guds straff för att människorna levde ett syndigt liv. Att någon skulle stiga ut ur den här världsbilden var en omöjlig tanke. De som trots allt försökte råkade väldigt illa ut.”

Det finns ändå exempel på att man inom eliten förstod kraften i en systematiskt ifrågasättande metod, säger Nils Erik Villstrand, som inom sitt specialområde stormaktstidens historia, alltså 1600-talets Sverige, stött på det här exemplet:

”Det var omöjligt att inte tänka på den tolvårige Jesus, som satt i templet och ivrigt ställde frågor”

”När Riksrådet, som kan beskrivas som den dåtida regeringen, stod inför frågan hur klokt det var av Sverige att kriga i Tyskland, ställde man upp argumenten för och emot. Inget var förbjudet att säga, man ifrågasatte för ifrågasättandets skull, det var närmast som ett rollspel där vissa

skulle agera som djävulens advokat, alla argument skulle upp på bordet.”

”Men förstas kan man fråga sig om Riksrådet ändå kom fram till rätt beslut.”

Vi präglas obönhörligt av vår tid, säger Nils Erik Villstrand. Först kommer vi inte ifrån att vi sitter där vi sitter i släktpuslet, hur vi än försöker vrida på oss. Sedan kan vi räkna med att de insikter vi tycker att vi kommer fram till är en produkt av tidsandan, sådant som kollektivt gäller som ”sanningar”.

”Till exempel ifrågasätter knappast någon i dag marknadskrafterna, men de är inte en bunt naturlagar, utan har av människan till hundra procent designats till en, i sig sinnrik, konstruktion.”

Och vare sig vi talar om statiska eller snabbföränderliga samhällen så gäller att de tankefigurer och attityder, som vägleder människor, ofta är del av ett större mönster.

”En vanlig bild av den österbottniska byn före 1900-talet är att den levde ett eget stilla liv. Men väldigt länge har byarna stått i ett beroende av omvärlden. Det är ingen slump att en så stor del av det som producerats i Österbotten, genom många sekler, gått på export. Att landskapet i dag är ledande i Finland vad gäller exportföretag [räknat

per capita] är en fortsättning av det.”

Nils Erik Villstrand ser också en annan viktig bestämmande faktor i landskapet: den historiska frånvaron av hierarkiska strukturer. Österbotten har hyst mycket få patroner, österbottningarna har ingen tradition att buga och bocka för överheten.

”En intressant jämförelse ges av Dalarna, känt genom historien för sin upproriska och uppfinningsrika befolkning. Som Anna Götlind, historieprofessor i Stockholm, visat gick kommunikationen där framför allt horisontellt, inte vertikalt. Om en innovation lanseras i samma sociala skikt som man själv tillhör, så tror man på den.”

Den kanske knepigaste av alla parametrar som historiker har att hantera gäller just tidsuppfattningen. Vad är tid?

”Vi föreställer oss tiden linjärt, mäter tiden på en fast skala med klockor. I bondesamhället var tiden i stället cyklisk. Livet följde årstidernas växlingar och solens uppgång och nedgång. Först in på 1900-talet med glödlampor, som kunde tändas och släckas när man ville, gavs en praktisk möjlighet att arbeta oberoende av mörkret”, säger Nils Erik Villstrand.

Generellt är det svårt för människor att föreställa sig tid långt bakåt eller framåt i historien. Tiden är framför allt här och nu.

”Många har minnen av sina far- och morföräldrar, de har ett namn, en identitet. Men längre än två generationer bakåt blir familjehistorien ofta diffus. Man kanske har hört de äldre anfädernas namn, men i nästa stund har man glömt namnen. Förfäder

”Det finns ingen tradition i Österbotten att buga och bocka för överheten”

som inte har ett ansikte eller inte hör ihop med en berättelse förblir anonyma och försvinner i tystnaden.”

Samtidigt, säger Nils Erik Villstrand, visar forskning att människor har behov av att sortera upp sitt eget förflutna och försöka förstå det relaterat till samhällsförändringarna i stort. Det finns också en existentiell dimension: varifrån kommer man och varför har ens liv blivit som det blivit? Vi vill leva ett liv som går att redigera till en berättelse.

I särskilt ett avseende är synen på historiens gång central för en individ.

”Går utvecklingen mot det bättre eller sämre? Historien visar att förväntningshorisonten starkt påverkar hur människor mår och agerar. Tror man att tiderna ska bli bättre, klarar man mer. Upplevs framtiden som hotfull, blir det farligt.”

Hur mycket lär sig människor av historien? Måste alla generationer göra samma misstag som föräldragenerationen gjorde?

”Vi lär oss, men vi glömmet också. Till exempel menar jag att EU är resultat av en lärdom. Vill vi undvika krig, behöver nationerna integreras i ett samarbete. När det sägs att vi inget lär av historien, syftar man nögt på de gånger då det förflutna med

”Nu har vi en ungdomskult driven av starka kommersiella krafter, med självcentrering som en bärande idé”

tragiska konsekvenser inte har fått fungera som pedagog.”

”På individnivå ligger det nog djupt i människan att prova på saker för att se om det stämmer som föräldrarna eller skolan lär. Ungdomsåren är formativa, man måste få ifrågasätta den äldre generationen och göra sina egna misstag. Förr eller senare kommer upptäckten att allt inte var så självklart som det verkade.”

Med det sagt undrar Nils Erik Villstrand ändå om vi kommit till en *tipping point* i relationen mellan äldre och yngre.

”Äldre människor marginaliseras i dag. Forskning visar att de gamla i de nordiska länderna nu har lägre status än någon annanstans i världen. Samtidigt är faktum att äldre nu mår bättre och är friskare än någonsin i historien. Många lämnar yrkeslivet när de är som mest kompetenta, plötsligt frågar ingen efter vad de kan.”

Hur ska man tolka inkonsekvenserna? Mångfald hyllas, men den inkluderar inte äldre. Man kräver hållbarhet, men går i sönderrivna jeans. Det är lättare än någonsin att hitta information, men på universiteten vittnar man om att de årsklasser som kommer in har sämre kunskaper än förr...

”Det är lätt att odla fördomar på båda hållen”, säger Nils Erik Villstrand. ”Den sista gruppen nybörjare som jag föreläste för vid Åbo Akademi var utan konkurrens den mest skärpta jag mött – och då ska man betänka att jag undervisat på akademisk nivå sedan 1975.”

”Jag tror att generationsöverskridande samtal nu är viktigare än någonsin. Förr bodde generationerna ihop, man träffade varandra. Först med välfärdssamhället på 1960-talet gavs utrymme för en egen ungdomskultur. Nu femtio år senare har vi en ungdomskult driven av starka kommersiella krafter och med självcentrering som en bärande idé.”

”Till det här kommer den globala samtidsdigheten, som jag har svårt att tro att människan är biologiskt skapad för. Allt sprids som en löpeld, inget är snabbare än ett rykte på sociala medier, som raffinerat rider på människors behov av självbekräftelse. Var finns plats för den typ av nyfikna kritiska samtal som jag lärde känna på det judiska museet?”

”Samtidigt har vi nu ett samhälle där snart allting registreras i databaser. Ingen trodde på Orwell, när han skrev sin dystopiska roman 1984. I dystrare stunder undrar jag om vi inte är där nu”, säger Nils Erik Villstrand.

”Trots allt har jag i mitt vid det här laget rätt långa umgänge med historien lärt mig att knappast någon människa lever i en situation där hon inte alls kan forma sin framtid. Den är aldrig huggen i sten. Vi kan ta kommandot över våra liv!”

SVENOLOF KARLSSON

Nils Erik (Nisse) Villstrand,

född i Purmo, professor i nordisk historia vid Åbo Akademi 2000–2017, museidirektör vid Österbottens museum i Vasa 1996–1999. Han är hedersmedlem i Svenska litteratursällskapet i Finland, ledamot av Finska Vetenskaps-Societeten, utländsk ledamot i Kungl. Vitterhetsakademien och korresponderande ledamot inom Kungl. Skytteanska Samfundet. Bland hans senare publikationer finns *Riksdelen*, Finlands svenska historia 2 (2009), *Sveriges historia 1600–1721* (2011) och *Åbo Akademi i sin början 1918–1945* (2019).

Hur gammal är du?

Vi är barn av vår tid.

Sådant vi själva upplever, och saker i samtiden som vi reagerar på, sitter kvar i minnet. Vad som fanns före oss uppfattar vi som gammaldags. Först när historiska tilldragelser ingår i en berättelse som fånglar oss blir de mer verkliga.

Kolla hur gammal du är!

Är du under 10 år?

Då vet du inte hur saker fungerade före smarttelefonen.

- **2 år sedan** (2017): HMD Global återlanserar Nokia som mobiltelefonmärke.
- **5 år sedan** (2014): Ryssland annekterar Krim.
- **7 år sedan** (2012): Historiens värsta strömbrott: 620 miljoner människor i Indien blir utan el.

Inom energiområdet: Herrfors köper nätverksamheten i Jakobstads Energiverk (2014) • Herrfors blir huvudägare i svenska Härjeåns Kraft (2013) • Katternökoncernen inleder storsatsning på vindkraft (2012)

2009 – vad hände?

Iphone, lanserad 2007, börjar bli vanlig i Finland.

- Barack Obama tillträder som USA:s president.
- Usain Bolt sätter världsrekord på 100 meter (9,58) och 200 meter (19,19).

Är du 11–20 år?

Då har Putin styrt Ryssland hela ditt liv.

- **11 år sedan** (2008): Lehman Brothers går i konkurs, finanskris följer.
- **18 år sedan** (2001): Storskaliga terrorattacker i USA
- **19 år sedan** (2000): Internetbubblan brister när börsfallet inleds den 7 april.

Inom energiområdet: Katternökoncernen blir största ägare i Kanteleen Voima (2007) • Herrfors köper Vieska Energia av Ylivieska och Alavieska (2001) • Grundstenen till Alholmens Kraft muras (1999)

- **1999 – vad hände?** Vladimir Putin blir först premiärminister, sedan president i Ryssland.
- Millenriebuggen skapar oro inför år 2000.
- Mobiltelefonihysterin står på sin höjdpunkt.
- Kittilä uppmäter rekordlåga –51,5 grader.

Är du 21–30 år?

Då har du aldrig upplevt den speciella känslan från kalla kriget.

- **24 år sedan** (1995): Finland blir EU-medlem.
- **25 år sedan** (1994): Estoniakatastrofen, 852 människor förolyckas.
- **28 år sedan** (1991): Kommunisterna misslyckas med en statskupp i Sovjetunionen.

Inom energiområdet: Elmarknaden avregleras för hushållskonsumenter (1998) • Elmarknaden avregleras för storförbrukare (1995) • Katternökoncernen delägare i Pohjolan Voima (1992)

- **1989 – vad hände?** Demonstranter dödas i en massaker i Peking.
- Berlinmuren öppnas sensationellt i november.
- Gröna förbundet håller sin första partikongress.

Är du 31–40 år?

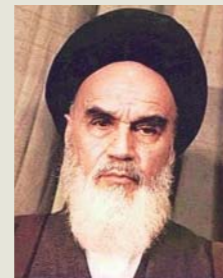
Då är Kekkonen bara en gammal gubbe bland många.

- **31 år sedan** (1988): Sirkka-Liisa Enqvist blir den första kvinnliga kyrkoherden i Finlands evangelisk-lutherska kyrka.
- **38 år sedan** (1981): Urho Kekkonen avgår som Finlands president, Mauno Koivisto tillträder.

- **38 år sedan** (1981): NMT-mobiltelefonin lanseras.

Inom energiområdet: Katternö Ab köper Albäck Ab (1987) • Kaitfors vattenkraftverk börjar producera el (1981) • Albäck Ab köper distributionsnätet av Keppo El (1979)

- **1979 – vad hände?** Ayatollah Khomeini återvänder till Iran – utropar islamisk republik.
- Margaret Thatcher blir brittisk premiärminister
- Finland slutar tillverka enpennslantar.

Är du 41–50 år?

Då är The Beatles kanske bara föredettingar som äldre folk tjarar om.

- **42 år sedan** (1977): Regionen får första telefaxen, på tidningen Vaasas Jakobstads-kontor.
- **48 år sedan** (1971): Regionens första datamodern installeras, hos Wilh. Schauman Ab.
- **50 år sedan** (1969): Första dataöverföringen via telefonnätet, i Helsingfors.

Inom energiområdet: Finlands första kärnreaktor i drift i Lovisa (1978) • Katternö Ab köper Herrfors Ab och blir elproducent (1976) • Albäck Ab köper Perhonjoki Oy (1969)

- **1969 – vad hände?** Människan landstiger på månen.
- Musikfestivalen Woodstock samlar en halv miljon besökare.
- The Beatles framträder sista gången som grupp.
- Myndigheterna i Finland inför femdagarsvecka.

Är du 51–60 år?

Då minns du upprördheten över att pojkar började ha långt hår.

- **51 år sedan** (1968): Stora studentkravaller i Frankrike, Helsingforsstudenterna ockuperar sin egen studentkår.
- **56 år sedan** (1963): USA:s president John F. Kennedy mördas.
- **58 år sedan** (1961): Flygkraschen i Kevlax chockar Finland.

Inom energiområdet: Jakobstads elverk tar i bruk en "datamaskin" för faktureringen (1967) • Katternö transformatorstation i drift (1964) • Herrfors Ab och Källby Kvarn- och Kraftcentral Ab fusioneras (1963)

- **1959 – vad hände?** Fidel Castro tar makten på Kuba.
- EU:s föregångare EEC bildas
- Sovjets rymdsond Luna 2 når (kraschlandar på) månen.
- Volvo introducerar säkerhetsbälten i bilar – nas framsäten.

Är du 61–70 år?

Då minns du förmodligen sensationen då Sputnikfarkosterna for runt jorden.

- **62 år sedan** (1957): den första rymdsatelliten, Sputnik 1, skjuts upp av Sovjet 4 oktober.
- **63 år sedan** (1956): Urho Kekkonen tillträder som Finlands president.
- **67 år sedan** (1952): Sommar-OS genomförs i Helsingfors.

Inom energiområdet: Det samarbetsavtal ingås som ger fröet till bolaget Katternö Ab (1955) • FN förespråkar fredlig användning av atomkraften (1955) • Utbyggnadsprogram för elva vattenkraftverk i norra Finland (1949)

1949 – vad hände?

- Nato grundas.
- Sovjet spränger sin första atombomb, "terrorbalans" följer.
- Folkrepubliken Kina utropas
- Åländska "Pamir" blir det sista kommersiella segelfartyget som rundar Kap Horn.

Är du 71–80 år?

Då har du vuxit upp i krigets skugga och har kanske tidiga minnen från kriget.

- **71 år sedan** (1948): Rykten om en kommunistisk kupp i Finland, polis och militär i alarmberedskap.
- **74 år sedan** (1945): USA spränger första atombomben, andra världskriget avslutas.
- **78 år sedan** (1941): Fortsättningskriget börjar och pågår i över tre år.

Inom energiområdet: Storkraftverket Isohaara i Kemi älv tas i bruk (1948) • Jakobstadsnätet kopplas till kraftverket i Harjavalta (1943) • Elleveranser till krigsmaterielindustrin prioriteras (1940)

- **1939 – vad hände?** Finlands första lag om allmän folkpension träder i kraft.
- Tidskriften TIME utser Adolf Hitler till årets man.
- Andra världskriget inleds med Tysklands anfall mot Polen.
- Vinterkriget utbryter.

Är du 81–90 år?

Då har du upplevt ett samhälle i krig och minns som kontrast kanske ett idylliskt 1930-tal.

- **84 år sedan** (1935): Viborgs stadsbibliotek, ritat av Alvar Aalto, öppnas.
- **86 år sedan** (1933): Vägen mellan Rovaniemi och Linhammar, där Finland har en isfri hamn året runt, öppnas.
- **89 år sedan** (1930): Lapporörelsen genomför bondetåget i Helsingfors.

Inom energiområdet: Första delen av kraftverket vid Imatraforsen tas i bruk (1929) • Bröderna Albäck köper forsarna i Björkfors (1929) • Kraftverket i Björkfors ("Österbottnens Imatra") tas i bruk (1933)

- **1929 – vad hände?** Sovjets första femårsplan.
- Expertkommitté i Sverige föreslår tvångssterilisering i "rashygieniskt syfte".
- Ångfartyget Kuru kantrar på Näsijärvi, 138 dör.
- "Svarta torsdagen" på Wall Street.

Harmony Sisters var populära.

Är du 91–100 år?

Då minns du säkert superstjärnan Paavo Nurmi.

- **93 år sedan** (1926): Finlands Rundradio inleder sändningarna.
- **95 år sedan** (1924): Reguljär flygtrafik inleds mellan Helsingfors och Stockholm.
- **99 år sedan** (1920): Paavo Nurmi vinner tre OS-guld. Det följs av sex guld till vid OS 1924 och 1928.

Inom energiområdet: Bröderna Albäck i Terjärv köper Sandkulla Kvarn & Elektricitetsverk (1919) – det blir början till de framgångsrika Albäckföretagen • En mängd små kraftverk kommer i gång i regionen (1918–1927)

- **1919 – vad hände?** Finland får sin författning.
- K.J. Ståhlberg blir första presidenten.
- Åbo Akademi inleder verksamheten.
- Förbudslagen träder i kraft.
- Luciadagen firas för första gången i Finland.

Är du över 100 år?

Är du 102 år eller äldre är du född som rysk undersåte.

Även vid hög ålder har människan ofta starka minnen från sin tidigaste barndom. Fortfarande har vi bland oss personer med egna minnen från den tid då Finland var ett storfurstendöme under tsaren.

2019 är det ganska precis 100 år sedan el började bli vanligt på den österbottniska landsbygden. Jakobstad fick sitt elverk 1901, i Nykarleby introducerades elen i anspråklös skala 1903, stadens kraftverk togs i drift 1927.

I dag fungerar inga samhällen utan el.

SVENOLOF KARLSSON

Britt-Marie Norrgård med farfar Hjalmar Nyberg.

Optimisten och pessimisten

De var kusiner, födda samma år och båda hette Hjalmar Nyberg. Den ena kallades Optimisten, den andra Pessimisten. En gång slog de vad med varandra i frågan om människan någon gång skulle komma att gå på månens yta.

För 50 år sedan skedde stora saker, både i min lilla värld och i mänsklighetens historia.

Den 1 september 1969 var min första skoldag, en stor händelse i ett liv. En blyg sjuåring stod bland alla andra skolbarn i skolans aula, och rektorn hälsade den första rymdgenerationen välkommen till skolan. Oroligt tittade jag mig omkring. Skulle vi alla sändas ut i rymden? Jag hade ju sett astronauterna stiga ner på månen drygt en månad tidigare.

Månlandningen var den stora händelsen för mänskligheten, med höjdpunkt när Neil Armstrong med ryckiga rörelser steg ner på månens yta och uttalade de odödliga orden: *That's one small step for a man, but one giant leap for mankind* (Detta är ett litet steg för en människa, men ett jättesteg för mänskligheten). Astronauterna i sina vita dräkter gjorde sig bra

i svartvit utsändning, rymdraketerna var vit, månens yta såg ut som vinterns snövidder här hemma och runt om ruvade den skrämmande oändliga rymden helt svart.

Farfar följde ofta med då vår familj – mamma, pappa, hunden Boni och jag – i pappas blå VW-bubbla gjorde en veckas färd till Tenala, Ekenäs och Hangö, min farfars barn- och ungdomslandskap. Vi sov hos släktingar, som tog emot oss med öppna armar. Man ville hålla ihop släkten, som hade spridit ut sig både norrut och västerut.

Nu satt farfar och jag på en lite noppig soffa i finrummet hos någon för mig okänd släkting, medan de andra var ute och plockade dagens skörd av jordgubbar. Husfolket hade knäppt på tv:n åt oss, i tanke att vi skulle kunna se på någon

eftermiddagsserie, som vi brukade. Men där satt vi och såg på första parkett då Neil Armstrong som första människa steg ner på månen.

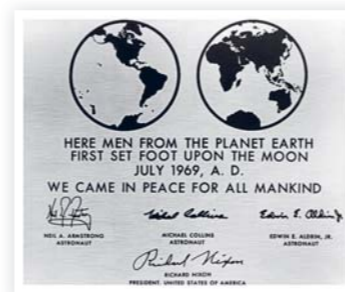
Farfar, som var född på 1800-talet, var tagen. Han kunde knappt andas. Då han tittade på mig var det bara för att säga: "Flicka lilla, nu är vi med om något stort du och jag."

Så satt vi hand i hand, som så många andra eftermiddagar då vi såg på serier som Bat Masterson och Ivanhoe och jag tolkade åt farfar. Ingen av oss kunde nämligen engelska och jag kunde inte läsa. Farfar förstod inte finska, men läste högt den finska tv-översättningen och jag, som lärt mig finska genom min mamma, översatte åt honom.

Om det blev lite för spännande för mig höll vi bara i handen och tittade på smock och smash. Men nu var det inget slagsmål eller smygande

skurkar. Nu såg vi på Neil och hans kollega Edwin ("Buzz") Aldrin som demonstrerade den svaga tyngdkraften på månens yta genom att göra långsamma jätteskutt och sedan började samla ihop månforemål. Sedan återvände de med mankapseln upp till kommandomodulen Columbia, där den tredje astronauten Michael Collins väntade på dem.

Kvar på månen, mitt i *Mare Tranquillitatis*, det vill säga Stillhetens hav, lämnade Neil och Buzz den amerikanska flaggan, flaggan som senare ifrågasattes eftersom den ser ut som om vinden tagit tag i den, men enligt experterna blåser det inte på månen. Kvar blev också månlandarens bas och en månplatta där det står:

På engelska förstås, för självklart tror amerikanerna att alla besökare på månen läser engelska, muttrade farfar, som bara kunde några engelska sjömansord från sin tid i finska flottan i det nyfödda Finland, då han var 20 år och Finland blev självständigt.

Plötsligt blev det fart på farfar. Vi måste i väg, han bad mig springa och hämta pappa. Lydigt sprang jag till jordgubbslandet och både mamma och pappa kom genast, helt övertygade om att livet stod på spel. Farfar var upphetsad. Vi måste genast köra i väg till en by på landsbygden och söka hans kusin, med samma namn som farfar. De var födda samma år, i samma by och hade följts åt hela sin uppväxt.

För att inte alla andra skulle blanda ihop de båda Hjalmar Nyberg, hade man börjat kalla dem för Optimisten och Pessimisten. Nu fick jag veta att min farfar var optimisten, som

alltid såg möjligheter i tillvaron, medan hans kusin pessimisten alltid såg hinder vart än han vände sig.

Det visade sig att kusinerna hade slagit vad på temat om människan någon gång skulle gå på månen. Farfar varit helt övertygad om att så skulle ske, medan pessimisten sa ALDRIG.

Nu ville farfar fort som attan få säga sin kusin: Vad var det jag sa!

Pappa kom ihåg att han ända sedan barnsben hört om vadet och hur farfar hade blivit ännu mer övertygad om sin sak, då ryssarna hade sänt upp först Sputnik och sedan hunden Lajka i omlopp runt jorden. Kvällen efter kväll hade pappa och farfar stått ute i den mörka kvällen och tittat på de små prickar som blinkade för över himlavalvet.

Efter lite irrande längs landsvägarna hittade vi pessimistens hem, men där fanns bara hans änka. Två veckor tidigare hade den andra Hjalmar dött. Det harmade farfar oerhört och jag minns för alltid vad han sa:

"Typiskt. Skulle han ha varit en optimist i stället för pessimist, skulle han ha levt två veckor till."

Så hötte han med knuten näve mot himlen, snuvad som han var på konfekten att få ha rätt.

Neil Armstrongs och Buzz Aldrins månpromenad följdes av hela världen, utom kanske av Sovjet, som fick se sig omsprunget i kapplöpningen om

att erövra rymden. Ännu fanns dock oro kvar. Den första levande varelsen i rymden, hunden Lajka, kom inte levande tillbaka. Skulle astronauterna göra det? Skulle kapselns sköldar vid återinträdet i jordatmosfären klara den enorma upphettningen? Eller skulle astronauterna dö en plågsam död strax innan de kom hem?

Då kontakten till kapseln bröts under landningen, drog inte bara kontrollrummet i Houston, utan hela världen, efter andan. När kapseln lyckligt landet i Stilla havet utbröt nästa jubel.

Att de tre hjältarna ännu fick vistas i karantän, på grund av risken att de skulle föra med sig farliga bakterier eller smittor från månen, spelade ingen roll. I euforin över att ha erövat rymden (eller rättare sagt tagit sig till månen) fanns en känsla av oöverbinnerlighet. Härefter skulle människan kunna göra vad som helst, bota vad som helst och erövra vad som helst.

Vi elever i en liten skola i Finland, fick också ett stänk av äran. Vi skulle gå en aldrig skådad framtid till mötes, utan gränser, bara oändliga möjligheter. Jag hade under lång tid mardrömmar där alla vi barn av rymdgenerationen skulle skickas till månen eller någon annan planet. Allt förebådade det. I alla ämnen var månen och rymden med.

Vår skolklass fick börja läsa engelska tidigare än någon gjort förr, så att vi säkert skulle

kunna astronautspråket. De första ord vi lärde oss på engelska i skolan var *the man in the moon*. I gymnastiken förbereddes vi för rymdpromenader. I matematikens mängdlära räknade vi om fem stjärnor var fler än två månar. I läsning läste vi först om att Lisa ser en å, men sedan om Lasse Lasse liten, som fick lära sig att världen är så stor och rymden ännu större, ja ändlös.

Känslan var hisnande då lärarinnan beskrev vad oändlig betydde. Då rymden tog slut, vad kom sedan?

I dag skickas farkoster i väg till allt avlägsnare mål, högteknologiska maskiner sänder bilder och tar markprover tillbaka till oss på jorden. De flesta bara rycker på axlarna och säger *so what*. Det enda som verkar intressera lite är om man hittat spår av liv, men fantasierna om små gröna män hör numera till sagovärlden.

Då det hade gått 25 år efter mån färden och de gamla filmerna om månlandningen visades på tv, försökte jag imponera på mina barn med att jag faktiskt var ett barn av rymdåldern och kom ihåg då det hände på riktigt. Barnen tittade misstroget på mig. Deras kommentar var: "Är du så gammal!"

Jag tror att inga upptäckter kommer att kännas lika otroliga som den första bemannade mån färden, då vi via tv i våra vardagsrum fick se Neil och Buzz skutta omkring i Stillhetens hav.

BRITT-MARIE NORRGÅRD

Britt-Marie Norrgård.

Ordspråk är bäst på dialekt

Janne Rentola

Ordspråk och livsinsikter sitter bäst på dialekt. Översätts de till högspråket, tappar de kraft.

Carola Ekrem, expert på finlandssvenska ordspråk och talesätt.

Ordspråk och talesätt som får en särskild status måste var lika gamla som språket självt. Ordspråk finns redan i de babyloniska kilskrifterna och används flitigt både i Bibeln och i Eddadiktningen. Också forskare och filosofer har ägnat mycket intresse åt ordspråk, flera tusen ordspråkssamlingar på olika språk har getts ut genom seklerna. Österbotten ligger bra till i ordspråksavseende, säkert bidrar dialekternas status till det. Ordspråken är "stundens barn", tajmingen är avgörande om ordspråket ska sitta rätt och ge full effekt. Översatt till "normalspråk" förlorar det sagda i verkningegrad.

Det här blir tydligt i den samling av 19 000 finlandssvenska ordspråk, *Många krokare i långdansen. Finlandssvenska ordspråk och talesätt*, som getts ut av Carola Ekrem, nyligen pensionerad redaktör från Svenska Litteratursällskapet.

Ett exempel på att ordspråken är en funktion av situationen, och ohjälpligt blir platta vid en transformation till korrekt högsvenska, kan vara detta exempel:

En hantverkare är inte villig att äta sig ett arbete och skyller på knappt om tid. Kunden säger att arbetet går med det samma. Hantverkarens svar:

"E ji bara et som går med tisam – piss tä an skiter."

En förutsättning för att ordspråk ska leva är att talare och lyssnare har tillräckligt mycket gemensamt i sin referensvärld. Måste poängen ges en förklaring, försvinner även den humoristiska dimensionen, precis som vid skämt som måste ges en uttydning.

En styrka i många ordspråk är helt klart att de ligger på gränsen till – eller överskrider – sådant som det kan vara svårt att få politisk acceptans för. Som detta uttryck från Malax kanske:

"Om du får i snäll kaar ska du pååt ut ett öga ur huve på a, å om du får i ilak, ska du påt ut bå ögona."

Budskapet: Mer eller mindre bör en karl föras bakom ljuset.

Vanliga syften med ordspråk och talesätt är att sprida visdom, väcka insikt och ge praktiska råd. I en doktorsavhandling¹ kommer Outi Lauhakangas till att ordspråken oftast används i tre interaktiva situationer:

- När man för att stötta normer och seder motiverar sin åsikt med ett ordspråk som är "buret av traditionell kraft".
- När man för att undvika en konfliktsituation vädjar till ett ordspråk som en tredje auktoritet.
- När man genom en humoristisk ordvändning stärker gemenskapen och den egna identiteten gentemot "de utomstående".

Finlands stora namn i ordspråksforskningen, folkdiktningens professor Matti Kuusi (1914–1998), karakteriserade sina ordspråkssamlingar (973 stycken från hela världen), som "...mikrokosmos vari människans drömmar och konflikter, tro och tvivel, lusta och helighetskänsla, humor och ödestro, estetik och etik, ja de flesta dimensioner av världsbilden kommer till uttryck."

Här intill återges ett litet urval av ordspråken och talesätten i Carola Ekrem's samling. De är i samlingen på 672 trycksidor indelade i 41 kategorier. För varje ordspråk anges en ort eller flera där ordspråket upptecknats.

Observera att de dialektala återgivningarna, av olika skäl, ofta avviker från den dialekt som är genuin på de angivna orterna. Sedan juni i år finns innehållet i boken i en utökad version också tillgängligt på nätet. Adressen är www.ordsprak.sls.fi.

SVENOLOF KARLSSON

¹ Puheesta ihmisen tunnetaan. Sananlaskujen funktiot sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. (2004)

Några österbottniska talesätt

Gud skapa ingen bråska utan kvinnfolke ti ta loppona fast
Munsala

Ba Gud komber mä dön, no komber fan mä arvinga
Esse

Kast it små steinar, Gud kastar störr
Lappfjärd, Sideby, Tjock

Gud ha int skapa kråkon ti nain sångfågel
Oravais

Tå tan fati sko ställ ti e lite jässbåd, stjicka tan snosik iut tiddjarin
Replot

Tär assit leks ner, stiger assit opp
Terjärv

Er a na på fömädan er a na på ettmädan
Pedersöre

Lätinga vaknas ti lödas-kvälda
Kronoby

Vila e kona
Karleby

Ha som int a djort na misstag så a int djort na ana hälder
Esse

Hå int n anan än skååne å lösä a fåår graatis
Larsmo

Första tiimin je värst i galjin (he val betär sedan)
Närpes

Ingan sir hur leng he ha rekkt men all siir hur e e
Kvelax, Larsmo, Munsala

Hå arbeiti do jör i mörkri skrattar dan åt
Jakobstad

He ryymis int allt vet i ett hövo
Terjärv

Domb joor såm gåle baa
Pedersöre, Purmo, Nykarleby

Veti vexär å vädin lär
Vörå

Domb ä ha som narrar män dombare ha som läta narr sä
Pedersöre

Do ljuger meir än hästar travar
Jakobstad

Ett tok har mang roli ständer
Sideby

All ä bakettslug, men ingan ä föreslug
Jeppo, Larsmo

An ger ätt han som har betär vett
Oravais

Ir a na kar tå a falder, så ir a na kar tå a stiger opp
Purmo

Mytje vill meir ha o helvete val alder foll
Nedervetil

Ta vakärt får du ta två gangor
Nykarleby

It ska to gråt fast katton ä mager
Kronoby

Tå a ska i olykko, ska a jölp til sjölv
Nykarleby, Purmo

Snus i stor sorger å kaffe i små
Jakobstad

Hande bille ha narra mang
Korsholm

Va sko roko jälp arm.
Oravais

E je värre te sörg tan levand en tan död
Björköby

Han som gar oobodi till så går otakka ifrån
Munsala, Kvelax

Int va he naa me papp som fick ta mamm, men värre e me me som ska taa reitta ostjyld (obesläktad)
Nedervetil

Om manligt och kvinnligt

Terese Bast

Jifte je som fisjin i mjälan, han såm je in vill ut, å han såm je ut vill in
Sideby

Frisk tjelndjä e betär än tjock plånbotjä
Terjärv

Kärinjin å märrin ska han ta från granis tå veit an va han får
Oravais

Ana gangs djifte ä som oppvärm soppo
Terjärv

Terese Bast

Observera att ordspråken här återges så som de upptecknats, ofta av personer som inte kunnat dialekten i fråga. En stor del av uttrycken är därför "felstavade".

Gift er flickor får ni vett o slåssin pojkar får ni tobak
Vörå

Han som e tjär har 7 varv päroskale på ögona
Esse

Hä ä me kärletsä som mä båse i rätoskova, hä kan int djömas
Esse

In kvinno gaar halva vejjin, men in kaar gaar ti mååli
Vörå

Såtee sko dö a slambra i fjooll så a dö vere djiffit nö
Larsmo

In klättron kärng kan bära bort heimani i fyrkli
Munsala

Har du lätt ti få friarä, kan du ha hålt ti få gubbä
Karleby

Pyytä ätt gröönsisko å fikk spärrindese (duvhök)
Pedersöre

Om int svartsjukon sku vara sku prästin å klockan kuna ha tjärnjn ilag
Munsala

Strid me tsärnje o spring i kap me kalva lönar int se
Nedervetil

He prydar karin ti hav än fäiton tjelg
Övermark

Stäckot och prackot

Att "sommaren är kort" har vi också detta år påmint om i en känd radioslager. Och kort har den förvisso varit – eller snarast "stäcko", som det heter i många dialekter norröver.

♦ Ordet **stäckog** (som ordet skrivs i *Ordbok över Finlands svenska folk mål*, FO) är gammalt i våra nordiska språk, men i nutida skriftspråk är det obrukligt; det har fått ge vika för **kort** som är ett tyskt lånord från medeltiden. I sista hand har *kort* klassiska rötter; det bygger på latinets *curtus*.

Kort har trängt in också i de österbottniska dialekterna. I FO sägs det att *kort* från och med ca 1920 har blivit allt vanligare bland yngre sydösterbottningar. Också ett talesätt från Terjärv vittnar om konkurrensen mellan de två orden: *stäcko å kärtt såm kro:mbo:as ha:vrä*. Terjärvborna gör sig alltså här lustiga över kronobybornas nyord *kort*.

Stäcko används om en person eller sak med betydelsen 'av ringa längd; kortväxt'; om tid betyder det 'kortvarig'. I finlandssvenska dialekter är ordet känt från hela Österbotten och från den åboländska skärgården. I östra Åboland och i Nyland förekommer varianten **stackog** med samma betydelse.

Svenska Akademiens ordbok (SAOB) tar upp adjektiven **stackig** och **stäckig**. *Stackig* hör enligt ordboken närmast samman med det numera försvunna adjektivet *stack* 'kort', medan *stäckig* (och vårt *stäcko*) bygger på verbet *stäcka* 'förkorta'.

Fornsvenskan hade både *stackog/stackot* och *stäckog*. Bland språkproven i Söderwalls ordbok över den medeltida svenskan kan man hitta t.ex. de här fraserna: *litin hästir gör stakkota dax leed; en stakkotan man; han haffwer stäckot been; folk som lefva en stäckota stund* (:en kort tid).

J.E. Rietz säger i sin 150 år gamla dialektordbok att "ordet brukas i nästan alla våra landskapsmål" och ger belägg från Ingå i Nyland, från Bohuslän (*stakkot, stäckre, stäckst*) och från Dalarna (*stäckug*).

Stackog har motsvarigheter också i västnordiska språkformer. Norskan har *stakkut* och fornisländskan *stakkúttir*. *Stäckog* tycks vara bara en östnordisk form.

Elof Hellquist's etymologiska ordbok tar inte upp adjektiven, men han nämner ett svenskt dialektalt och fornsvenskt substantiv *stack* med betydelsen 'kjortel', alltså ett "avstäckt", kort klädesplagg. Numera är ordet utdött – men det har bevarats som lånord i finskan. Det är alltså frågan om det finska substantivet *takki* 'rock, jacka, kavaj', ett "stäckot" klädesplagg av varierande fason.

♦ Om adjektivet **prackog** får man i FO veta att det förekommer bara i norra och mellersta Österbotten. Betydelsen är 'besvärlig, mödosam; svår; krånglig, knepig; tidsödande el. -krävande'. Bland de belysande språkproven hittar man *he ä så prakko-i arbeit, så han vil no: mang gang leisn på: i antecknat i Nykarleby*. Adverbet **prackot** 'besvärligt, svårt; tungt' får sin belysning av fraserna *hä e prackot ti ta: opp hiss på:rona* (Terjärv) och *di va fatin å hadd e prackot på all vi:s* (Korsholm).

Adjektivet *prackog* hör samman med verbet **pracka**, och närmast då med de österbottniska betydelseerna 'knäpa el. plottra (med något); slita el. streta (med tungt arbete)'; 'kläpa, fuska el. slarva (med arbete eller syssla)'. Verbet finns med i SAOB, där också lite avvikande betydelser bokförs. Ordboken uttalar sig också om ordets ursprung och vill i sista hand härleda det ur ett slaviskt verb *prochaty* 'tigga, be om något', som via ett äldre tyskt *pracken* 'tigga' har nått de nordiska språken, tidigast med betydelsen 'besvära, plåga'. Senare har andra betydelser utvecklats sig, särskilt i de finlandssvenska dialekterna.

Peter Slotte, tidigare huvudredaktör för den finlandssvenska dialektordboken.

PETER SLOTTÉ

Antti vrider upp tempot

Karolina Isaksson

GILLAR FÖRÄNDRING. Nya vd:n Antti Kettu har synkroniserat sin klocka med Vetelin Energias klocka och nu väntar automatisering av arbetsprocesser. "Det kommer att ge oss mer tid att betjäna våra kunder."

Katternökoncernen slog nytt rekord

◆ Fjölåret blev åter ett bra ekonomiskt år för Katternökoncernen. Omsättningen landade på 163,8 miljoner euro, en ökning med nästan 16 procent jämfört med 2017. Vinst efter skatt för räkenskapsperioden blev 11,7 miljoner euro, jämfört med 8,8 miljoner euro året innan. Ägarbolagen fick dela på tre miljoner euro i dividend, varav den största ägaren Jakobstads Energi fick 1,2 miljoner euro.

Flera faktorer förklarar rekordresultatet. Under 2018 steg marknadspriset på el med i medeltal 41 procent jämfört med året innan, från 33 euro per MWh till 47 euro per MWh.

"Det gjorde att drifttimmarna för våra produktionsanläggningar, främst värmekraften, blev betydligt fler än 2017", förklarar Roger Holm, vd för Katternöbolagen.

En annan betydande orsak var högkonjunkturen, som bidrog till att Finlands elkonsumention ökade för tredje året i rad. Inom Herrfors distributionsområde ökade elleveranserna under 2018 med 3,4 procent till 658 GWh. Även vädret bidrog i någon mån till ökningen.

Katternökoncernen investerade drygt 30 miljoner under 2018, främst i vädärsäker eldistribution, färdigställande av kraftvärmeverket i Här-

◆ Att stampa på stället är inget för Antti Kettu, Vetelin Energias nya vd. Han tog över i april och rivstartade med att förnya bolagets webbplats. "Det är kanske ingen traditionell vd-syssla, men jag är en utvecklingsfokuserad gör-det-självmänniska och måste alltid fixa saker där jag ser brister", förklarar han.

Antti Kettu kommer närmast från it-bolaget Sasken i Kaustby, där han bland annat ansvarade för försäljning och affärsutveckling. Innan

dess har han jobbat på ABB i Vasa och Rolls-Royce Marine i Karleby.

"Efter många år inom it-branschen har jag fått ställa om min klocka och anpassa utvecklingsarbetet utifrån energibranschens förutsättningar."

Han ser goda möjligheter att effektivisera processer och arbetsmetoder på sin nya arbetsplats.

"Vetelin Energia är ett kompakt och välfungerande bolag. Vi har ett bra gäng och det finns gott om kunskap innanför väggarna, men fortfarande görs alltför mycket för hand, med penna och papper."

Han framhåller vikten av att inte

genomföra förhastade reformer, utan att alltid djupstudera de rådande metoderna och sedan utveckla dem vidare eller ta i bruk helt nya metoder.

"Det är viktigt att få med hela personalen i reformarbetet och att alla drar åt samma håll. Vi ska förbättra vår tidsanvändning genom att utveckla de rätta metoderna för varje arbetsmoment. För kunderna kommer det att synas i snabbare och effektivare service."

Klockan tickar också på fritiden, när familjen ägnar sig åt orientering.

"Min fru är den i familjen som tävlar i orientering, medan jag och vår fyraårige son springer gärna runt i skogen i en takt som gör att vi hinner njuta av naturen. Det är viktigt att röra på sig, då det blir alltför mycket sittande på jobbet."

Naturupplevelser fick han också när familjen åkte på vandringssemester i Nordnorge i somras. Under den långa vägen passade han på att studera ellinjerna längs vägen.

"Fruen hann tröttna många gånger på mina kommentarer om ellinjerna, men jag kunde inte låta bli att notera skillnaderna. Jag höll mig dock från att stanna bilen och fixa de brister jag såg i elnätet", skratrar han.

JOHAN SVENLIN

Roger Holm – gjorde rekordresultat.

Morgan Grip

Familjen Jakob Lillkvist har rott över sjön från Östansidan till Färholmen för att testa hörbarheten hos den nya flugan radion. Förmodligen var hörbarheten bättre på Färholmen.

Från höger glasmästaren Jakob Lillkvist, syster Beata, sönerna Salomo, Set och Ben. Till vänster hustrun Ida.

Emanuel Lillkvist var radiobyggare och bildens fotograf.

Emanuel – uppfinnaren och mekanikern

Han sysslade med det mesta, ingenting var främmande för honom. Han slipade in glas i glasögonbågar, satte in rutor och speglar i bilar och skåp. Tillverkade bakelitbitar till stallen på Landolas gitarrer, lindade om magneter och elmotorer, monterade cyklar, reparerade kameror, limmade porslin. Tillverkade färgade fönster, svarvade smådetaljer, odlade tomater i sitt växthus mot liderväggen och äpplen, grönsaker och potatis på gården samt reparerade diverse hushållsapparater. Han lagade mekaniska leksaker, handväskor och paraplyer, säg det han inte sysslade med!

Med dessa lovord skildrade min släkting Levi Lillkvist i Sverige min far Emanuel Lillkvist i sin egen släktkrönika för snart 20 år sedan. Men eftersom Emanuel Lillkvist (1895–1993) var min egen far, så vet jag ju ännu litet mera om honom.

Pappa verkade från 1933 som glasmästare och mekaniker i sin lilla mekaniska källarverkstad vid Christinegatan 7 i Jakobstad. Anspråklös gjorde han där sitt livsverk och fostrade tillsammans med Forsbybördiga Nanna upp en dotter och två pojkar. Hela staden var hans kundkrets trots att han aldrig annonserade om sina tjänster. Alla kände till hans skicklighet och vilja att reda upp svåra tekniska problem.

Innan pappa gifte sig, 39 år gammal, arbetade han som glasmästare i familjeföretaget Janne Lillkvist Ab vid Alholmsgatan 17. Där fanns även en verkstads hörna och en gammal metallsvav, som drevs med pedalkraft. Pappa köpte den begagnad av en smed från Purmo 1920. Med svarvens hjälp tillverkade pappa sin egen motor till den motorcykel han byggde 1920. Lyckligtvis finns den kvar på Motormuseet på Alholmen. I dag drivs svarven av en liten elmotor, men pedalerna och remmen finns kvar.

Min pappa var väldigt fåordig. Det var bara när han riktigt noggrant ville förklara något för mig

som han tog till orda, som när han för mig som åttaåring, på baksidan av en pappkartong, utantill ritade kopplings-schemat för en kristallapparat eller lite finare detektor. Och han kunde förklara lättfattligt hur jag skulle göra. Tillbehören fanns ju där i verkstaden i mitt barndomshem.

Efter några timmars jobb hade jag kristallapparaten färdig och med hör-lurarnas hjälp kunde jag lyssna på Finlands Rundradio, Jakobstadsfrekvensen 202 meter. Den enkla radion blev mig väldigt kär, det hände ofta att jag somnade med lurarna över öronen. En praktisk apparat som fungerade utan strömtillförsel.

Roligt var att jag för mina klasskamrater kunde lära ut radiobyggandets konst. Musikcentralen i Passagen hade tillbehör, kondensatorer, dioder och motstånd. Mitt eget yrke blev lärare i maskin- och ellära. Vissa år byggde mina elever vid Rådmans och Oxhamns skolor kristallapparater.

Emanuel Lillkvist.

I mitten av 1920-talet, mera exakt den 9 september 1926, inledde Finlands Rundradio sina sändningar. Pappa började då tillsammans med vännen Ernst Lönngren tillverka radioapparater. Minst ett dussintal tillverkades, de kändes igen på sitt lock av glas, som gjorde att man

kunde begrunda inandömet ovanifrån. Pappa var ju glasmästare.

Vilken fin tid detta måste ha varit, och vilken sensation att kunna fånga de osynliga radiovågorna! Firma Electro-Maskin på Storgatan torde ha levererat tillbehören. Pappas tekniska vetgirighet kom sig av att han tidigt lärde sig tyska i Arbetarinstitutet. Tyskland var den tiden uppfinnarlandet nummer ett.

Tyvänn äger jag inget av pappas radiobyggen, men Jakobstads Museum förfogar över ett exemplar. Det enda jag har är en stor, hög ljudtratt på en hylla i Motormuseets verkstad.

När pappa gick bort, sålde vi syskon den gamla gården och med det gick en hel del till Ekorosk. Jag kunde dock över-ta den mekaniska delen från verkstaden och min bror Rolf tog hand om glasma-skinerna. Tur att jag kunde flytta min del till Motormuseet på Alholmen och där bygga upp den igen.

Varje gång jag rondar i museet fylls jag av glädje över att jag har räddat pappas lilla unika källarverkstad. Numera är den, liksom även Rolfs andel, det vill säga slipmaskinerna och stiftmaskinen från glasverkstaden, donerad till Jakobstads Museum, så framtiden är förhoppningsvis säkrad.

Ofta har jag grunnat på varför pappa inte satte i gång till exempel en radio-fabrik eller någon annan verkstad. Men pappas ledord var "förojämsamheten är en vinning". Det räckte för honom.

PELLE LILLKVIST

Nu planerar man att åka till månen igen.

Tänk att den ligger så långt borta.

I Star Wars åker man mycket längre bort i rymden.

Konstigt vad tiden går. Nu är vi fyra generationer på vår gård som fått el längs ledningen från Esse.

1928

En kväll, då min pappa kom hem med ved, såg han ett luftskepp flyga längs ellinjen. Luftskeppet såg ut som en jättecigarr och var på väg mot Nordpolen.*

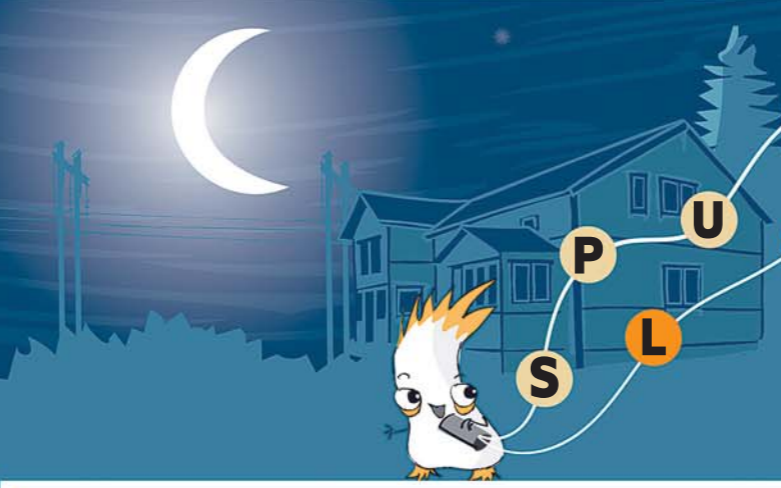
* Umberto Nobiles berömda luftskepp passerade över Kovjoki, Purmo, Esse, Kronoby och Neder- vetil på kvällen den 3 maj 1928. Den 24 maj nådde luftskeppet Nordpolen.

1957

En annan kväll, när jag var liten, såg jag här med mamma och pappa en stjärna som rörde sig över himlen. Stjärnan hette Sputnik* och i den färdades hunden Lajka varv efter varv runt jorden.

* Sputnik 2 var den andra satellit som skickades i en omloppsbanan runt jorden, den 3 november 1958. Med på färden var hunden Lajka, som dog efter några dagar. Under klara nätter kunde Sputnik 2 ses med blotta ögat.

1989

Sedan en gång när er pappa var liten hade det varit en stor storm. Jag hade då precis köpt en Gorbatelefon* och kunde ringa Esse Elektro-Kraft och säga var de skulle röja upp.

Hette din telefon Gorba?
Varför hade du inte en Iphone?

* "Gorbatelefon" kallades skämtsamt Nokias första mobiltelefon som var så liten, 790 gram, att den kunde hållas i handen. Telefonen hette egentligen Mobira Cityman och fick världsberömmelse efter att Sovjetledaren Michail Gorbatjov ("Gorba") vid en presskonferens i oktober 1989 talat i en sådan telefon.

2019

Nu bara skickar jag iväg min drönare, så får den kolla att elledningen är i skick. Är det inte underligt hur allt förändras?

Men du har alltid funnits!

Du har inte ändrat dig! Du har alltid varit vår snälla farfar.

Ur barnamun hör man sanningen.

Det är grönt på båda sidorna

Monica Haga och Britta Nygård har levt med tvälänningsskap sedan 1970-talet och flaggar för både Finland och Sverige.

Karolina Isaksson

När Britta Nygård dukar upp i sin mormorsstuga är det rutig bordsduk, traditionell gräddsnačka och vita porslinskoppar som gäller.

Det är inte lätt att ruska av sig sitt arv från Österbotten. Minnen från barndom och ungdomsår lever kvar parallellt, trots att landskapet förändrats i många avseenden sedan den stora emigrantvågen på 1970-talet.

Örffilar och grisar. De smakar nästan som de gjorde förr, trots att hembyns eget bageri lagt ner verksamheten och man måste hålla till godo med produkterna från grannbybageriet.

"Det ska vara äppelsylt i grisar, precis som i grisarna från Sundells bageri i Jeppo, men det bageriet finns ju tyvärr inte kvar längre, så jag fick leta en stund innan jag hittade Lillkungs bageri i Oravais. De har ju flyttat och byggt nytt", konstaterar Monica

Haga. Hennes väninna Britta Nygård instämmer angående äppelsylten.

Vi sitter ute på gården vid Britta Nygårds mormorsstuga. Det ligger på en lummig backe strax ovanför Kalapää-träsket, en dryg mil nordost om Vörå centrum. Byn fick elförsörjning 1949, samma år som Britta föddes. När man tittar sig omkring kan man tro att tiden har stått still sedan dess. Det serveras termoskaffe i vita porslinsmuggar med blommönster. Faten med örffilarna och grisarna ligger på en grön- och vitrutig bordsduk och bredvid står en traditionell gräddsnačka. Härifrån är det långt till latte och cookies.

"Det här känns fortfarande som mitt hem och jag kallas ännu Kalapi-Britta på byn, trots att det har gått 42 år sedan jag flyttade till Sverige."

Monika och Britta hör till de tusentals österbottningar som flyttade till Sverige på 1970-talet. En del återvände, men många rotade sig i Sverige och bevarade sina minnen från hembygden. Monica och Britta hör till den senare gruppen, och varje sommar

återvänder de för några veckor till sina hemtrakter i Österbotten.

"Det här är inget vilohem, gräset växer och byggnaderna behöver underhållas, men det är självklart att jag vill behålla gården i familjens ägo", berättar Britta.

"Jag och min man får bo i min systers fritidshus när vi kommer på besök, men visst saknar jag mina föräldrar och känner en viss vilshenhet varje gång jag kommer hit", säger Monica, ursprungligen från Jeppo, men sedan 1973 bosatt i Stockholm.

Emigranter av en slump

1970-talets Österbotten var inget de ville flytta bort från och ingen av dem hade planerat att flytta till Sverige, det bara blev så.

"Vi träffade varsin karl", förklarar Monica.

"Det fanns ett mycket aktivt och rikt kulturliv i Österbotten på 1970-talet. Vi ungdomar aktiverade oss i olika föreningar, det var som en våg efter den aktivism som sköljde över västvärlden på 1968", minns Britta.

I Stockholm fanns jobb och bostäder, och

de kände folk där, men ändå var det inte lätt att rota sig i storstaden.

"Här hade jag varit med i en massa olika aktiviteter och sammanhang, men där kände jag en smärta när jag märkte att jag inte hade samma roll som jag hade haft hemma", medger Monica.

"Att skapa nya kontakter och umgänge kräver mycket av en person. Samtidigt är det bra med lite kaos, så att man tvingas tänka om", tillägger Britta.

Under åren i Stockholmstrakten har de levt med en dubbelidentitet, eller tvälänningsskap, som de kallar det i sin gemensamma bok *Färdas Fälas* från 2018. Där målar de upp känslor om hur det är att röra sig emellan olika identiteter och resa i tid och rum. Många av känslorna är svåra att sätta ord på, men det fanns också konkreta saker som de saknade från hemtrakterna.

"Knackkorp", säger Monica spontant och skrattar högt.

Britta håller med.

"Då fanns det inte någon butik i Stockholm som sålde knackkorp, men nu får man tag på allt från Malaxlimpa till Valios yoghurtar även där."

Britta har en annan konkret sak som hon gärna skulle ha importerat från sitt gamla hemland.

"Moderskapslådan saknade jag verkligen när jag fick mitt första barn. Den är helt fantastisk och underlättar vardagen enormt för nyblivna föräldrar."

Tango förenar

De är båda fortfarande aktiva inom föreningslivet och har under sina år i Sverige fortsatt att odla både finländsk och rikssvensk kultur.

"Jag har faktiskt kommit närmare den finskspråkiga kulturen i Stockholm, jämfört med när jag bodde här i Österbotten. Här finns det en viss konkurrens mellan språken, men i Stockholm märker man att vi har mycket gemensamt", säger Monica.

Britta hade däremot närbkontakt med finsk kultur redan när hon bodde i Vörå.

"Hela första året efter att jag konfirmerats for jag till finska dansplatser, främst Isomaa och Väinölä i Kauhava, och lärde mig där att dansa tango. Finskspråkiga och svenskspråkiga pojkar dansade lite olika och jag tyckte att det var roligt att lära mig båda traditionerna."

Även om de kan sakna många av de fenomen som fanns i samhället när de var unga i Österbotten, inser de att det hör till en

Karolina Isaksson

svunnen tid som inte kommer tillbaka.

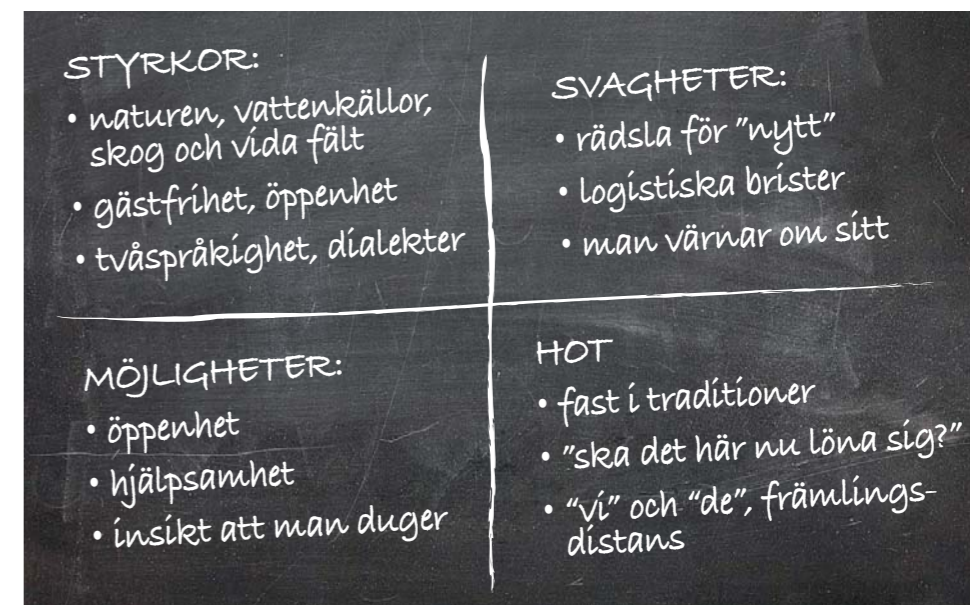
"Vi vill ändå föra vidare det som vi har inom oss till nästa generation. Ett sätt har varit att vi lärt våra barn våra egna dialekter, åtminstone så att de förstår när vi talar. Boken *Färdas Fälas* skrev vi också för att aktivt överföra våra erfarenheter till nästa generation."

Och det finns en fråga som de gärna vill

slippa att höra när de besöker sina gamla hemtrakter.

"Hur länge får du vara här nu? Som om jag skulle bo i Stockholm mot min vilja. Det är trots allt där som jag har min vardag och mitt liv sedan drygt 45 år", konstaterar Monica Haga.

JOHAN SVENLIN

Britta Nygårds och Monica Hagas mini-swot över landskapet.

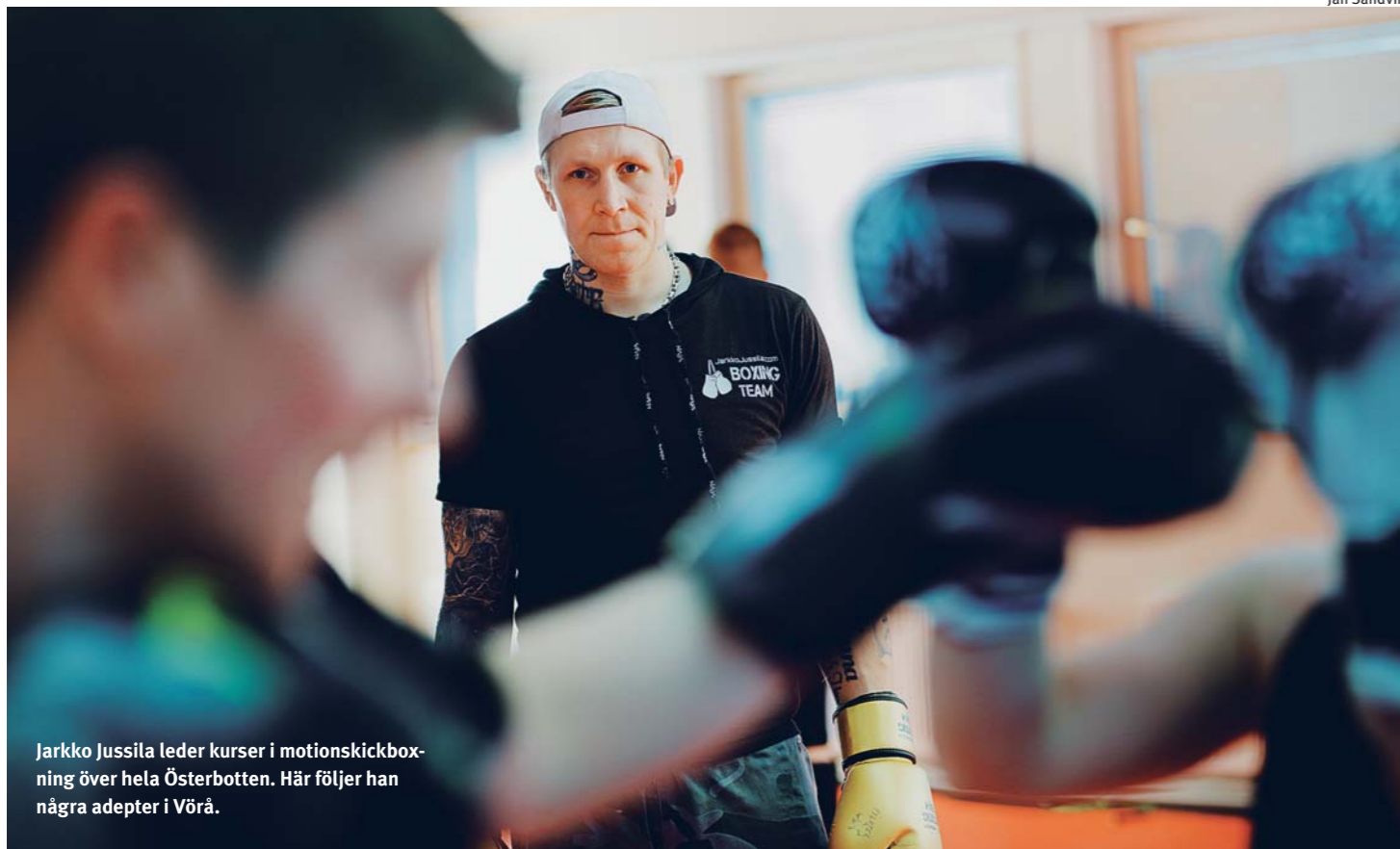
Jarkko Jussila, världsmästare
och lycklig tvåbarnsfar.

Den lycklige världs- mästaren

En hörna i fähuset i Laihela var **Jarkko Jussilas** första träningsarena. Med oerhörd vilja och stenhård träning tog han sig till tre världsmästerskap och nio finska mästerskap. Men den stora vinsten för denna världsstjärna kom när han på Wasalandia träffade den vackra Hanna.

”Ofta gick jag direkt från toalettstädning till träning. Jag levde i min egen bubbla”

Jarkko Jussila leder kurser i motionskickboxning över hela Österbotten. Här följer han några adepter i Vörå.

På 26 år gick Jarkko Jussila nästan 200 matcher i 54 länder. Så här beskriver han en av dem, i Zimbabwe:

”Ett öronbedövande afrikanskt trummande och brölet från tutor nådde in i min omklädningshytt. Oväsensdet kom från ett intilliggande enormt utomhusstadion. En tusenhövdad publik väntade på kvällens sista kickboxningsmatch. Som alltid förberedde mig jag ensam för uppgörelsen. Klockan var över midnatt, solen hade för länge sen gått ner. Min motståndare var den lokale favoriten Sharif Bukeny. Jag började gå koncentrerat mot stadions sjudande häxkittel. Det slog mig för ett ögonblick att jag kanske var galen? Att åka mol allena till andra sidan av jordklotet till ”lejonets kula” utan tränare och utan stödtrupp. Nå, en österbottnig darrar inte på manschetten. Min motpart stretchade som en panter i bur. Han var ett topptrimmat muskelknippe, kanske ett par serier tyngre än jag. Vi hade vägts in både han och jag, men vid olika tidpunkter. Jag vägde 65 kilo. Nu var det i alla fall för sent för att besvara sig över några kilos skillnad, och att gnälla har ändå aldrig legat för mig.

Däremot oroade jag mig för att hinna till flyget, till Finland. Eftersom det var fråga om kvällens huvudfight, hade man förlagt den så sent som möjligt. Det var inte längre många timmar kvar till morgonflyget hem. Dilemmat blev inte mindre av att det var hundra kilometer till flygfältet. Dessutom hade man tänkt sig en tio ronders match. Så fasen heller, det fanns det nu inte tid till! Motståndaren måste slås ner snabbt. Jag slöt ögonen. Andades djupt. Jag inpräntade i mig själv att nedslageningen måste ske – och genast i de första ronderna. *And in the blue corner, all the way from Finland, Jarkkoooo Jussilaaaa!* Min stund var kommen, jag slog mig för bröstet. På samma gång ropade jag till min chaufför, starta motorn! *I come soon running and then we go to the airport.* Nu hade jag inte tid att få på käften.

Motståndaren anföll övermodigt. Hemmapubliken hejade entusiastiskt på sin idol. Jag genomgick hela skalan av känslor där i virvelvinden av nävar och fötter. Afrikanens måttade vilda slag i en strid ström. Jag iakttog honom kallblodigt och undvek hans anfall. Under hemmapublikens hårda tryck förbrukade afrikanen i snabb takt sina krafter. De två första

ronderna var jämna. Vid det laget började jag få bråttom. Pang, jag smockade killen medvetslös i slutet av tredje rondan! Med det var den nye mästaren klar. Tevekamerorna omringade mig omedelbart. Men kommentarerna fick vara. *I'm sorry, I have to run. My flight is waiting for me, sa jag och hoppade med mästarbältet över axeln in i den rullande bilens baksäte. Wrooom... Chaffisen körde mig som en däre till flygfältet. Vi hann nätt och jämnt. Jag var säkert en lustig syn i check-in. I ansiktet hade jag ett blödande sår, ett öga var blått och svullet. Under mössan kylde en stor ispåse mot en bula i pannan. John Blund kom så fort jag satte mig i planet.”*

Tog tidigt ansvar

Jarkko Jussila växte upp i en företagarfamilj i Laihela. Fadern har bostad i Vasa och modern är hemma från Fredrikshamn. Andra släktingar har de inte i Österbotten.

”Livet har inte varit en dans på rosor. Vi hade det ganska knappt”, berättar Jarkko.

Familjen bodde på en lantgård där det fanns gott om djur. Jarkko var ett vilt barn som hade svårt att foga sig i regler.

”Det bästa var att jag tidigt lärde mig att resultat bara kan åstadkommas med

arbete. Jag började tvättade mina egna kläder som sjuåring. Jag fick också bära ansvar tidigt.”

Inte minst fick Jarkko som äldsta barnet se efter sina yngre syskon.

”Det har sagts att jag inte hann vara barn själv, men det håller jag inte med om.” Grannpojken sysslade med carting, så för Jarkko återstod två alternativ: brottning eller boxning. Han provade bägge, men boxningen tog överhand. Tillsammans iordningställde fadern, Jarkko och Jarkkos lillebror en egen träningshörna åt Jarkko i gårdens fähus.

”Det var primitivt, men slagsäcken fick ta ordentligt med stryk.”

En gammal elsladd gjorde tjänst som hopprep.

”Till skolan klev jag om vintern genom djupa drivor, och om jag fick skjuts, bad jag att få stiga av och springa resten av vägen. Jag hörde inte till dem som drömde om en moped.”

Jarkko gjorde en deal med gymnastikläraren: om hans namn syntes i tidningarna, kunde han få slippa idrottslektionerna. Och så blev det. Jarkko körde sitt eget träningsprogram.

Från toalettskurning till träning

Som tolvåring anslöt sig Jarkko till Laihian Lujas brottarsektion. När han fyllt fjorton ågnade han sig samtidigt åt kickboxning i klubben Vasa Budokan och åt boxning hos Power Team Boxing. Som boxare utvecklades han i rask takt.

”Jag började tävla på landslagsnivå och hade framgång. Jag hade ingen idrottaridol. Det räckte att man i min närmaste omgivning klappade mig på axeln och berömde mig. Jag meddelade min familj och släkt att nehej, den här grabben skulle inte ta sig till något universitet. Jag skulle grundligt ägna mig åt kampsporter.”

Vid sidan av träningen arbetade Jarkko med städjobb mittemot boxningshallen.

”Ofta gick jag direkt från toalettskurning till träning. Ibland övernattade jag i träningshallen och gick därifrån raka vägen till städjobben.”

Som suttonåring gick Jarkko sin första match i kickboxning. Det gällde de nordiska juniormästerskapen, där han genast hemförde en seger. Jarkko inlemmades i landslaget som underårig.

”Med det här blev jag satt på kartan. Tidningarna skrev att man nog skulle komma att höra mera om den killen.”

Jarkko genomgick gymnasiet i Laihela med goda vitsord och tänkte att han skul-

le bli polis när han blev stor. Sedan blev det så att han inledde en sjökaptensutbildning i Raumo.

Tragedi

En avgörande händelse blev den tragedi som, när Jarkko var 20 år, drabbade honom och hans familj. Hans älskade bror Matti dog i en bilolycka.

”Han var den som stod mig allra närmast, min parhäst. Min brors bil fattade eld och man lyckades inte få loss honom ur bilen i tid. När brandkår och ambulans kom till platsen var det redan för sent”, berättar Jarkko.

Ingen hade uppmuntrat Jarkko som Matti, han videofilmade Jarkkos matcher och följde med på tävlingsresor.

”Jag hade en match i Åbo dagen efter min brors död. Jag beslöt att gå den. Det var mitt livs värsta match. Så här i efterhand tänker jag att det var ett under att jag klarade av den. En ännu större sak var att jag vann.”

Jarkko tillägnade segern minnet av Matti. Med broderns död avbröt Jarkko sin sjöbefälsutbildning. Han gav utlopp för sin sorg och smärta i träning och tävling.

”Senare, när jag bearbetat min brors död, förmådde jag värdera livet ur andra synvinklar, sätta saker i rangordning. Kampsporterna blev en ännu starkare passion.”

Men matcherna var just ingenting att livnära sig på. Jarkko jobbade vid sidan om kampsporten som dörrvakt, städare och grillföretagare.

”Jag tog mig också för att rusta upp bostäder. Jag köpte en första lägenhet som sett sina bästa dagar och började fixa till den. Sedan sålde jag den. Snart köpte jag en annan och gjorde samma sak. Mitt intresse för fastighetsbusiness hade vaknat.”

Mer än knäckebröd

Då det inte fanns någon kickboxningsklubb i Vasa, när Jarkko hade gjort lumpen, började han själv arrangera tränings-tillfällen. Inom kort blev den klubb som växte fram en av Finlands bästa. Jarkko började också ordna matcher för sig själv utomlands. Han sög i sig teoretisk kunskap som en svamp: läste alla bibliotekets böcker i ämnet. I bagaget hade han luntor om både psykologisk förberedelse och näringslära. Hela livet var uppbyggt kring boxning. Han levde helt i sin egen bubbla.

”Jag deltog årligen i de EM- och MM-turneringar som arrangerades av Finlands

45-årig sport

Kickboxning föddes på 1970-talet efter att man i USA arrangerat tävlingar mellan landets bästa karateutövare och de bästa boxarna i en klubb. Matcherna utkämpades i en boxningsring och motståndarna fick använda sina respektive idrottsgrenars tekniker. Boxarna vann alla matcher på knockout. Det gav idén att förena boxningens handteknik med karatens benteknik till en ny sport som först benämndes Full Contact Karate, senare sparkboxning eller kickboxning. De första världsmästerskapen arrangerades av Professional Karate Association 1974. Kickboxningen introducerades i Finland av Auvo Niiniketo i början av 1980-talet. Finlands kickboxningsförbund grundades 1994. Finländare har erövrat åtskilliga EM- och VM-medaljer i sporten.

Kickboxning kan ske med ett antal olika regelverk, som till exempel Full Contact, Low Kick, Semi Contact, Light Contact och K1. I Finland dominerar tävlingar i Full Contact-form, vilket innebär att knockout är tillåten i ringen.

Matcher i amatörickboxning går antingen 3 x 2 minuter eller 5 x 2 minuter. En proffsmatch kan pågå i upp till 12 x 2 minuter. I K1 är ronderna 3 x 3 minuter eller 5 x 3 minuter.

Damer tävlar i kickboxning med samma regler som herrar. Många klubbar har en särskild träningsgrupp för damer, även om damer på mer avancerad nivå ofta tränar med herrar.

Kickboxare rangordnas genom bälten vars färger anger nivån. Ju mörkare färg desto högre nivå, från vitt bälte för nybörjare till svarta bälten på den högsta nivån.

Kickboxning är en fysiskt mångsidig sport och kan utövas utan tävlingsambitioner. Man kan träna för att komma i bättre form, förbättra koordinationsförmågan, för att bygga upp bättre förmåga till självförsvar och som en trevlig fritidssyssla.

”Något knäppte till i huvudet. Skulle jag leva som en piskad travhäst resten av livet?”

Kampsport lämpar sig för alla åldrar, säger Jarkko Jussila, vars elever är i åldrarna 5 till 73 år.

Trefaldig världsmästare

Här några av Jarkko Jussilas framgångar:

- Finsk mästare i boxning 2009
- Åtta finska mästerskap i kickboxning, årets kickboxare 2010, årets kickboxningstränare 2010
- EM-brons 2008, VM-brons 2009, EM-silver 2010
- Brons i SportAccord Combat Games 2010
- WKC: Interkontinental mästare 2010
- WAKO-PRO: Europamästare 2010
- WAKO-PRO: Världsmästare 2013 (klassen 66,8 kg)
- WKF (World Kickboxing Federation): Världsmästare 2013 (klassen 64,5 kg), världsmästare 2014 (klassen 62,3 kg)

Jan Sandvik

kickboxningsförbund, men slutade med det i ett skede när jag ville bli proffs. Jag gav mig själv målet att gå 20–30 matcher om året, och också tjäna pengar på dem.”

Det blev ibland så att Jarkko åkte till europamästerskapstävlingar för att ”öva”, medan de övriga tävlade på allvar.

”Sanningen är att om man vill vifta med nävarna i blåvit dräkt, så får man nöja sig med knäckebröd. Men om man beger sig till exempel till Mexiko för att gå sina självarrangerade matcher i egen träningsoverall, så får man strax lite mera smör på brödet. Det är genomförbart om man har tillräckligt med kontakter och mod”, menar Jarkko.

Drog själv i trådarna

Jarkko avtalade om matcher med promotorer och evenemangsarrangörer. Kampsportsutövare är enligt honom ett pålitligt och renhårigt folk.

”Jag skapade ett enormt nätverk medan jag i rasande takt reste omkring i världen. Gjorde såväl sekreterarens som promotorns, managerns, idrottarens och reseledarens jobb.”

Jarkko säger sig dock förstå varför de flesta inte gör som han. Det var ofta som att slå sig genom själva urberget.

”Jag har alltid haft ett starkt behov av att hålla alla trådar i min egen hand. Min väg har varit stenig och slingrig, men mycket givande. På den har krävts skicklighet, tur, beslutsamhet och förbindelser, sisu, hälsa, förnuft och fysik. Hade bara en enda bit fattats, kunde det hela ha tagit slut inom få sekunder.”

Proffsidrottarens vardag är extrem. Trots det har Jarkko sluppit större skador, även om han nämner att ”nasan har knäckts ett par gånger”.

”Jag levde mycket asketiskt under 20 år. Jag tittade inte på teveprogram och hade inget som helst socialt liv heller. I brist på nattlogi hände det att jag sov i ett bombskydd.”

Det är känt att många vackra kvinnor kretsar kring boxare, men se med sådana hade den här gubben inte tid.

”Jag kunde inte ens gå på kaffe, för det skulle ha rubbat tidtabellerna.”

Tom ryggsäck

År 2014 befann sig Jarkko ensam på matchresa i Australien, där han suktade efter ytterligare ett världsmästerskap i kickboxning. I det skedet hade han redan två sådana på fickan i olika viktklasser.

”Jag hade bantat mig ner till 62-kilosklassen, en mycket låg vikt för mig”, säger Jarkko.

Hans hotellrum låg på åttiosjätte våningen. Jarkko traskade ideligen mellan badkaret och toaletten. De magnifika utsikterna fick vara.

”Jag försökte få ner vikten i sista stund före vägning. Fram till dess hade jag bara druckit ricinolja och ätit kosttillskott. Jag skrapade mjäll från huden med ett kreditkort. Det hängde på några gram om jag skulle klara viktgränsen.”

På läktarna vajade finska flaggor. Det kändes nästan som att vara i Finland. Jarkko hade många bekanta i Australien som fanns på plats när han kämpade sig

till ett tredje världsmästerskap.

”Ibland har jag själv svårt att förstå att jag, som inledde min träning i ett fähus, skulle nå fram till allt detta.”

Efter matchen gick Jarkko ensam med sitt mästarbälte till hotellrummet och stupade i säng.

”I den där yppiga bädden var det något som knäppte till i huvudet på mig. För första gången undrade jag om det var detta piskade travhästliv jag skulle komma att leva mitt liv till slut.”

Ryggsäcken var alldeles tom. Jarkko funderade på att grunda familj och att sätta bo. Skulle det någonsin bli så? Han grubblade skallen av sig tills han sjönk i djup sömn. Tävlingskarriären skulle snart vara slut – fast det visste Jarkko ännu inte.

Öm familjefar

Efter Australien planerade Jarkko för att ta det lugnt ett tag. Han hade inte bokat in en enda match någonstans. Följande vecka hade han bara ett deltagande som VIP-gäst vid invigningen av nöjesparken Wasalandia i sin kalender.

”Det är tydligen en mening med allting, för där träffade jag den vackra och ljuvliga Hanna, som arbetade som biträdande förman.”

Efter att ha träffats en vecka förlovade de sig. Nästa år gifte de sig. Nu har paret två söner, ett och tre år gamla. Jarkko är en lyckosam och lycklig, mycket barnkär familjefar.

”Jag har tatuerat min frus namn och mina båda barns ansikten på armarna. På det sättet är världens käraste människor

alltid tillsammans. Det enda som ger mig dåligt samvete är att jag arbetar så mycket”, säger han.

Vår och höst leder Jarkko kickboxningsövningar 40 timmar i veckan Österbotten runt. Och ovanpå det är det dörrvaktjobb på veckosluten.

”Jag går min väg om morgnarna innan de andra har vaknat, och ofta kommer jag hem först när Hanna och barnen redan har lagt sig.”

Jarkko får ofta förfrågningar om tränarjobb utomlands. Senast erbjöds han arbete för ett år i Vietnam. Familjen var också välkommen.

”Men mitt hem är i Finland. Vi rustar redan upp vårt tredje hus, renovering och inredning har blivit en gemensam hobby.”

Ett par gånger om året åker Jarkko ändå, tillsammans med familjen, på längre resor utomlands där han leder träningsverksamhet.

”Jag vill vara med familjen så mycket som möjligt. Min brors död lärde mig att familjen är det allra viktigaste. Att livet är här och nu.”

Senast satte hela gänget kurs på Europa, Asien, Afrika, Australien och Mellanöstern.

En stark pionjär

Om Jarkko Jussila kan man verkligen säga att han är en pionjär inom sitt gebit.

”Visst är det så att jag har skapat mitt imperium själv. Jag är också stolt över det.”

Till presidentens självständighetsdagsfest har Jarkko dock inte bjudits. Inte, fast han är en av Finlands mest framgångsrika idrottsmän. När Jarkko sex år i sträck hade varit Vasas mest framgångsrika idrottare belönade staden honom med böcker och ett paraply.

En smula skrattretande var det. En kickboxare var uppenbarligen inte bra för stadens image. ”Jag har skojar om att jag är den okände mästaren som ägnar sig åt det väsentliga.”

Samtidigt har Jarkko lyft fram andra till framgång, som instruktör och tränare i 21 år och som kursledare i över tio år, särskilt under de fyra år som gått sedan han lade av med tävlandet. I Österbotten undervisar han regelbundet i motionskickboxning i Vasa, Korsholm, Vörå, Petalax, Laihela, Storkyro, Jakobstad, Nedervetil, Veikars, Seinäjoki och Kristinestad. Det är grupper med juniorer och vuxna, damer och herdar. Åldersspannet sträcker sig från fem till 73 år.

Omkring hälften är svenskspråkiga, un-

Jan Sandvik

gefär 150 av 300 personer. Svenskan vållar inte Jarkko några svårigheter i träningsarbetet.

”Jag slänger ur mig standardfraser som: Jobba, jobba, slå så hårt ni kan, sparka, sparka”, skrattar han. Jarkko kommer från en helt finskspråkig familj och omgivning.

”I praktiken blev jag nästan tvingad att lära mig svenska när jag drog igång träning i Korsnäs för tio år sedan.”

Den här hösten går han glatt på i samma ullstrumpor, berättar Jarkko, som har en dröm. Han siktar på att man ännu i gung-

stolen skall kunna syssla med kampsport. Jarkko hoppas också att hans egna söner ska bära hans mantel en gång.

”Vår äldste pojke har redan varit med i hallen och tränat på lek. Som bebis följde han då och då med i min ryggsäck.”

När Jarkko går ut genom hemmets dörr, då vet grabben vart farsan går. Då säger det lilla mannagrynet: Pappa går nu på pou-poujobb.

SUSANNE STRÖMBERG

När "odjuret" an lände

Eric Gustaf Ehrström, 20, har som stipendiat anlänt för studier till Moskvas universitet. Livet i storstan är spännande, även om han med saknad minns barndomsåren i Larsmo. Plötsligt förändras allt. Den franske kejsaren Napoleon, av den svenske kungen beskriven som odjuret ur Uppenbarelseboken, är på väg mot Moskva med den största armé som dittills skådats.

Napoleon har anlänt till Moskva, som samtidigt har satts i brand. Målning av Albrecht Adam (1786–1862), som i egenskap av hovmålare för vicekungen av Italien följde med i Napoleons ryska fälttåg.

Utanför hans fönster höjer sig Kreml och tornspe tsar prydda av den kejserliga örnen

Röda torget i Moskva, här 1801 målat av Fjodor Aleksejev (1753–1824), var en miljö som Eric Gustaf rörde sig i dagligen.

Wikipedia

Någon gång i februari 1812 får Eric Gustaf Ehrström, studerande vid Åbo Akademi, kallelse till biskopen i Åbo, Jacob Tengström. Ett samtal följer som kommer att sätta sin prägel på Eric Gustafs fortsatta liv. Är han intresserad av att som stipendiat studera ryska vid universitet i Moskva?

Biskopen vet gott vem Eric Gustaf är. Jacob Tengström, sedermera utnämnd till Finlands första ärkebiskop, är född och uppvuxen i Gamla Karleby och säkert bekant med Eric Gustafs far, Anders Ehrström, kaplan i Larsmo församling 1785–1805, efter det i motsvarande tjänst i Kronoby.

Finlands nationalmuseum

Eric Gustaf Ehrström (1791–1835) som kyrkoherde i St Petersburg.

Museiverket

Carl Gustaf Ottelin (1792–1864) fotograferad som biskop i Borgå.

Avgörande är ändå att Eric Gustaf utmärkt sig som en begåvad och ambitiös ung man. Bland annat hade Eric Gustaf, ovanligt nog, inlett studier i ryska.

Den som läst Katternötiden vet att Eric Gustaf under 1808–1809 års krig tog en civil anställning i svenska armén och i dagbok beskrev krigshändelserna i Österbotten.

Åter vid akademien efter kriget har Eric Gustaf och några studiekamrater planerat en upptäcktsresa genom Ryssland. Den resan blev inte av, men i stället kommer alltså erbjudandet från biskopen, som lovar driva saken hos de politiska beslutsfattarna. Som reskamrat har utsetts den ett år yngre studenten Carl Gustaf Ottelin, hemma från en lantmäterifamilj i Elimä.

Jacob Tengström är en av generalerna i det finländska identitetsprojektet som ges av att Sveriges östra riksdel efter 600 år blivit ett storfurstendöme under tsaren. Tengström agerar i nära samförstånd med politiska tungviktare som Gustaf Mauritz Armfelt, generalguvernör för Finland, och Michail Speranskij, mäktig minister under tsaren Alexander I.

I ett brev till Armfelt berömmar Tengström de två "gossarnas" begåvning och goda seder och beskriver deras resa som den "första länken af det föreningsband, som äfven i litterairt afseende skall sammanföra rysar och finnar till ett folk". Inför Speranskij påpekas att gossarna är fattiga och därför i stort behov av hjälp för att kunna fullfölja planen.

Försedda med diverse rekommendationsbrev anländer Eric Gustaf och Ottelin (Carl Ottelin kallas konsekvent "Ottelin" av Eric Gustaf) till St Petersburg den 30 mars 1812. Resan har underlättats av att Armfelt låtit sända dem som regeringskonseljens kurirer, men väl framme möts de av beskedet

att Speranskij dagen innan fått sparken av Alexander. Historiker menar att tsaren, medveten om sin impopularitet, gjorde Speranskij till syndabock för den förda politiken.

Eric Gustaf och Ottelin gick därmed miste om Speranskij stöd. Genom Armfelt's ingripande får de en ny reskassa, 900 rubel. Universitetet får tillsägelse att låta inskriva de unga männen för studier och ge dem husrum på kronans bekostnad, vilket blir fallet genast vid ankomsten till Moskva den 18 april.

Låt oss gå till den dagbok som Eric Gustaf skulle komma att skriva från sitt ryska äventyr. Han skriver både för sin egen och sina anhörigas skull, men även med en ambition att beskriva livet och samhällsförhållandena i Ryssland. Genom sin förmåga att återge stort och smått, även replikväxlingar som han avlyssnar eller deltar i, får Eric Gustafs dagbok närvarokänsla och en levande prägel.

Den första anteckningen har den dubbla dateringen 11/23 april 1812, beroende på att Ryssland följer den julianska kalendarium ("gamla stilen") och inte vår gregorianska kalender. Skillnaden vid 1800-talets början var tolv dagar. I fortsättningen i artikeln används den gregorianska datumvarianten.

Eric Gustaf och Ottelin träffar inledningsvis universitetets rektor Heym. Denne, själv invandrad från Tyskland, tar mycket väl emot nykomlingarna.

Man bör hålla i minnet att universitetet 1812 var småskaligt: 28 lärare och 215 studenter. Många av dem bodde i själva universitetsbyggnaden centralt i Moskva. Att kulturkretsen i staden kanske inte var så stor antyds redan på den första dagbokssidan:

"Då jag hos Baats skulle betala vår räkning, kom jag händelsevis i samtal med en man som mycket intresserade mig. Vi ta-

*lade om Finland, Ryssland och Sverige, både i statistiskt och litterärt avseende och jag skulle gärna längre fortfarit om ej även en händelse avbrutit vårt samtal. Jag frågade sedan efter vem det skulle vara, och man sade mig att hans namn vore – Karamsin. Jag behöver ej säga er att jag spratt till. Skulle jag väl talat med den förträfflige Karamsin?"*¹

Nikolaj Karamzin var rysk rikshistoriograf och en av landets stora berömdheter, ibland beskriven som "Rysslands Topelius". Karamsin brukade ibland inkognito dricka te och läsa tidningar just hos Baats.

Följande dag, den 24 april, beskriver Eric Gustaf sin inkvartering. Han ska bo med tre andra studerande i ett rum på universitetets andra våning. Över husen höjer sig Kreml och Arsenalen samt tolv tornspetsar, en del prydda av den kejserliga örnen, andra av ett kors. Ottelin får ett rum delat med kandidaten Kaminskij.

Av Eric Gustafs rumskamrater – Davidov, Andrejev och Raschetskij – är de båda senare matematiker, medan Davidov beskrivs som en "hygglig gosse" med goda kunskaper i latin och grekiska, hans huvudämnen, plus att han talar franska tämligen väl och även kan litet tyska och engelska.

En källa till oro är att Ottelin under resan till Moskva dragit på sig en svår förkylning med frossbrytningar. Ottelin tas in på universitetssjukhuset, blir omskött på det ömmaste och tillfrisknar. Det leder till bekantskap med medicinprofessor Mudrov.

"Blott för det att vi voro främlingar bjöd den hedersmannen oss till sig. Jag har själv varit rest utrikes, sade han, och jag vet vad det vill säga att vara

¹ Eric Gustaf Ehrströms formuleringar är i citat lätt modifierade.

främling på ett ställe. Hans svärfar, gamla föravskedade professor Tjebotarev är en hedersgubbe. Vi kunna i alla avseenden lyckönska oss till vår första bekantskap. Alla tala tyska och franska, och bägge professorerna dessutom latin; de kalla oss Schwedische Brüder [svenska bröder]."

Efterhand stöter Eric Gustaf och Ottelin på en mängd personer med anknytning till Sverige, inklusive det numera autonoma storfurstendömet Finland. Den 10 maj presenteras en landsman:

"Skolen I ej bli överraskade då jag säger att det är – herr auditören Winster, som I utan tveivel alla känna, åtminstone till namnet. I förgår om aftonen mötte jag honom på boulevarden, och ville ej tro mina ögon att det var han; icke heller ville eller kunde jag skilja mig från mitt sällskap för att gå till honom. I gårdagstidningen såg jag att hans bror magister Win-

ster skulle giva en orgelkonsert; därav fick jag deras adress och i dag har jag uppsökt bägge bröderna; Winster kände igen mig genast, och hans brors bekantskap gjorde jag nu."

Det framgår att den ena brodern, Christian (f. 1774), numera kallar sig Wenster (de facto är det släktens ursprungliga namn, förfadern invandrade i tiden från Holland till Lund), medan den andra brodern, Emanuel (f. 1785), håller fast vid Winster. Christian tog juristexamen 1793 och ska ha varit anställd som auditör (juridisk tjänsteman) vid det Jägerhornska regementet på Sveaborg, varefter han 1810 anställdt som fäktmästare vid Åbo Akademi.

I vart fall har Christian nu tillsammans med Emanuel genomfört en turné med orgelkonserter i alla större städer i Livland och Polen. I Vilnius hade, skriver Eric Gustaf,

"...Winster satt Åbo Universitet i stor reputation i det han så-

som fäktmästare i Åbo helt och hållet desarmerat fäktmästaren i Willna, som är en fransos och hålles för en överskärare i fäktkonsten. För övrigt ha de ingenstädes funnit sig rätt nöjda; allestädes ha de haft något skäl att tadla invånarna; men ingenstädes ändå mer än i Åbo. – Och jag tillägger, ehuru de icke själva sade det, att varken den ena eller den andra broderns ord torde tåla att vägas på guld-våg."

Eric Gustaf berättar om boendet bland annat att kronan står för en säng med sängkläder, ett bord, en stol, ett litet bokskåp, en skrivpulp, matkär och duktyg. Ett skåp och två extra stolar har han köpt för egna medel. Gamla avskedade soldater är anställda som vaktmästare, deras hustrur tillagar studenterna två mål mat om dagen till månadskostnaden 10 rubel.

Mathämtning, upppassning och stövelblankning kostar 3 rubel i månaden, klädtvätten det samma. Vaktkarlarna so-

par golven och bäddar sängarna och är skyldiga att gå ärenden, "att man därför måste giva dem något *na vodka* (till brännvin) säger sig självt".

Rumskamraten Davidov börjar han gilla allt bättre. Andrejev beskrivs som glad och trevlig och "varken glädes eller sörjer över någonting; om man läser för honom en löjlig satir, eller en tragisk elegi, så förmår ingendera avtvinga honom varken löje eller sorgsenhet". Han sover varje dag till ½ 10 på morgonen och lägger sig ½ 10 varje kväll och kallas "Trägubben".

Ottelins rumskamrat Kaminskij däremot är "en av de egenkäraste, avundsjukaste och konstigaste människor jag sett. Skada bara att han genom den sköna yta han förmår visa vunnit Heyms tillgivenhet."

På sin födelsedag drabbas Eric Gustaf av hemlängtan:

"Den 29 maj – och jag i dag tjuge ett år gammal! Vem skulle den 29 maj 1811 ha övertygat

”All stel finsk etikett är härifrån bannlyst, man blir bemött som en son, en bror”

Jacob Tengström (1755–1832), ärkebiskop från 1817.

mig att jag i Moskva skulle överleva min tjugonde första födelsedag och inträda i antalet av män.

Huru många minnen har ej denna dag återväckt i mitt bröst! Hur mången gång har jag ej med Böckers ritning av Marieholm, i handen, återlevat den tid då jag i kretsen av föräldrar och syskon där tillbragte barndomens dagar, och anade knappt att världen var större än Larsmo ö, och ansåg Storkyro, där mina morföräldrar bodde, för så avlägset som jag nu anser Amerika, och Närpes, där min farmor bodde, för ett land nästan utom jordklotet. – O Marieholm! Marieholm! Aldrig återkommer mer den tid jag bortlevde i den heliga skuggan av dina rönnar och alar. – Aldrig mer kommer jag så nära Gud, som jag var, då min mor ledde mig vid handen i vår kryddgård och sade: ”Ser du mitt barn, dessa blommor; där bor Gud! Och dessa kvistar, och denna skugga av träden, där bor Gud! Och detta stora vatten, och denna höga himmel, där bor Gud!” – Ack mina vänner, i haven själva varit barn, några av eder hava ock överlevat sin 21 födelsedag – I skolen säkert icke undra om tårar fylla mitt öga då jag skriver dessa rader.”

Marieholm är namnet på prästgården i Larsmo. Den nämnde Böcker som ritat av Marieholm

Michail Speranskij (1772–1839), tsarens rådgivare.

är säkert Carl Christian Böcker, fosterson hos kyrkoherden i Lillkyro, Gabriel Rein. Också Böckers livsöde har tidigare beskrivits i Katternötidningen.

I juni är Eric Gustaf och Ottelin i gång med föreläsningarna på allvar. Latin, tyska och ryska är de språk som professorerna huvudsakligen använder. De fortsätter möta personer med koppling till det gamla Sverige, till exempel en fru Husberg, som efter sju år i Ryssland redan tappat svenskan avsevärt, och hennes gamla lamslagna mor, som blir djupt rörd när hon hör att Ottelin är från hennes egen hemstad Lovisa (nämligen från det närbelägna Elimä).

När Eric Gustaf sedan gör Christian Wenster sällskap en bit på vägen ut från Moskva, när denne ska i väg på en resa, möter han till sin överraskning en rysk överstelöjtnant som han lärt känna då denne under kriget 1808 var platsmajor i Nykarleby och flera gånger besökte den Ehrströmska prästgården i Kronoby.

Till och med en vaktkarl på universitetet hälsar plötsligt: ”God morgon söta herre” – som soldat var han en gång fången i Örebro. Ottelin berättar att en annan vaktkarl av honom begärt joma raga (juomaraaha, alltså drickspengar) – denne hade

snappat upp finska i Viborgstrakten. ”I kunnen ej föreställa er huru skönt några ord svenska eller finska, fastän illa uttalade, låter i våra öron, här varest vi nästan aldrig få höra dessa språk av andra än oss själva”, kommenterar Eric Gustaf.

Midsommardagen, den 24 juni, händer så detta:

”Med huvudet lutat mot handens sutto Ottelin och jag i fönstret, sågo skymningen redan kl. 10 breda sitt flor över Moskva, och tränade efter vårt fäderneslands sköna midsommarnatt. En främmande i livré, som kom in, störde oss. Han hade ett brev med svensk utanskrift till mig, och själva brevet var på bruten svenska, daterat Moskva och undertecknat: Alexander Berkovist, ett namn som jag aldrig hört. Men hur skönt överraskad blev jag ej vid genomläsningen därav. – Jag har en släkting i Moskva.”

Alexander Berkovist har genom brev från pastor Reinius (Eric Gustafs morbror) fått höra att herr Ehrström är i Moskva. Alexander vill gärna göra herrns bekantskap, hans hustru säger sig känna herrn och förmodar att herrn även känner henne. Hennes namn är Sophie Oimelaus.

Eric Gustaf spritter till. Sophie är på långt håll hans släkting – rimligtvis är namnet en variant av Aejmelaeus, en välkänd prästsläkt som liksom Reinius är företrädd i Österbottnen. Redan följande kväll är Eric Gustaf på besök hos Berkovists.

”Huru besynnerligt är det ej att ödet skulle låta oss komma här tillsammans, och efter att verkligen hava gäckt oss. Samma dag jag reste från Åbo, reste Sophie och hennes man från Storkyro. I Petersburg bodde vi blott några par hundra steg från varandra, spisade middag hos samma traktör; blott med den skillnad att jag åt i allmän-

na matsalen, och de uti sin kammar, ja stundom voro vi varandra så nära, att blott en tunn bräddvägg skilde oss, och jag hörde Sophie sjunga svenska visor. Här i Moskva voro vi båda pingstdagen uti samma kyrka och besökte bägge en och samma promenad – och ändå – hava vi icke träffats.”

Berkovist (namnet från början stavat Bergqvist eller Björkqvist) har som ung löjtnant tagit avsked ur rysk tjänst. Han är av en gammal svensk familj, som ankommit till Ryssland under Peter I:s tid. Berkovist har bjudit in ett par av sina kusiner med familjer, samtalen under kvällen förs på en blandning av svenska, ryska, tyska och franska.

Så håller det på, Eric Gustaf jämför med Åbo:

”Jag har varit åratat i Åbo, och blott några månader i Moskva, och likväl ville jag knappt bortbyta det sällskapsnöje jag denna korta tid njutit i Moskva, mot det jag hela den långa tiden haft i Åbo. – Man blir här bemött med en godhet och ett deltagande, som så mycket mildrar saknaden av fäderneslandet; all stel finsk etikett och alla finska nycker äro härifrån bannlysta; utan att fela mot hövlighe- tens och anständighetens lagar, umgås man så fritt, muntert och eget, som vore man hos sina

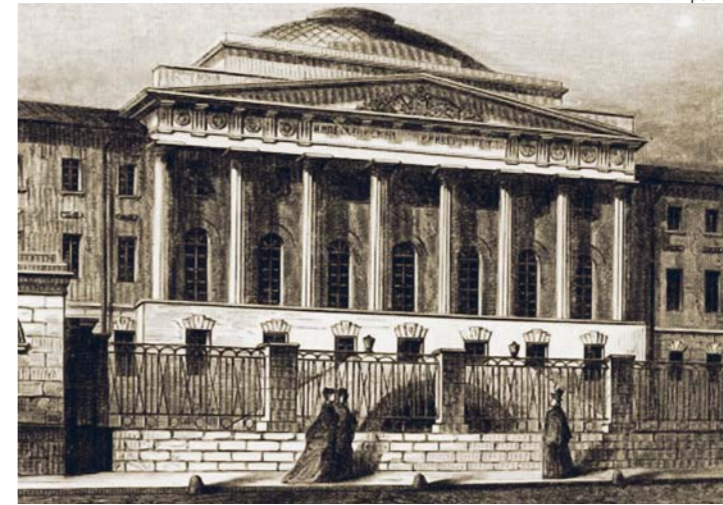
Gustaf Mauritz Armfelt (1857–1814), generalguvernör.

närmaste släktingar, och blir bemött som en son, en bror. – Och de moskovska unga sköna damerna – huru skall jag beskriva dem, deras oskuldsfulla intagande systerliga umgänges-sätt? Jag säger er ingenting om dem, men om I frågen mitt hjärta, skolen I få till svar, att det i Åbo finns blott par eller tre flickor som ej alltför lätt skulle glömmas i sällskap med de förtjusande moskovitiskorna.”

En annan sak Eric Gustaf återkommer till är det ständiga sjungandet.

”Sång är ryssens käraste tidsfördriv; det kommer honom att glömma mödan av sitt arbete. Är han glad eller sorgsen, öm eller vredgad, alltid är sången ett uttryck av hans känslor. – Ryska folksånger ljuda med skrälande stämmor från krogen där ingen är nykter, och de ljuda från det muntra sällskapet av samlade landsbor. – Gubben med gulnat skägg och gossen vid ledbandet – alla deltaga de däruti, och om ej deras sätt att sjunga bär stämpel av någon förfinad känsla, så bär det åtminstone stämpeln av sanning. Ej blott röst, utan blickar och kroppsrorelser äro ofta uttryck av den hänförelsen, med vilken deras hela väsende känner det de vill sjunga – också torde ingen nation hava folksånger att uppvisa, som kunde jämföras med de ryska. – Även i hyfsade och förnämliga sällskap är sången ofta oumbärlig till sällskapsnöjet – om ej gitara, fiol eller fortepiano ackompanjerar några människors röster, som sjunga ryska visor, så är ej sällskapslivet fullkomligt.”

Idyllen i Moskva ska emellertid brytas. Storpolitiken kommer snart att för andra gången gripa in i Eric Gustaf Ehrströms liv, och liksom förra gången, 1808, heter huvudorsaken Napoleon, kejsare i Frankrike. Samma midsommarmarkkväll som Eric Gustaf och Ottelin sitter vid fönstret i Moskva och längtar hem till

Finland, den 24 juni, nås tsaren av beskedet att Napoleon med sin armé samma dags morgon vid Kaunas (i dagens Litauen) överskridit gränsen till Ryssland. Tsaren befinner sig då i Vilnius, några timmars ritt därifrån.

Napoleon har under sina drygt tio år vid makten lagt under sig en stor del av Europa och av den uppskrämde svenske kungen Gustav IV identifierats som det odjur som beskrivs i Uppenbarelseboken. Nu är detta ”odjur” på gång med den största armé som dittills skådats, omkring 685 000 man, vilket möjliggjorts av en av den franska revolutionens idéer, att arméer ska byggas på allmän värnplikt. Napoleons mål är att tåga mot Moskva och krossa Ryssland en gång för alla.

Napoleons ryska fälttåg med all dess komplexitet kan inte redovisas här, men givetvis blir kriget snart det stora samtalsämnet i Eric Gustafs och Ottelins värld. Första gången saken nämns i dagboken är i samband med ett besök på teatern, där det historiska dramat *Karl XII vid Bender* ges. En röst bakom Eric Gustaf säger: ”Som det gick vid Poltava med Karl XII, må det gå på lika sätt med Frankrikes Karl XII, som nu går att sönderslita vårt älskade fädernesland!” Eric Gustaf tillägger i dagboken:

”Detta var även min önskan., och med hjärtat uppfyllt därav gick jag hem och såg från mitt fönster månen skymta fram mellan Kremls åldriga torn.”

Det dröjer en hel månad, till den 24 juli, innan överheten ger närmare information om kriget. Men det manifest, undertecknat av tsaren själv, som då sprids inleds desto tydligare: ”Fienden har med en fruktansvärd styrka brutit över våra gränser, han går att stycka och sönderslita vårt älskade fädernesland...”

En som drabbas av kriget är Christian Wenster, då det tar bort uppmärksamheten från den banbrytande uppfinning han är i färd med att lansera. I korthet är historien denna: Redan i Åbo har Wenster experimenterat med något han kallar hydrostatiska maskiner. Idén är att man med en sådan maskin ska kunna gå i vattnet, till exempel över ett vattendrag, i syfte att förekomma sjöskador. Enligt Eric Gustaf har Wenster misslyckats när han demonstrerat uppfinningen i Åbo, men nu är han på gång med en förbättrad version.

Wenster erbjuder Eric Gustaf att testa maskinen, vilket denne gör genom att gå över Moskvafloden ett stycke utanför staden:

”Maskinen måste för jämviktens skull spännas under brös-

Universitetet i Moskva och rektor Heym (Johann Andreas von Heim, 1759–1821).

tet, och när jag kom på djupet stod vid pass en tum av maskinen ovan vattnet. Jag kan således av egen erfarenhet fälla det omdöme, att hans uppfinning bör kunna bringas högre än till blott charlataneri...”

Det Wenster inte kunnat föreställa sig var att han i Moskva skulle få en rival, som uppfunnit en annan hydrostatisk maskin.

”Denna hans rival var en skräddare, hemma från – Helsingfors. Skräddaren hade kastat bort sin synål, liksom auditören sin penna, och begynt fundera på en maskin varmed man skulle kunna gå, ej blott i utan till och med under vattnet. Skräddarens maskin är huvudsakligen en dykningsmaskin. Den består av en kupig mässingshatt, genom vars nedra öppning han instack hela huvudet och fästade kanten därav med varmt beck. För ögonen hade han ett fönster bestående av en liten glasbit infästad med beck. Övra ändan var öppen för andedräkten, och därvid var fästad en läderslang, vars övra ända vilade på en mässingsbåt, som skulle hindra den att gå under vattnet, och således behålla andedräkten fri.”

Här går försöket, som Eric Gustaf bevittnar, inte så bra:

”Med denna coiffure [frisyr] på huvudet spatserade skrädda-

”De slåss druckna, löftet om att få plundra Moskva gör dem nästan oövervinneliga”

Wikipedia

Wikipedia

Alexander I och Napoleon, båda kejsare.

ren ut i floden, och då han kommit så långt att vattnet gick honom under bröstet, satte han sig. Härigenom kom huvudet så djupt under vattnet att hans lilla fönster var betäckt. Själv trodde han att hela hatten var nedsänkt och begynte att röra ansiktet fram och tillbaka för att pröva godheten av mässingsbåten, men vid första rörelse med huvudet kantrade denna, och då han en gång svängde huvudet för mycket, inströmmade vatten genom övra ändan, och skräddaren var på vägen att kvävas, men vad gjorde han? Han steg upp, tog hastigt fram en sten utur fickan, och slog sönder sitt fönster.”

Mer hörs inte om detta projekt, däremot berättar Eric Gustaf att Christian Wenster efter en reklamkampanj under två dagar låter Moskvas invånare se ett prov med hans vattenmaskin. Provet går bättre än det i Åbo, men på grund av de aktuella krigshändelserna får han ”ganska få åskådare och följaktligen litet inkomst”.

Den 28 juli utges en förordning att alla främlingar, i synnerhet fransosor, som nyligen ankommit till Moskva eller ”som genom sitt förhållande giva anledning till någon misstanke” antingen ska resa tillbaka till sitt fädernesland eller låta sig skjutas till de inre guvernementen av det ryska riket.

”För utlänningar blir det för varje dag farligare att synas ute på gatorna; så snart det sämre folket hör att man talar illa ryska, eller i synnerhet att man med någon annan talar ett språk som de ej förstå, så är man strax i fara att bliva ansedd för fransos, fasttagen, förd i arrest och kanske misshandlad. Många bland dem som på detta sätt blivit fasttagna hava verkligen varit franska spioner, men flera oskyldiga.”

Eric Gustaf berättar att tyskarna i Moskva en tid hade befallning att, som tecken på att de inte var fransosor, bära ett kryss på hatten framme i pannan, men att denna ordning på grund av missbruk avskaffades inom bara några dagar.

Dagboken ger ett exempel på hur det kunde gå till när två tyskar stod i ett gathörn och förde ett samtal på sitt språk:

”En ryss i uniformsrock och trekantig hatt kom gående, ställde sig bredvid tyskarna, avhörde dem några minuter, gick sedan till dem och sade med myndig ton på ryska: ’Vad ären I för folk? Vad står I här och gören för komplotter?’ – Vad angår det dig? – ’Jo det angår mig såvida att jag är patriot, och jag tål ej att I skolen tala ett språk som jag ej förstår.’ – Gå din väg, eller din nävishet skall bekomma dig illa. – ’Gån I hem, eller jag för er i vakten.’ – Till svar härpå framtog den ena tysken en ko-

sackpiska som han hade under kapprocken och gjorde därmed en påhälsning på ryssens rygg. – Så snart ryssen mottagit detta kompliment, steg han några steg tillbaka, tog av sig hatten och sade i undergiven ton: ’Förlåt mina herrar. Jag visste ej att I voren välborne män.’ Därpå fortsatte ryssen sin vandring och tyskarna sitt samtal.”

I takt med att augusti månad framskrider blir stämningen allt mer nervös. I herrskapsklassen har redan många rest till tryggare förhållanden i de södra och östra provinserna, och från Kreml är man i färd med att bortföra dyrbarheter.

När officiellt besked kommer att Smolensk, omkring 300 kilometer från Moskva, den 17 augusti intagits och bränts ned av den franska armén, stiger oron ytterligare. Den 26 augusti meddelas att de två arméerna står emot varandra 220 kilometer från Moskva.

Moskvas generalguvernör Fjodor Rostoptjin beskriver läget genom affischer till allmänheten. De är skrivna ”på äkta så kallad hatryska”, som Eric Gustaf uttrycker saken. Så här kan det låta:

”Veten I för vem I skolen akta eder? Jo för fyllhundar och narrar. Utan att hava tand för tunga, sladdrade vad spottet för i mun, och blåsa ihop slott i luften. De tro att Napoleon kommer hit för att göra gott, men hans sak är att flå huden av eder, han lovar allt, och håller intet. Soldaterna lovar han fältmarskalkskap, tiggarna guldberg, och folket låta ihjäl slå dem än här, än där. Och därför ber jag eder, att om någon av våra eller främmande begynner att berömma honom [Napoleon], så fatten en sådan i kragen och i vakten med honom. Den som fasttager en dylik sladdrare, honom vare ära, heder och belöning, men den som

bliver fasttagen, med honom skall jag avgöra saken, om han ock hade fem liljor² i pannan.”

Även universitetet, som har sommarlov, får militär prägel. Alla gymnasister har gjort sig trägevärd och exercerar från morgon till kväll. Alla officerare som gått i avsked är tillsagda att återgå i tjänst, vilket även Berkovist blir tvungen till.

En viss Glinka tillerkänns av tsaren Sankt Vladimirs orden som belöning för att han i tidningsartiklar gått åt ”den skadliga fransoseringen som rör i ryssarnas uppfostringssätt” och det ”skadliga oförnuft” som består i att sätta franska inskriptioner på Rysslands skyltar. Detta har till följd att inom fjorton dagar de flesta franskspråkiga skyltar försvunnit från Moskva.

Detta kritiska läge för Ryssland utgör bakgrund till det berömda mötet mellan Alexander I och Sveriges kronprins Karl Johan i Åbo den 28–30 augusti 1812. Den ryske tsaren ville genom ett möte med den nye svenska regenten – alltså Karl Johan Bernadotte, Napoleons tidigare kollega och rival, som i augusti 1810 utsetts till Sveriges kronprins – försäkra sig om Sveriges stöd mot Napoleon. I Åbo läggs i praktiken grunden till den svenska utrikespolitik som gällt efter det: att undvika konfrontation med den gamla ärkefienden i öster. I gengäld lovar Alexander att arbeta för att Sverige ska få Norge och ingår med Karl Johan ett hemligt ”familjefördrag” i syfte att skydda dennes kommande dynasti.

I Moskva sprids nyheten om Åbomötet snabbt, Eric Gustaf önskar att han skulle ha fått vara på plats i Åbo:

”Ack den som hade fått följa honom [Alexander] dit, och blott några minuter andas Finlands luft och äta Finlands bär. – Vi

² Det tidigare franska riksvapnet bestod av tre liljor.

hava här försökt skapa oss ett Finland i det vi köpt oss smult-ron och hallon och ätit med mjölk, men vi hava därvid saknat våra finska vänner, och för att få njuta deras sällskap, ville vi gärna avsäga oss alla de övriga förträffliga frukter, vi här hava tillfälle att förnjöja oss med.”

Den akademiska terminsstarten den 29 augusti inskränks till gudstjänst och bön i universitetskyrkan. Den positiva nyheten för Eric Gustaf och Ottelin är att de nu utnämns till kandidater, vilket ger dem ställning som officerare av tolfte klassen med löjtnants rang.

Vid några tillfällen har Eric Gustaf varit i fara att anses som fransos – intrycket blir att hans uppenbart goda sociala kompetens hjälpt honom att hantera olika situationer:

”Ottelin fastän mera försiktig har varit i större äventyr än jag; men det har lika lyckligt slutats, och Wenster har med sina vattenmaskiner en gång blivit av en oändlig skara folk förd till polismajoren – och hade ej till all lycka polisbetjänter träffat vara tillstädes, hade kanske både han och hans maskiner blivit ett offer för den patriotiska ivern.”

Den 7 september sker krigets största drabbning i Borodino, drygt 80 kilometer från Moskva, och kommenteras av Eric Gustaf samma dag. Fyra dagar senare är de franska förposter 60 kilometer från Moskva.

”Allt är i ängslan och förvirring, alla hastar flyktande ur staden, sorg och bekymmer läsas på varje ansikte. Vad som förökar den allmänna fruktan är generalguvernörens uppmaning till det ringare folket att gripa till vapen. – Sen här hans i dag utgivna kungörelse: [...] ’Att försig sig med yxor är bra nog; med spjut och pikar är ej heller så illa; men allra bäst är det med tregreniga grepar; fransoserna

Wikipedia

Franska soldater i Moskva. Oidentifierad konstnär.

är ej tyngre än torra och uttrökade halmkärvar.’ – Således är en drabbning att vänta på gatorna i Moskva. Vilken föreställning!”

Eric Gustaf noterar att drabbningen i Borodino måste ha varit fruktansvärd:

”Hela veckan hava blesserade blivit förda genom Moskva. Fransoserna slåss druckna och med ett raseri som man sett endast hos turkarna, sedan de tagit opium. Löftet om att få plundra Moskva är det som gör dem nästan oövervinneliga. De hava befallning att taga inga fångar av ryssarna. Blodsutgjutelsen har varit förfärlig.”

Den 11 september fattas äntligen beslut att evakuera universitetet. Några packkistor skickas i väg med föremål som Napoleon tros vilja röva med sig. Studenterna ska förbereda sig på att inom tre eller fyra dagar resa österut. Eric Gustaf avslutar dagens anteckningar:

”Det är mörkt, en hemsk stillhet härskar omkring mig. Edra vänner sitta bägge i var sitt fönster

och se tigande ut på den mulna himmeln. Våra själar äro sorgsna, våra tankar finna inget fäste.”

Nästa morgon får Eric Gustaf och Ottelin idén att hellre åka västerut mot Åbo än till ett obekant öde i öster. De vet att Wenster av generalguvernören fått rätt att följa med det kejsarliga stallet till Petersburg. Rektor Heym låter dem fritt fatta sitt beslut.

Tre timmar senare har de ändrat sig. De hästar de gått för att köpa är alltför svaga. De besöker Wenster och får veta att generalguvernören uttryckligen förbjudit privata ekipage att följa med det kejsarliga stallet. Vägen är dessutom högst osäker, den som inte är ryss har föga annat att vänta än att bli plundrad.

På kvällen kommer ett chockbesked. Generalguvernören har glömt reservera hästar för universitetet. Fransmännen står 40 kilometer från Moskva, Heym förklarar att universitetets folk nu ska stanna och tjäna kejsarens antingen med vapen i hand eller genom att ta hand om sårade. Om någon vill vandra i väg

till fots, ska Heym ge denne ett akademiskt pass.

Många tar denna chans och får sina pass. Eric Gustaf och Ottelin stannar: ”Vi hava beslutit att dela samma öde som vår gode rektor.”

Nästa dag, den 13 september, ser hela staden ut att vänta på sin förstöring.

”Alla bodar, alla kaffehus voro tillslutna. I det eljest så folkrika Gostinoj dvor syntes ej en enda människas. [...] Armén retirerar i oordning genom Moskva. De utmattade, hungriga och törstiga soldaterna, som finna alla krogar och bagarbodar, tillslutna, slå sönder dörrar och fönster och gå in och plundra vad som de överkomma. Man går ej mera säker på gatorna.”

På eftermiddagen kommer åter nytt besked: universitetet har trots allt fått femton hästar. Tio av dem kan användas av de 30 kandidater, studenter och gymnasister som ännu finns kvar i staden. Bara de absolut dyrbaraste böckerna och nödvändigaste kläderna får medtas. Vid femtiden sitter Eric Gustaf på en telega, den typ av åkdon som används, på stora landsvägen till Sibirien. Han minns hur han fyra år tidigare på liknande sätt var med när svenska armén retirerade från Oravais.

”Det blir skymt, det mörknar – en stark eldröd aftonrodnad vil-lar över Moskva, vars torn småningom försvinna. – Ännu upphöjer sig kupolen av Ivan Welikoj i Kreml – nu syns den ej mer. – Ännu står det höga klocktor-net av Androniefska klostret som en svart obelisk upp emot det röda skenet i västern – nu försvinner även det. Moskva, mottag min sista hälsning!”

SVENOLOF KARLSSON

Fortsättning följer i nästa Katternönummer.

Kanteleen Voima skapar 350 nya jobb i regionen

Storsatsning på biobränslen

I skogarna omkring Haapavesi finns gott om råvara för biobränsle. Kanteleen Voima siktar med sitt pionjärprojekt Nord Fuel på att bli en betydande leverantör av högt förädlade produkter.

Haapavesis geografiska läge passar perfekt för Nord Fuels biobränsleanläggning, anser Juha Ollila och Teija Mäyrä.

Efterfrågan på andra generationens biobränslen förväntas öka stort inom det närmaste decenniet. En viktig orsak är EU-direktivet RED II, som klubbades igenom 2018 och som kräver att alla medlemsländer tar i bruk avancerade biobränsleblandningar för fordon från och med 2022. Nord Fuels fabrik i Haapavesi väntas bli klar för produktion samma år och kommer då att försörja 400 000 bilar med bioetanol och 30 000 bilar med biogas, utvunnet ur traktens skogar.

”Det blir en av de första fabriker i världen som i industriell skala tillverkar etanol av skogsrester”, säger Teija Mäyrä, teknologidirektör på Nord Fuel, dotterbolag till Kanteleen Voima, där hon är driftschef.

Idén till biobränsleanläggningen föddes 2015, i samband med att Kanteleen Voima ingick ett avtal med staten om att ställa kraftverket i Haapavesi till förfogande som reservkapacitet för landets elförsörjning.

För att undvika en situation av akut elbrist, i synnerhet vintertid när elkonsumtionen är som högst, står kraftverket i ständig beredskap, men producerar inte el till vardags. Inne i turbinhallen är det ovanligt tyst för att vara ett kraftverk. Allt är blankpolerat och anläggningen ser ut att vara i nyskick, trots att den togs i bruk 1989.

”Kraftverket kan köras i gång till full kapacitet på tolv timmar. Utgångspunkten är att det inte ska behövas, men vi reserverar oss för olika scenarier, bland annat att det kan uppstå störningar i andra kraftverk eller på någon av Fingrids linjer”, förklarar Teija Mäyrä.

Partners med expertis

Under de senaste åren har hon och hennes kollegor varit upptagna med att driva Nord Fuels biobränsleprojekt framåt. Bioanläggningen ska byggas invid kraftverket i Haapavesi och kunna utnyttja mycket av den infrastruktur som redan finns på området.

”Råvaruterminalen kan användas för biobränsleproduktionen och Kanteleen Voima

Kanteleen Voimas kraftverk i Haapavesi ligger i ständig beredskap att producera el. Teija Mäyrä och hennes kollegor kan på tolv timmar köra upp produktionen från noll till full kapacitet.

äger marken runt kraftverket. Det finns gott om plats här för att bygga anläggningarna för biobränsle och biogas”, konstaterar Juha Ollila, chef för råvaruanskaffningen på Kanteleen Voima och Nord Fuel.

Miljökonsekvensbedömningen för den planerade fabriken blev klar 2017, nu väntar Nord Fuel på miljötillstånd. Medan olika ansökningar ligger för behandling hos myndigheterna har avsiktsförklaringar med råvaruleverantörer undertecknats. För sidoprodukten biologiskt slam till gödselindustrin har Nord Fuel etablerat samarbete med i den inhemska experten Soil Food.

”Vår kärnkunskap inom Kanteleen Voima har hittills varit koncentrerad till elmarknaden och leveranssäkerhet och därför behöver vi partners för slutprodukterna, till exempel en aktör som kan marknaden för etanol”, säger Teija Mäyrä.

Stabil teknologipartner

Tekniken för att utvinna biobränslen ur skogsrester är ännu oprövad i kommersiell produktion, men Nord Fuels förberedelser har varit noggranna. I mars fraktade Nord Fuel partier av den lokala råvarumixen till den tekniska samarbetspartnern Sekabs anläggning i Örnköldsvik, för att få svart på vitt att den håller den kvalitet som krävs.

”Vi har gjort hemläxan för att

slippa dyra överraskningar i ett senare skede. Sekab har lång erfarenhet av etanoltillverkning, tillsammans har vi utfört omfattande tester som visat goda resultat”, säger Teija Mäyrä.

Råvaran kommer från skogsrester vid gallring och avverkning och från sågverk. Omkring 700 000 kubikmeter träråvara per år behövs. Det innebär att två långtradare i timmen levererar råvara året runt. Var femte timme kör sedan en fullastad tankbil ut med biobränsle från fabriken.

Varje fullastad långtradare ger bioetanol i en mängd som krävs för att köra 100 000 kilometer med en medelstor personbil.

”Råvaran kommer huvudsakligen att hämtas inom en radie på 100 kilometer från fabriken och en liten kompletterande del inom 150 kilometers avstånd”, förklarar Juha Ollila.

Alla väntar på beslut

Användningen av trä som råvara i Finland har ökat under senare tid, inte minst sedan Metsä Group öppnade sin jättefabrik i Äänekoski. Fler anläggningar planeras, bland annat en jättefabrik i Kemi och en i Kuopio. Juha Ollila ser det inte som en nackdel för Nord Fuels projekt.

”Tillgången på den råvara som vi ska använda blir snarare bättre när skogsindustrin ökar sitt uttag ur skogen. Hittills har

Nord Fuel

- är ett projekt inom Kanteleen Voima Oy, som ägs av 28 inhemska energibolag. Största ägaren, med 45,45 procent ägarandel, är Katternö Kraft.
- kommer enligt planen att uppnå fullskalig kommersiell produktion från 2022.
- har en investeringsbudget på 150 miljoner euro.
- planeras för en årlig produktionskapacitet av 65 000 ton bioetanol, 230 000 ton lignin, 300–500 GWh el, 250 GWh biogas och 64 000 ton slam för gödsel.

mycket av den resursen lämnats kvar i skogen.”

”Vi konkurrerar alltså inte med såg- eller cellulosaindustrin om råvara. Huvudsakligen kommer vi att använda sådan råvara som i dag inte har någon egentlig efterfrågan”, tillägger Teija Mäyrä.

Fortfarande pågår förberedelser för att investeringen på 150 miljoner euro ska kunna förverkligas enligt tidtabellen.

”Vi förhandlar med olika finansierare och samarbetspartners om tillför projektet kapital och kunskap. Investerares krav generellt att alla tillstånd är beviljade innan de binder sig till ett projekt. Vi väntar oss att miljötillståndet kommer före årsskiftet, det blir en viktig milstolpe”, berättar Teija Mäyrä.

Satsningar på kraftverk och fabriker brukar ofta möta motstånd hos lokalbefolkningen. I Haapavesi har planerna mottagits med öppna armar. Under byggnadsskedet kommer många lokala entreprenörer att anlitas, och när anläggningen är i full drift kommer omkring 350 personer att sysselsättas. 70 av dem kommer att arbeta på fabriksområdet, resten sysselsätts i logistikkedjan.

”Fabriken kommer att få stor betydelse i regionen, folk här är mycket positivt inställda. De verkar vänta lika ivrigt som vi gör”, säger Teija Mäyrä.

JOHAN SVENLIN

Storsatsning på vindkraft

Nya jättemöllor ökar Katternös andel av förnybar el

Första sprängskottet i Parhalahti. Roger Holm, vd för största ägaren Katternö Kraft och styrelseordförande i Puhuri, till höger, och Patrick Wackström, styrelseordförande i näststörsta ägaren Suomen Voima, till vänster, inleder arbetet med vindkraftsparken den 27 juni i år.

Katternögruppen har gett klartecken för två nya vindkraftsparker, där de enskilda möllorna enligt planen ska bli de största hittills i Finland.

De två vindkraftsparkerna byggs av bolaget Puhuri, som till 45,45 procent ägs av bolagen i Katternö Kraft. Den ena, med tio möllor, byggs i Parhalahti i Pyhäjoki, den andra, med åtta möllor, i Hankilanneva i Haapavesi. För Hankilanneva har investeringsbeslut ännu inte fattats.

”Vindkraft är numera det billigaste sättet för ny produktion av el. Vindkraft passar också bra i vår strävan att öka andelen förnybart i vår energiportfölj”, säger Roger Holm, vd för Katternö.

För båda dessa vindkraftsprojekt har Puhuri fått del av det premiesystem för förnybar energi som lanserades av den förra regeringen. Premien är obetydligt jämfört med nivån på det tidigare vindkraftsstödet. Med Energimyndighetens något kryptiska formulering:

”Premien betalas till fullt belopp när medeltalet för marknadspriset på el för tre månader är högst lika stort som riktpriiset, vilket är 30 euro/MWh. När marknadspriset överstiger riktpriiset blir stödet rörligt. Något stöd betalas inte om marknadspriset är högre än summan av riktpriiset och den godkända premien.”

För vindkraften från Parhalahti är premien 1,89 euro/MWh och för den från Hankilanneva

2,62 euro/MWh. Premien betalas ut under tolv år.

”Premien innebär en viss försäkring mot väldigt låga elpriser, men ger ingenting med den nivå på marknadspriset som vi haft hittills under 2019. Premien hade i praktiken ingen betydelse för vårt beslut att satsa på projektet”, säger Roger Holm.

Premier gavs sammanlagt sju av 26 anbud som lämnades till Energimyndigheten och beviljades i förmånlighetsordning och på teknikneutral basis. Att två av Puhuris projekt klarade ribban kan ses som ett uttryck för att bolaget agerar kompetent i sin projektering. Sammanlagt motsvarar årsproduktionen för de sju godkända projekten 1,36 TWh.

Prognosen är att möllorna i Parhalahti på årsbasis ska leverera 158 GWh el och de i Hankilanneva 139 GWh. Investeringarna går på totalt omkring 110 miljoner euro.

Ett stort förarbete med planering och miljökonsekvensutredningar under flera år ligger bakom projekten. Parhalahti och Hankilanneva har identifierats som lämpliga platser utgående från flera parametrar:

”Vindförhållandena väger förstås tungt. Andra faktorer är att det här är väldigt glesbebyggda områden, att viktiga naturvärden inte störs och att

vindkraftsparkerna bekvämt kan kopplas till stamnätet”, säger Puhuris vd Antti Vilkkuna.

För Parhalahtis del har byggarbetena redan inlett. Båda vindkraftsparkerna beräknas vara klara för drift 2022.

”En viktig utgångspunkt är att vinden blåser bättre ju högre upp man kommer. Planeringen bygger på möllor som når upp till den höjd som byggplanen tillåter”, förklarar Tuomas Ylimaula, chef för Puhuris byggprojekt.

I Parhalahti är den höjden 230 meter, i Hankilanneva 250 meter.

De största fastlandsbaserade möllor som numera finns på marknaden har en effekt på över 5 megawatt, vilket kan

Läget för de nya vindkraftsparkerna är perfekt, säger Puhuris vd Antti Vilkkuna.

jämföras med det vanliga formatet i dag på 3–3,5 megawatt.

Ylimaula hoppas på 5-megawattsmöllorna, som i kraft av sin storlek och design kan förväntas leverera elen billigast räknat per megawattimme (MWh). Så stora möllor finns ännu ingen annanstans i Finland.

Finns inte en risk i att investera i den första generationen av så stora möllor, med tanke på att erfarenheterna av dem är begränsade?

”Det är en befogad fråga”, säger Tuomas Ylimaula.

”Samtidigt diskuterar vi med de ledande leverantörerna. Vi kräver givetvis garantier för att det vi får håller vad som utlovas”, säger han.

Puhuris nya vindkraftsprojekt genererar också sysselsättning. Många lokala entreprenörer har engagerats, och när vindmöllorna väl är i bruk behövs viss personal för att sköta dem.

”Tio möllor kräver normalt två fasta anställda medarbetare”, säger Tuomas Ylimaula.

Sedan tidigare driver Puhuri ett trettiotal vindmöllor i fyra olika vindkraftsparker med en sammanlagd installerad kapacitet på 68 megawatt. Också en rad nya vindkraftsprojekt är i olika stadier av förverkligande.

SVENOLOF KARLSSON

Tuomas Ylimaula, chef för vindkraftsprojekten, hoppas kunna bygga de största vindmöllorna i Finland hittills.

Nu håller Finland i taktpinnen

Energimyndigheten

Wikipedia

Riku Huttunen.

Kadri Simson.

Den nya ordföranden i EU-kommissionen Ursula van der Leyen presenterade den 10 september sitt så kallade kommissionärskollegium. Frågan vem som skulle bli energikommissionär efter Miguel Arias Cañete fick därmed sitt svar: Kadri Simson från Estland.

Kadri Simson, i förväg favorittippad för uppdraget, var ekonomi- och infrastrukturminister i den estländska regeringen fram till april i år och är vice ordförande i Centerpartiet samt gruppledare i parlamentet.

Frans Timmermans, en av kommissionens numera åtta vice ordförande, tar posten som koordinator för "European Green Deal", en ny konstruktion som inkluderar klimatportföljen.

Finlands kommissionär Jutta Urpilainen fick ansvaret för EU:s internationella partnerskap.

Som ordförande för EU andra halvåret 2019 fokuserar Finland inom energipolitiken främst på "uppsamling", det vill säga att genomföra redan framtagna lagstiftning. Tidigare ordförandeländer som Estland, Bulgarien och Rumänien har stegvis drivit fram det så kallade Vinterpaketet i nära samarbete med Junckers kommission.

Finland har nu ändå en särskild möjlighet att påverka de långsiktiga politiska riktlinjerna:

"Centralt för oss är att stärka EU:s ställning som global klimatledare. EU ska höja profilen genom att anta en långsiktig klimatstrategi som resulterar i att EU är klimatneutralt år 2050", framhåller Riku Huttunen, överdirektör för energiavdelningen vid arbets- och näringsministeriet, med en central roll i hanteringen av energiportföljen i Bryssel.

Kostnadseffektiva lösningar som har stor genomslagskraft och "där alla bidrar", liksom tekniksatsningar som genomförs kontrollerat och långsiktigt är rätt väg för att främja Europas tillväxt och konkurrenskraft, säger Riku Huttunen också.

Vad gäller forsknings- och innovationsfinansieringen inom EU är elektrifiering, smarta elnät och resurssmarthet givna teman. Att gå från en energiintensiv till koldioxidnsål industri är centralt. Frågor av denna typ blir tema på konferensen SET-plan i Helsingfors den 13-14 november.

På nordisk nivå är samordning och samarbete gällande elnätplanering helt central, menar författarna till en ny studie,

Nordic Grid Development Plan 2019, gemensamt publicerad av de nordiska stamnätsoperatörerna i juni i år.

Studien beskriver pågående planering och framtida nätutvecklingsprojekt över hela Norden och presenterar samtidigt en uppdaterad nordisk nätutvecklingsplan.

Som vi minns har samarbetet mellan de nordiska stamnätsoperatörerna stundom knakat rejält i fogarna. Kanske denna rapport gjuter olja på vågorna?

De huvudsakliga drivkrafterna för en nordisk samordnad nätutveckling identifieras i planen så här:

- ökad volatilitet på grund av markant ökning av väderberoende elproduktion
- avveckling av fossila bränsleanläggningar
- ökad elkonsument p.g.a. elektrifiering och nya industrier
- behov att förnya åldrande infrastruktur
- nya elförbindelser mot kontinentala Europa
- avveckling av kärnkraftverk i Sverige

"Ett starkt nät gör det möjligt för kraft från förnybar produktion att fullt ut komma in

på marknaden, ersätta produktion från fossila bränslen och därmed möjliggöra en helt fossilfri produktionsportfölj", betonar den gemensamma nätplaneringsgruppen från stamnätsoperatörerna.

De regionala drivkrafterna för utveckling och underhåll av stamnätet i Norden har drivit upp investeringsbehovet rejält hos alla de nordiska stamnätsoperatörerna. Sammantaget omfattar deras investeringsplaner under perioden fram till 2028 den enorma summan 15 miljarder euro.

Det kan ha sitt intresse att det elpris som för Finlands del prognosticeras av alla de fyra operatörerna landar på ungefär 47 euro/MWh för 2030 och 48 euro/MWh för 2040.

BENGT MAGNUSSON

Skribenten är tidigare chefredaktör för den svenska energibranschens tidning ERA och bevakar energifrågorna på Europainivå.

Alla verktyg behöver användas, om klimatmålen ska nås, enligt biträdande amerikanske energiministern Dan Brouillette och IEA:s vd Fatih Birol.

Kärnkraft och vätgas IEA:s recept

Kärnkraft och vätgastechnik med bränsleceller fick en central roll, när den internationella energiagenturen IEA i mitten av juli arrangerade ett rundabordssamtal i Paris om klimatvänlig energiteknik.

Diskussionen baserades på två nyligen publicerade IEA-rapporter, "Nuclear power in a clean energy system" och "The future of hydrogen", www.iea.org.

"I en tid av omfattande förändringar i den globala energisektorn måste IEA:s medlemsländer använda alla verktyg som står till deras förfogande, för att uppfylla sina åtaganden att hantera utsläpp och luftföroreningar samtidigt som energisäkerheten upprätthålls", sade en av mötets huvudtalare, biträdande amerikanske energiministern Dan Brouillette.

Budskapet hos Fatih Birol, IEA:s vd och värd för evenemanget,

var att "ingen enskild mirakelteknik kan lösa de skrämmande miljöutmaningar världen står inför". Väte och kärnkraft spelar dock viktiga roller i omställningen. För att övervinna hindren på vägen "behövs stöd från regeringarna."

IEA-rapporterna visar att kärnkraft är den överlägset största källan till koldioxidfri el både i Europa och Nordamerika. Många reaktorer åldras dock snabbt, och utan effektiva strategier för att stimulera nya investeringar kan de avancerade ekonomierna gå miste om så mycket som två tredjedelar av sin kärnkraftskapacitet under de närmaste 20 åren. Detta är ett hot mot de globala klimatmålen och mot energisäkerheten.

En del av udden är helt klart riktad mot Sveriges politik att ta reaktorer ur bruk.

Vätagastekniken, med dess förmåga att lagra och transportera energi, kan mycket väl göra det möjligt för förnybara energikällor att öka bidraget till det globala energisystemet, menar IEA. Men tekniken har tidigare upplevt *false*

starts, skenbara genombrott, och står fortfarande inför stora utmaningar när det gäller att få ner kostnaderna till realistiska nivåer.

I seminariet deltog Johan Svenningsson, Sverigechef för Uniper, framsprunget ur Eon och numera med Fortum som huvudägare.

"Seminariet bekräftade bilden att det globala behovet av ny elproduktion väntas öka kraftigt under 2020-talet, inte minst genom elektrifiering och digitalisering. Då har inget land råd att avstå från något tillgängligt, säkert och fossilfritt kraftslag", kommenterar han.

Den europeiska branschorganisationen Foratom har nyligen undertecknat ett manifest riktat till EU:s medlemsstater och institutioner med en uppmaning om att gemensamt samarbeta för ett fossilfritt Europa.

"Då är det viktigt att vi utnyttjar alla de fossilfria verktyg som finns tillgängliga. Det betyder enligt Foratoms beräkningar 100 gigawatt ny kärnkraft i Europa utöver in-

vesteringar i den långsiktiga driften av den befintliga kärnkraftsflottan", säger Johan Svenningsson och tillägger:

"Livstidsförlängning av befintliga reaktorer är det mest resurseffektiva sättet att säkra fortsatta stabila fossilfria elleveranser, säger Unipers svenska vd Johan Svenningsson.

Uniper

Uniper

BENGT MAGNUSSON

Nybygge för nästa hundra år

ARBETSGLÄDJE. Marcus Klemets, Heidi Kulla, Simon Lindfors och Kent Borgmästars är överens om att diskussionsklimatet varit gott under arbetets gång.

Med **Esse Elektro-Krafts** nybygge har Esse fått ett nytt landmärke. Det är ett modernt högkvarter, planerat utifrån bolagets verksamhet, där produktion och distribution av el står i centrum.

När Esse Elektro-Kraft 2020 fyller hundra år kan personal och kunder fira i nya utrymmen. Verksamheten inleddes 1920 med elproduktion vid Värnumforsen, cirka en kilometer från den plats där bolaget nu bosatt sig.

”Personalen har suttit trångt och utrustningen har på grund av utrymmesbrist funnits utspridd i olika lagerhallar. Här finns allt samlat och överskådligt. Det gör det dagliga arbetet smidigare och effektivare, vilket i slutändan gynnar våra abonnenter”, förklarar Kent Borgmästars, styrelseordförande för Esse Elektro-Kraft Ab.

Bolagsstyrelsen och personalen har länge diskuterat en flytt från Steinpottsvägen i Esse centrum och skisser har gjorts för olika tomtalternativ. För ett par år sedan började den aktuella tomten på Umförsbacka – på andra sidan vägen från Esse Elektro-Kraft Arena och en kilometer från bolagets elstation – framstå som det starkaste alternativet för nybygget. Tomten erbjuder stort svängrum och en god trafiklösning som tar hänsyn till både lätt och tung trafik.

”Vi kommer nära vår elstation och dessutom är vi huvudsponsor för fotbollshallen som

HÖGT I TAK. Simon Lindfors och Marcus Klemets från byggbolaget BI Klemets har förverkligat Heidi Kullas ritningar.

ligger mittemot. Här har vi två adresser, en för den tunga trafiken som levererar material från ett håll och en annan för kunderna som kommer in från framsidan. Det är helt enkelt en bra helhet.”

Nio av Esse Elektro-Krafts elva anställda har flyttat till den nya adressen, medan de två som arbetar på enheten i Kortesjärvi inte berörs av flytten i sitt dagliga arbete.

Både snack och verkstad

Uppdraget att planera det nya högkvarteret gick till arkitektbyrån Polyplan i Vasa, vars arkitekt Heidi Kulla lyssnat på beställarens önskemål och ritat upp visionerna.

”Beställaren har haft mycket åsikter om projektet och har under arbetets gång varit en aktiv diskussionspartner. Diskussionerna har lett till att slutresultatet blivit bättre och utrymmena anpassade exakt för behoven”, säger Heidi Kulla.

”Vi har fått det vi ville ha och är mycket nöjda med slutresultatet”, nickar Kent Borgmästars.

Även byggbolaget, som ansvarar för det praktiska utförandet, uppskattar projektets öppna diskussionsklimat och utmaningen i asymmetrin i ritningarna.

”Det är roligt att bygga när inte allt är fyrkantigt och inrutat. För oss har det varit ett intressant projekt, med ett väl fungerande teamarbete, där slutresultatet betonats mer än tidtabellen”, säger Marcus Klemets, vd på BI Klemets Ab.

Stora fönster ger mycket ljus

Sedd från utsidan avviker byggnaden både i färg och form från traditionella hallar för verkstad och lagerhållning.

”Vi valde en mörk, dramatisk färg och ville ha former som bryter mot mönstret. Stora fönster ger en känsla av rymd och minskar behovet av belysning från lampor när det är ljust ute. Under årets mörka period lyser byggnaden däremot upp sin omgivning, när lampor är tända inomhus”, förklarar Heidi Kulla.

Fasaden på framsidan kan lysas upp i olika färger, så bli inte förvånad om den är blåvit på självständighetsdagen. Den som passerar byggnaden längs stora vägen kan se de 63 svarta panelerna som tar upp solenergi och bidrar till att göra byggnaden nästan självförsörjande på el under sommarmånaderna.

”Vi tyckte att det hör till att utrusta byggnaden med solceller eftersom vi är i el-

branschen”, förklarar Kent Borgmästars.

Ljust och fräscht

För kunder och besökare finns parkeringsplatser framför entrén.

”Traditionellt har man en kontorsdel och en hall i den här typen av byggnader, men vi ville smälta ihop dem och ge dem en enhetlig form. Vi har kafferummet i mitten som en naturlig mötesplats för personalen”, säger Heidi Kulla.

Vi påbörjar husesynen och belysningen tänds automatiskt vartefter vi rör oss i den för tillfället obemannade kontorsdelen.

”Det finns ännu ett par lediga kontorsrum här, men vi behöver lite överkapacitet”, säger Kent Borgmästars.

Här finns också Esse Elektro-Krafts egen driftcentral, som övervakar bolagets egna kraftverk och är bemannad endast vid omkopplingar och omfattande störningar på det egna elnätet. Elnätsövervakningen sköts som tidigare i huvudsak av Katternögruppens driftcentral i Jakobstad.

Vi går vidare till fordonshallen, som rymmer sex fordons-ekipage.

”Bilarna kan backas in med släpvagnarna påkopplade, vil-

ket underlättar vid utryckningar.”

Längst bort finns också en tvätthall, där bilarna kan få sig en omgång efter att ha vältrat sig i lerig terräng.

Vatten under broarna

Mötesrummet är sparsmakat men modernt inrett, med undantag av en klenod från bolagets sekellånga historia. Det är en mätartavla från 1920-talet som räddade i samband med en renovering av vattenkraftverket i Värnum på 1990-talet.

”Mätartavlan är välbehållen och gedigen, den har patina och berättar om bolagets historia”, säger Heidi Kulla, som ville lyfta in den på en synlig plats i den dagliga verksamheten.

Den dagliga verksamheten är utstakad av styrelsen för de närmaste åren och kommer fortsättningsvis att fokusera på produktion och distribution av el.

”Vi har låtit bygga det här huset för att det ska hålla för de hundra år som nu närmast ligger framför bolaget”, säger Kent Borgmästars.

JOHAN SVENLIN

Snart kan du ta familjen till Tjernobyl

Nöjesfältet i Prypyat.

Tjernobyl har varit i ropet igen sedan april, när HBO:s omtalade tv-serie med samma namn fick premiär. Besökarantalet har skjutit i höjden och nu vill Ukrainas president Volodymyr Zelenskyi att katastrofområdet ska öppnas för massturism.

Kärnkraftsolyckan i Tjernobyl har alltför länge svärstat ner Ukrainas rykte, men nu är det dags att ändra på det. Ukrainas president Volodymyr Zelenskyi skrädde inte på orden när han i juli invigde den nya överbyggnaden över reaktor fyra, där den ödesdigra explosionen inträffade i april 1986.

”Vi måste sluta skämmas över Tjernobyl och i stället öppna området för forskning och storskalig turism. Tjernobyl är en unik plats i världen, där naturen har återfötts efter en stor katastrof, orsakad

Wikipedia

Evakuering från Tjernobyl 1986.

av människan. Vi ska skapa en grön korridor för turister och visa upp den här platsen för omvärlden”, löd Zelenskyis budskap.

Under det senaste decenniet har besökarantalet gradvis vuxit i den stängda zonen, ett inhägnat och kontrollerat område på 4 000 kvadratkilometer. En lördag i april, när Katternötidningens reporter satt i en av de många minibussar som dagligen guidas runt på området, hade 870 personer beviljats besökstillstånd.

Detta var några veckor innan HBO-serien hade haft sin premiär och tre månader innan Zelenskyi höll sitt tal. Redan då dominerades broschyrställningen vid hotellreceptionen i Kiev av bolag som erbjöd dagsutflykter till Tjernobyl, snarare än av reklamblad för stadens opera, konserthus eller teatrar.

Mänsklig tragedi

Zelenskyi lovade vidare i sitt tal att hans krig mot landets byråkrati och korrupcion också ska gälla besöksproceduren för Tjernobyl. Hittills har alla som vill köpa biljett till någon av de dussin arrangörer som finns på marknaden tvingats

lämna in passuppgifter, som ska godkännas av de ukrainska myndigheterna. Personer under 18 år och gravida kvinnor får inte besöka området. En slopad byråkrati skulle, enligt Zelenskyi, bidra till att höja besökarmängderna.

Så kallad mörk turism är en växande gren av den internationella turismnäringen och platser som Auschwitz, Gallipoli och Colosseum lockar årligen stora turistmassor. Tjernobyl kan definitivt placeras in i samma kategori av platser som bär på stor mänsklig tragedi. Under dagsutflykten berättar guiden Lana om de modiga människor som försökte minimera skadorna och själva dog och om de hundratusentals Tjernobylbor som brutalt väcktes ur sin vardag och tvingades lämna sina hem.

”De evakuerades i första hand till egna släktingar i andra delar av Sovjet, en del placerades i lägergårdar och en del blev inneboende hos främmande människor. Ofta möttes människorna från Tjernobyl med misstänksamhet och motvilja eftersom folk var rädda att de strålade”, berättar Lana.

Vildhästarnas flockledare blänger på oss.

Guiden Svetlana Sklyarenko mäter strålningen.

En av de många hundarna.

Rostiga konstruktioner

Strålningen ger ytterligare en kuslig dimension till besöket i Tjernobyl. De radioaktiva partiklarna har med åren lagt sig i marken, men kan virvla upp igen av vibrationer och rörelser. Den torra sommaren 2018 drabbades området av en skogsbrand och radioaktiva partiklar spreds igen.

Guiderna lånar villigt ut mätare åt besökare och håller sina grupper tätt samlade längs den standardiserade rutten. Strålningsdosen under en dagstur beräknas motsvara en timme uppe i flygplan, en 160-del av en bröstströmtgen eller en 3 600-del av en helkroppsskanning med dator-tomografi. Ändå kryper det i skinnet.

”Det finns kontinuerligt mellan 3 000 och 5 000 människor som arbetar på området och vi har alltid med oss en mätare som lämnas in och

analyseras under våra lediga dagar”, säger Lana.

En större risk än den osynliga strålningen är risken för att hamna under någon av de byggnader som inte underhållits på 33 år. På fotbollsarenan ligger en av de fyra rostiga strålkastarstolparna omkullfallen längs marken. Pariserhjulet i Prypyat hör till begivenheterna längs turiststråket, men det kommer knappast att stå för evigt utan underhåll. De flesta byggnader är belagda med besöksförbud på grund av rasrisk. President Zelenskyi nämnde i sitt tal en grön korridor, men förklarade inte hur den ska förverkligas.

Hästsafari och halvtam räv

Under dagsturen syns ett stort antal slöa gatuhundar. Det är oklart varifrån de får sin mat. Enligt guiden Lana brukar en rödräv komma och tigga mat av turisterna i spökstaden

Prypyat, och om man har tur under sin dagsutflykt kan man få se flocken av vildhästar.

Och tur har vi. Ett tjugotal hästar planterades in i experimentsyfte 1982 och flocken har sedan dess vuxit till ett hundratal individer. Ledarhästen blänger på oss på 50 meters avstånd medan kamerorna smattrar. Djurlivet har allmänt vuxit sedan evakueringen 1986 och enligt forskare på University of Portsmouth har stammarna av älg, kronhjort, rådjur, vildsvin och varg vuxit sig större än de var innan olyckan. Forskarna konstaterar att frånvaron av mänsklig aktivitet har gjort att stammarna vuxit sig starka, trots att de dagligen vistas i en miljö med höga strålningsdoser.

Få se var de tycker om Zelenskyis idé om massturism.

JOHAN SVENLIN

Kärnkraften stöds också av de gröna

TV-serien om Tjernobyl har åter väckt ett visst motstånd internationellt mot kärnkraft, men det balanseras upp av diskussionen om klimatförändringen, där kärnkraften lyfts upp som ett alternativ till de fossila energikällorna. I Finland visar årliga opinionsmätningar att stödet för kärnkraft är högt.

”Vi har mätt finländarnas attityder till kärnkraft sedan 1983 och kan konstatera att det finns ett starkt förtroende för kärnkraft här i landet. Direkt efter olyckorna i Tjernobyl och Fukushima har stödet tillfälligt gått ner, för att sedan stiga igen när saklig information sprids”, säger Kati Takala, sakkunnig på Finsk Energiindustri.

Bland landets politiker har stödet för kärnkraft varit jämförelsevis stort genom åren och det avspeglar sig också på opinionen bland allmänheten. I den senaste mätningen gick stödet för kärnkraft upp efter att IPCC skrivit om kärnkraftens betydelse som fossilfri energikälla.

”I årets opinionsmätning är stödet för kärnkraft för första gången någonsin större än motståndet, oberoende av vilket riksdagsparti man stöder.”

Störst är stödet bland Samlingspartiets väljare, där 70 procent är positiva till kärnkraft. Hos de gröna var procentiffrorna för- emot 32–28 och hos Vänsterpartiets anhängare 30–26.

Kati Takala.

Ringhals besökscenter

Två av de fyra kärnreaktorerna i Ringhals i västra Sverige – de två övre reaktorerna på bilden – är på väg att tas ur drift.

Räcker Sveriges el till Finland?

Marginalerna i Sveriges elproduktion minskar allt mer. Kommer Sverige att kunna exportera el till Finland vid en köldknäpp den kommande vintern?

Finland importerar en stor del av sin el, i fjol 23 procent av användningen, och har inte längre kapacitet inom landet för att täcka elbehovet under de allra kallaste vinterdagarna. Livlinan är kablarna till utlandet, som gör det möjligt att importera el. Förutsättningen är förstas att grannländerna har el att sälja. Sverige har under senare år varit en pålitlig exportör, med

Ryssland som ett alternativ – med tillägget: så långt som ledningskapaciteten räcker.

Nu varnar Svenska kraftnät, Fingrids motsvarighet som systemoperatör i Sverige, för att risken för elunderskott vid köldperioder ökat betydligt i det svenska elsystemet. Detta i takt med att kärnreaktorer läggs ner, samtidigt som elförbrukningen ökar i Sverige.

Nästa reaktornedläggning, i slutet av december i år, gäller Ringhals 2, med en eleffekt på 900 megawatt. Sedan läggs Ringhals 1, med 865 megawatt effekt, ner under 2020.

Svenska kraftnäts prognos för topplasttimmen vintern 2019/2020 visar ett nationellt

underskott för Sverige på 1 000 megawatt vid en normalvinter, 2 000 megawatt vid en så kallad tioårsvinter och 2 600 megawatt vid en tjuгоårsvinter.

Sverige kan den kommande vintern alltså komma att periodvis vara beroende av en nettoimport av el, för att klara landets behov.

”Det är viktigt att understryka att möjligheten att importera el under timmar med hög efterfrågan i första hand beror på om det finns ett produktionsöverskott i grannländerna”, säger Svenska kraftnät i analysen.

Frågan är med andra ord hur mycket el som Sverige i en egen bristsituation har över för att exportera till Finland. Tidvis den gångna vintern importerade Finland motsvarande 4 300 megawatt el från grannländerna.

Det kan påpekas att utgångsläget i Sverige efter Svenska kraftnäts analys har förvärrats, efter flera snabba beslut om att lägga ned kraftvärmeanläggningar, som följd av en kraftigt höjd beskattning från och med augusti. Sammantaget motsvarar de nedläggningarna 400–500 megawatt.

Nyligen kom dessutom beskedet – ännu en gång – att

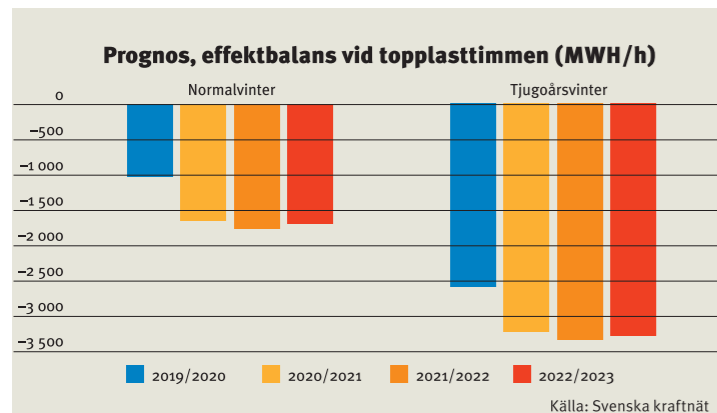
produktionsstarten för reaktorn Olkiluoto 3 förskjuts, från januari till juli 2020. Någon hjälp härifrån ges alltså inte den kommande vintern.

Det behöver också påpekas att Svenska kraftnäts prognoser bygger på antaganden som med nödvändighet innehåller ett mått av osäkerhet. I hur hög grad kan man räkna med att faktiskt installerad kapacitet verkligen kan användas i ett givet ögonblick? Baserat på historisk statistik ges kärnkraften under topplasttimmen en tillgänglighet på 90 procent, vattenkraften på 82 procent och vindkraften på 9 procent.

Hur ser det ut längre fram? Enligt Svenska kraftnäts prognoser ökar osäkerheten ytterligare för åren 2020–2023, som framgår av tabellerna här intill. Det hjälper inte att vindkraften är i en snabb utbyggnadsfas, då den inte är planerbar.

Fingrid har för Finlands del upphandlat en reserv på 1 300 megawatt el, som alltså finns i beredskap för att snabbt tas i bruk vid elbristsituationer.

SVENOLOF KARLSSON

Prognos för effektbalansen under topplasttimmen i Sverige för vintrarna 2019–2023.

Kabel över Kvarken förordas

En ny likströmsförbindelse över Kvarken förordas i en gemensam studie av Fingrid och Svenska kraftnät. Det är dock skäl, anser de, att avvakta med byggprojektet tills tajmingen är rätt.

Bakgrunden är de krav på elnät och transmission som följer med de väntade förändringarna inom elanvändningen och elproduktionen. Behovet av el växer allt mer söderut i Finland och Sverige, medan elproduktionen byggs ut framför allt i norr.

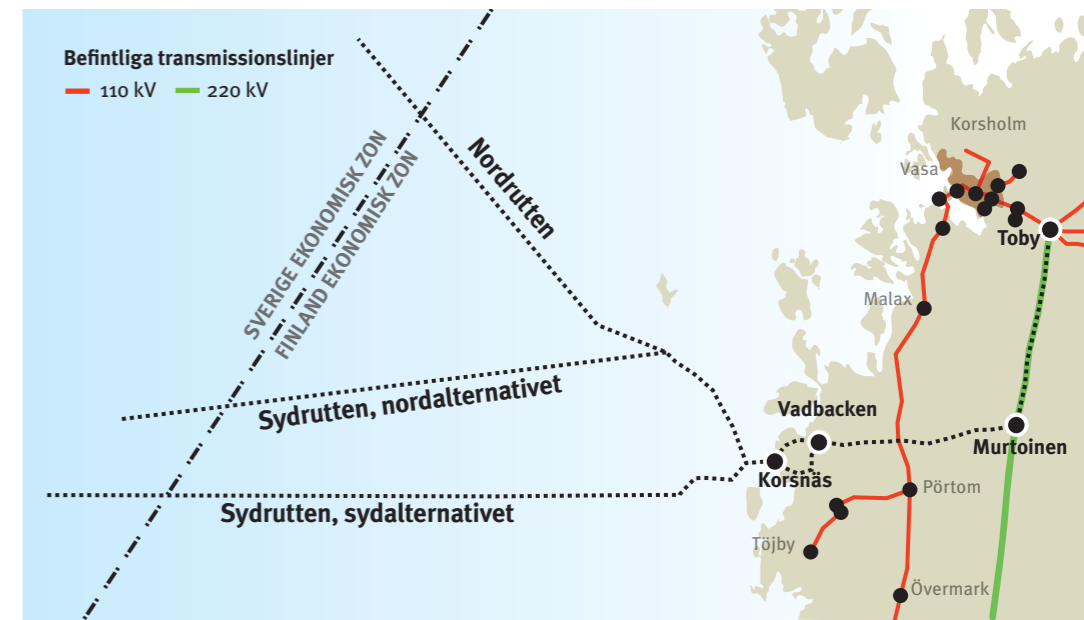
En viktig faktor är de enorma vindkraftsparkerna som för närvarande byggs i norra Sverige och som är under planering i norra Finland och Norge. En annan faktor är Fennovoimas kommande kärnkraftverk Hanhikivi 1 i Pyhäjoki.

Dels behöver transportvägarna för elen söderut förstärkas, dels ger det en samhällsekonomisk vinst om man i länderna kan hjälpa varandra i situationer med elunderskott och elöverskott.

De finländska och svenska elnäten står sedan tidigare i förbindelse med varandra genom två växelströmsledningar norr om Bottenviken, med en tredje under byggnad, och genom två likströmskablar i den så kallade Fenno-Skan-förbindelsen. Denna går från Rihtniemi i Pyhäjärvi till Dannebo på den svenska sidan, en sträcka på 194 km.

I studien utvärderas för- och nackdelarna med en tredje Fenno-Skan-kabel och alternativt en ny kabel över Kvarken.

Slutsatsen är att Kvarken-alternativet ger större samhällsekonomisk nytta och även skulle förbättra elsystemets tekniska prestanda. Dock framhålls att den mesta nyttan skulle realiseras först vid den situation som prognoseras omkring 2040.

Karta ur studien. Från Korsnäs har tre tänkbara dragningar av kabeln över till den svenska sidan undersökts.

Med tanke på de osäkerheter som framtidsprognoser innebär föreslås därför att projektet får vänta tills nya studier visar vilken tajming som är bäst för den nya kabeln.

Studien bygger på att elstationen i Toby i Korsholm skulle knytas ihop med den i Hjalta i Sollefteå, en sträcka på 307 km, varav 62 på det finländska fastlandet, 100 på det svenska och 145 km över havet. Kostnaderna skulle approximativt

landa på omkring 1,6 miljarder euro per km, totalt i storleksordningen 500 miljarder euro.

I sammanfattningen nämns att man i analysens slutskede identifierat en mer fördelaktig knutpunkt på den svenska sidan, Stornorrforstrax väster om Umeå.

Alla alternativ konstateras stå i potentiell konflikt med officiella miljöintressen, i Finland genom att linjen skulle komma att passera Natura

2000-områden. Enligt studien skulle 16–19 hus med fast bosättning i Korsnäs hamna inom 150 meter från ledningen. Detta bedöms dock inte hindra genomförandet.

I en annan studie, gjord på helnordisk basis, föreslås en gränsoverskridande förbindelse (”interconnector”) mellan norra Norge och Finland. I dag förbinds elnäten i länderna av en ledning med mycket begränsad kapacitet.

Här är argumenten bland annat den starka efterfrågan på el som väntas med nya aktiviteter i den norska oljebranschen och de nämnda planerna på utbyggnad av vindkraften. Vindförhållandena här uppe hör till de bästa i Europa.

Studien baseras på en förbindelse från Skaidi i Kvalsund kommun vid Norra ishavet över Varangerbotn över till Ivalo och ner till Pirttikoski. Här är slutsatsen att i ett följande skede undersöka effekterna av en ny förbindelse på ”moderat” nivå vad gäller sådant som samhällsekonomi, miljö och tekniska förutsättningar.

SVENOLOF KARLSSON

Karta ur studien. Det finländska nätet skulle från Pirttikoski ställas i förbindelse med Skaidi.

Ygeman antyder stödsystem för effekt

I våras överrumplade den nya svenska rödgröna regeringen energibranschen med att föreslå en mångdubblad skatt på kraftvärme, införd redan i augusti i år. Som reaktion be-

Anders Ygeman, svensk energiminister, antyder att stöd för effekt i energisystemet kan bli aktuellt.

slöt ägarna avsluta eller starkt begränsa kraftvärmeverksamheten, med följd att elproduktionskapacitet på 400–500 megawatt plötsligt är borta.

Med det förvärras elförsörjningsläget bland annat i Stockholm och Malmö. Redan tidigare har bristande kapacitet blivit ett hinder för elkrävande investeringar. Till exempel har Malmö fått säga nej till en tänkt en stor satsning som bageriföretaget Pågen planerat i staden.

Detta är dessutom bara början, enligt allt fler röster. Samtidigt som elanvändningen ökar har elnätet på allt fler ställen nått sin maximinivå gällande elöverföring eller så finns inte produktionskapacitet inom räckhåll.

Att en sådan situation skulle

uppstå är knappast vad politikererna tänkt sig och blir speciellt problematiskt mot bakgrund av ambitionerna att ställa om Sverige till ett fossilfritt land. I klartext betyder det att mängder av verksamhet driven med fossil energi behöver gå över till eldrift.

Parallellt är en annan trend stark. Allt fler företag lägger sina datahallar – till sin natur energiintensiva – i Sverige, dels för att de då får utsläppsfri el, men framför allt för att de nästan helt slipper energiskatt. I normalfallet är den bara 0,5 öre/kWh, också det efter ett politiskt beslut.

Nyligen retirerade den svenska regeringen. Först uttalade energiministern Anders Ygeman att det var "olyckligt" att

det gått så fort med införandet av kraftvärmeskatterna. Sedan lät han förstå att "någon typ av mekanism som premierar effekt på den svenska elmarknaden" kan komma att behövas framöver.

Med andra ord någon typ av stöd till effekt i energisystemet. För att komma från en nordisk energiminister är uttalandet sensationellt, då det kan tolkas som en öppning för en ny design av energimarknaden, som för närvarande enbart bygger på elpriset och inte ger någon extra premie för elproduktion som är planerbar och alltså fungerar oberoende av vädret.

Får betalt för att inte producera

Energiewende, Tysklands system för att ställa om från fossil till förnybar energi, har gått från att vara hyllat till att bli hårt kritiserat. Kostnaderna för stödsystemen är gigantiska, målen nås inte på långa vägar. Fortfarande är Tyskland det land i Europa som använder mest fossil energi, mer än till exempel Polen.

Nu har ännu en icke avsedd negativ effekt börjat lyfta fram. I allt högre grad får vindkraftsägarna betalt för att inte producera el.

Anledningen är de enorma mängder vindkraftsel som de över 30 000 tyska vindmollorna producerar vid hård blåst. Elnäten klarar inte av att svälja vindkraftsel, trots att den har förtur framom den fossilt producerade elen. För att näten inte ska drabbas av blackout, måste elen hållas undan.

Detta ska enligt Energie-wendes arkitekter dock inte behöva drabba vindkraftsägarna, som ersätts med 95–100 procent av de förlorade intäkterna, som i de tyska stöd-

systemen utgörs av en garanterad statlig inmatningstariff. Statens kostnad för detta debiteras sedan elkonsumenterna. Tabellen här intill visar hur ersättningen för ickeanvänd vindkraftsel har stigit från 2015 till 2019 räknat för de första kvartalen (januari-mars) för varje år. Som synes var ersättningen under årets första kvartal 364 miljoner euro.

Totalt motsvarar denna el-mängd, 3,2 TWh, 5 procent av Tysklands vindkraftsproduktion. Samma mängd el skulle

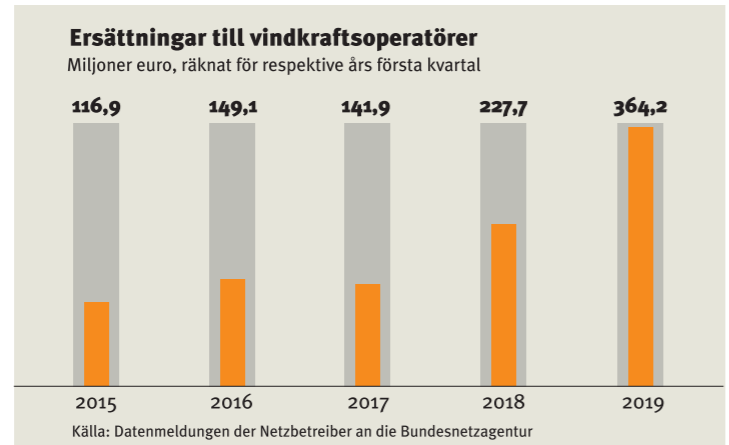
under ett kvartal till exempel kunna driva sex miljoner elbilar eller försörja 400 000 hushåll med el.

Att elnäten inte byggts ut tillräckligt beror i hög grad på folkliga protester. Tyskarna vill inte ha högspänningsledningar intill sina bostättningar. Enligt managementkonsulten McKinsey, som sedan åtta år upprätthåller ett index över framstegen i Energiewende, kommer nätutbyggnads målet för 2020 att nås först 2037.

Samtidigt tycker allt fler att

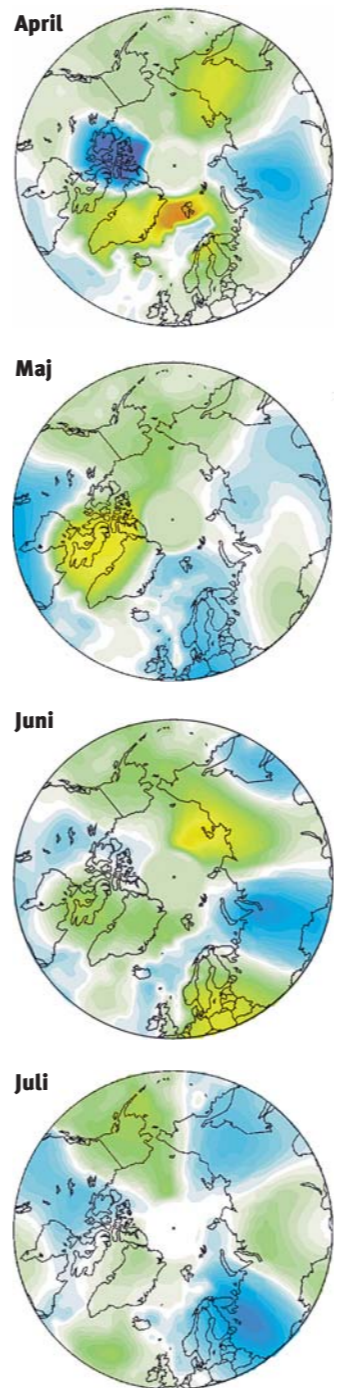
det nu räcker med vindkraft. Över 1 000 medborgarinitiativ agerar aktivt mot nybyggen, vilket återspeglas i att under första halvåret 2019 endast 35 nya möllor togs i drift, jämfört med de 1 400 per år som enligt det tyska vindkraftsförbundet skulle behövas, för att Tyskland ska nå sina förnybarhetsmål.

Huvudargumenten mot vindkraften är två: vindmollorna ligger för nära bostättningar och alltför många djur dödas av rotorbladen. Enligt den tyska lagen om artskydd får en anläggning inte hota vilda djur. En kartläggning i ett nordtyskt område visade emellertid för ett enda år att 7 865 ormrövarar, 10 370 ringduvor, 11 843 gräsändor och 11 197 måsar dödades av rotorbladen. Därtill dödades 250 000 fladdermöss, räknat över hela Tyskland.

Stora väderväxlingar

Sommaren 2019 präglades av stora variationer i temperaturerna och för Österbottens del av torka.

Klotillustrationerna har gjorts av professorn i fysisk geografi Ole Humlum på basis av dataleverantören GISS. Kloten visar månadens medelavvikelse från medeltalet 2009–2018.

♦ En ovanligt varm april månad följdes av en maj månad med en medeltemperatur nära det genomsnittliga. Högsta majtemperaturen, 27,8 grader, uppmättes i Kumo och Åbo, den lägsta, -11,8 grader, i Kilpisjärvi.

Juni månad blev varm, varmast i söder och ost, svalast i norra Lappland. Högsta junitemperaturen, 32,3 grader, noterades i Kronoby (flygplatsen) och Oulunsalo den 7 juni. Samtidigt var många juninätter sällsynt kalla, med minusgrader ännu den 24 juni och 27–30 juni.

Juli var fortsatt kontrastrik, med kallt väder den första delen av månaden och också nu med ovanligt många frostinätter, vid Möksy observationsstation i Alajärvi hela sju sådana. Kallaste julitemperaturen noterades i Ylivieska, -1,7 grader.

Sedan blev slutet av juli åter varmt, flera observationsstationer noterade värmerekord. Högsta julitemperaturen, 33,7 grader, uppmättes i Borgå.

Augusti vände sedan på nytt till svalt väder och nattfrost även i landets södra delar. Högsta augustitemperaturen, 28,1 grader, uppmättes också den i Kronoby, den lägsta, -3,5 grader, i Sodankylä.

Sammanfattningsvis var månaderna juni–augusti ungefär en grad varmare än genomsnittligt i landets västra delar, medan sommarmånaderna längst i öster och i övre Lappland låg knappt en grad under medelvärdena.

Klart mindre åska än normalt förekom, med cirka 80 000 blixtnedslag i landet, att jämföra med medelvärdet, 130 000. För juli var antalet blixtar minst på sjuttio år, bara drygt 8 000.

Liksom sommaren 2018 präglades också denna av torka, med nederbörds mängder som allmänt var mindre än hälften av det normala.

En storm noterades, den 5 juli, med en genomsnittlig vindhastighet på 22,1 sekundmeter från nord vid Märkets fyr.

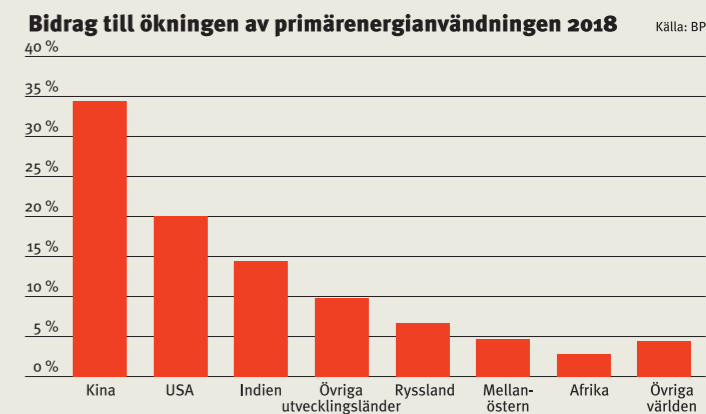
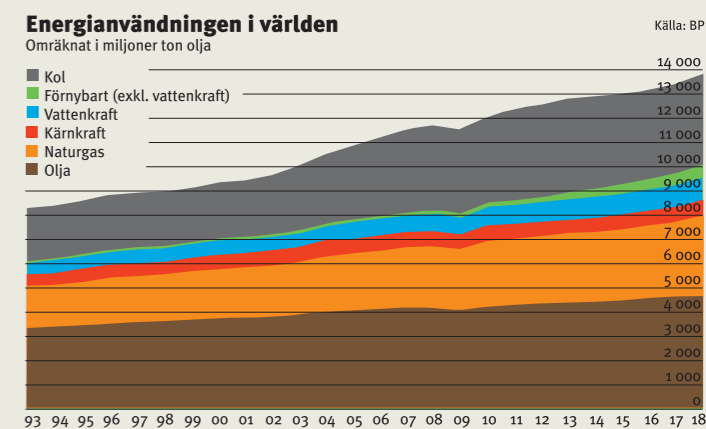
Globalt inleddes 2019 med en medeltemperatur för januari på 0,38 grader över genomsnittsvärdet (för 1981–2010) enligt satellitmätningsserien UAH. Precis samma siffra noterades för augusti. De övriga månaderna 2019 varierade globalt i intervallet 0,32–0,47 grader över jämförelsevärdet.

Allt mer energi används

♦ Under 2018 ökade energianvändningen i världen med 2,9 %, den största årliga ökningen sedan 2010. Oljeanvändningen ökade med 1,5 %, kol med 1,4 %, naturgas med 5,3 %; dessa fossila energikällor stod sammantaget för nästan tre fjärdedelar av ökningen. Vattenkraften ökade med 3,1 %, kärnkraften med 2,4 %.

De förnybara energikällorna (här syftas främst på biomassa, vind och sol) ökade med 14,5 %, men står totalt i världen ännu för bara c. 3,5 % av den totala energianvändningen. Sett enbart till elproduktionen ökade den förnybara andelen globalt under 2018 från 8,4 till 9,3 %.

Kina ökade mest

♦ Av 2018 års ökning av primärenergianvändningen stod, som grafiken visar, Kina för närmare 35 %, USA för 20 % och Indien för knappt 15 %. Vad gäller primärenergianvändningen räknad per capita minskade den i Europa som helhet med 0,2 %, men ökade i Finland med 3,8 procent. Några exempel på använd primärenergi

per capita under 2018, angett i gigajoule/person: Qatar 749, Singapore 633, Kanada 390, Norge 370, USA 294, Sydkorea 246, Sverige 224, Finland 221, Ryssland 209, Tyskland 164, Kina 96, Indien 25, Bangladesh 9. Växthusgasutsläppen minskade totalt i Europa med 1,6 %, men ökade i Finland med 2,7 % och globalt med 2 %.

Donald Swan

Den Swanska familjeorkestern omkring 1915. Från vänster Einar med sopransaxofon, Ellen med tenorsaxofon, Anne med essklarinet, John med bassaxofon och Walter med altsaxofon.

Underbarnet Einar Swan

Ingen låt, skriven av någon med finländska föräldrar, har spelats så mycket som Einar Swans ballad *When Your Lover Has Gone*. Berättar låten om hans föräldrars sorgliga historia?

Den här historien börjar 1897 i Broända i Nedervetil, då Matti Swan, 20, besluter dra i väg till Helsingfors. Livet hemma på gården är hårt, både fysiskt och mentalt, hans äldre bröder Herman och Antti har redan tidigare emigrerat till USA. I Helsingfors, hoppas Matti, ska han vid sidan av slitet för försörjningen få en chans att studera musik, hans stora intresse.

Mattis far Alexander ("Aleksi") har många generationer i rad sin släktbakgrund i Evijärvi, hans släktnamn är Joutsen, vilket ju på svenska betyder svan. Mattis mor Fredrika ("Riika") Hästbacka Nääs har som namnen antyder sina rötter i det intilliggande Terjärv. Till Broända har familjen flyttat från Joutsen så sent som 1890.

Fortfarande i dag i Nedervetil går berättelser om den hårda tonen i familjen Joutsen. Barnen ska ha uppfostrats med knytnäven, och sonen Oskari ska ha hämnats fadern genom att hugga honom i foten med en yxa. Det föranledde dennes eftermäle i Nedervetil, Halt-Alex.

Matti, som ändrade efternamnet till Swan 1895, kom att vistas i Helsingfors i två år. Här träffade han Edla Mariana Aaltonen, anställd i en hattaffär. Hon var lika gammal som Matti, född i Koskis församling med sina föräldrars släkt koncentrerad till orterna Koskis, Palta

och St Bertils i Egentliga Finland.

I maj 1899 emigrerade Matti Swan till Amerika. Edla följde efter i augusti 1900. Hon var då skriven i Vasa och reste i sällskap med en väninna från Pörtom, Maria Styf. Matti och Edla gifte sig, Matti antog namnet John Matthew Swan.

Det är osäkert hur familjen Swan försörjde sig, men helt klart var Matti en mycket duktig snickare och även företagsam. Frånsett några år i Cleveland, Ohio, bodde familjen i regionerna Gardner och Worcester i Massachusetts. Under någon tid ägde Matti och brodern Antti Swan gemensamt den fastighet som Matti med familj bodde i. Antti var under en period affärschef för den socialdemokratiska tidningen Raivaaja.

Nio barn föddes av Edla Swan, alla impregnerades med musik från sina första år. Matti agerade musiklehrare både inom familjen och utanför hemmet och organiserade och ledde orkestrar med mytologiska namn som Kaleva, Pohjola och Kantele. Han var grundande ledamot av Finnish Music Society of the East. Han gjorde arrangemang och komponerade. Och inte minst byggde Matti egenhändigt instrument av olika slag.

Uppenbart var även Edla genuint musikalisk. En dotter har berättat att Edla ständigt sjöng hemma,

vad dottern uppfattade som finska folksånger. Senare har hon reflekterat över att modern brukade fråga barnen vad de ville höra en sång om och sedan skapade en sådan sång medan hon sjöng den.

Mattis och Edlas stora projekt var uppenbart att barnen musikaliskt skulle nå så långt som möjligt. Sju av barnen blev musiker, de flesta av dem multiinstrumentalister. Vid tidiga år började de framträda i olika konstellationer.

För detta fick familjen också uppmärksamhet. I tidningsartiklar berättas om de musikaliska barnen som kunde traktera vilket instrument som helst. Speciellt lyftes Einar, den äldste sonen född 1903, fram. Efter att Einar vid fyra års ålder börjat spela violin, tillverkad av fadern, blev han del av en trio med fadern på klarinet och storasystemen Ellen på orgel. Snabbt tog sig Einar sedan en också piano, kornett, flöjt, saxofon och trummor.

Vid nio års ålder beskrivs Einar Swan som ett musikaliskt underbarn, då han inför en konsert som violinist tillsammans med sin syster på piano ska framföra Ouvertyren till Rossinis "Wilhelm Tell". Elva år gammal publicerar Einar sin första egna komposition och börjar ge musiklktioner, för att få ihop pengar till en bättre fiol.

Döttrarna Ellen och Anne kommer för sin del att framträda i en rad tjejbänd, en sådan gick under namnet Gypsy Sweethearts. Den yngre system Aina kom långt senare att samarbeta med jazzmusikern Heikki Sarmanto. Hon besökte från 1970 årligen Finland och fick 1994 Finlands vita ros för sina insatser.

Från uppväxten som underbarn ledde Einars väg på 1920-talet rakt in i kärnan av den amerikanska populärmusiken, med jazzen som det nya stora. I orkestern i den handelsskola han genomgick, The High School of Commerce, insisterade han på att få spela alla de olika instrumenten, "för att kunna ta över, om någon i orkestern blev sjuk". Einar ska ha behärskat över 20 instrument väl.

Donald Swan

Einar och Ann med barnen Leslie och Donald, 1935.

Einar Swan i Vincent Lopez orkester 1927, tidningsbild.

Worcester Telegram

Einar Swan dog 1940 i hjärnblödning bara 37 år gammal, hustrun Anne levde till 1993. Matti Swan dog i Petaluma, Kalifornien, 1956.

Huvudkälla till artikeln är den studie *Who Was Einar Swan? A Study in Jazz Age Fame and Oblivion* som 2006 publicerades av Sven Bjerstedt, universitetslektor och docent vid Lunds universitet. Bland annat träffade Sven Bjerstedt 2008 Einars Swans son Donald. Sven Bjerstedt riktar ett stort tack till de släktforskare som hjälpte honom hitta rätt. Hans studie resulterade även i en radiodokumentär på Sveriges Radios P2 – programmet tillgängligt på nätet – och en TV-dokumentär producerad av Benny Törnroos på FST5.

Det som inte var så bra, enligt vissa, var att Einar visade en lust att improvisera och leka med rytmer. Han spelade jazz utan att han hade namn på det, enligt en senare tidningsartikel. Det gav en frontalkrock med hans far. I Mattis vision om sonens framtid inrymdes inte detta.

Men Einar gick sin egen väg. Vid nitton års ålder grundade han en egen orkester, Swanie's Serenaders. Följande år, 1923, togs familjekonflikten till en ny nivå, efter att Einar hade förälskat sig i Anna Kaufmann, en ett år yngre judisk emigrant från Kiev. När de gifte sig blev brytningen med Einars far total. Inte blev saken bättre av att Einar konverterade till judendomen och bytte ut sitt mellannamn William till Aaron.

Detta hindrade emellertid inte musikkarriären. 1924 engagerades Einar som saxofonist av den kände orkesterledaren Sam Lanin till dennes band på Roseland Ballroom i New York. I stället andra husband, som Einar försåg med arrangemang, spelade de blivande legenderna Louis Armstrong och Coleman Hawkins.

Snart lockades Einar till den ännu mer berömda orkesterledaren Vincent Lopez' orkester. Hos Lopez stannade Einar under resten av 1920-talet och deltog bland annat i orkesterns Englandsturné 1925.

Det här var en guldtid för den tidiga jazzen, och Einar var i dess absoluta centrum både som musiker och som en eftertraktad och välbetald arrangör.

Någon gång omkring 1930 valde Einar åter att gå sin egen väg, nämligen att lämna livet som uppträdande musiker. Han blev hemmaman med barnen Leslie (f. 1926) och Donald (f. 1930) och satsade på att skriva arrangemang. Bland uppdragsgivarna fanns hypade orkesterledare som Dave Rubinoff och Raymond Paige.

Nu skrev Einar det stycke som ger honom en speciell plats också som kompositör, *When Your Lover Has Gone*. "Världens sorgsnaste låt", enligt musikforskaren Sven Bjerstedt, en låt som tagits upp av mängder av musiker och som finns i många hundra inspelningar. Louis Armstrong gjorde den allra första av dem i april 1931.

Andra som spelat in låten är till exempel Billie Holiday, Frank Sinatra, Ben Webster, Chet Baker, Erroll Garner, Nat King Cole, Oscar Peterson, Ella Fitzgerald, Count Basie, Dinah Washington, Herb Ellis, Sarah Vaughan, Judy Garland, Art Farmer, Ray Charles, Sammy Davis, Marvin Gaye, Ricky Nelson, Carly Simon, Linda Ronstadt...

Textens slutrader säger allt: *Like faded flowers life can't mean anything when your lover has gone*. När ens

When your lover has gone

*What good is the scheming
The planning and dreaming
That comes with each new love affair*

*The love that you cherish
So often may perish
And leave you with castles in air*

*When you're alone
Who cares for starlit skies
When you're alone
The magic moonlight dies
At break of dawn
There is no sunrise
When your lover has gone*

*What lonely hours
The evening shadows bring
What lonely hours
With memories lingering
Like faded flowers
Life can't mean anything
When your lover has gone*

älskade har lämnat en, finns inget kvar, månen och solen är borta. Mer nattsvart kan en känsla knappast bli.

Anspelar texten på något i Einars liv? Sven Bjerstedt, som i ett stort detektivarbete sökt fram Einar Swan ur glömskan och som själv som jazzmusiker djupt fångats av låten, hittar en stark överensstämmelse med Einars familjehistoria. Omkring 1930 lämnade Matti sin hustru och bosatte sig i Kalifornien. Han återkom aldrig till sin familj och hördes inte ens av vid Edlas begravning 1935.

Är *When Your Lover Has Gone* ("När din älskade har lämnat dig") uttryck för Einar Swans medkänsla och samförstånd med sin mor?

SVENOLOF KARLSSON

Ulf-Peter Grano har bistått med släktuppgifterna i artikeln. Hans hobby är att utreda släktskapsförhållanden med hjälp av olika släktdatabaser. Han nås på ulf.peter.grano@live.se.

Några exempel på Einar Swans släktingar:

- Lisa Burcio de Frades**, arbetar på County of San Diego, Kalifornien, aktiv släktforskare, morfar är sjätte kusin med Einar.
- Jan-Anders Enegren**, jurist, Jvaskylä, fadern är sjunde kusin med Einar.
- Joelle Steele**, författare i San Francisco, modern är sjunde kusin med Einar.
- Anna-Maja Henriksson**, justitieminister, fadern är sjunde kusin med Einar.
- Valtteri Bottas**, formel 1-förare, farmor är sjunde kusin med Einar.
- Kimi Räikkönen**, formel 1-förare, morfar är sjunde kusin med Einar.
- Voitto Kalliokoski**, tidigare lantbrukssekreterare, aktiv släktforskare, farmor är sjunde kusin med Einar.
- Tobias Lillvik**, arkivtjänsteman i Umeå kommun, aktiv släktforskare, farfar är sjunde kusin med Einar.
- Art Fors**, pensionär i Surrey, British Columbia, aktiv släktforskare, åttonde kusin med Einar.
- Erik Tallqvist**, tidigare jordbrukare, aktiv släktforskare, modern är åttonde kusin med Einar.

Skogsrenen har återvänt

För tre år sedan flyttade jag till Haapajärvi. Jag gifte mig till ett nytt landskap av skogar, sjöar, myrar och odlingsbygd – och till skogsrenen, en ny djurart för mig. Det jag visste om skogsrenen hade jag läst om i böcker, men jag hade ingen praktisk erfarenhet av den högbenade renen som lever i skogar och på myrar och som samlas i vinterflockar på lavrika moar med tillfrusna sjöar och myrar i närheten. De långa benen är en anpassning främst till snöförhållandena under vintern.

På momarkerna betar skogsrenarna renlav, som är skogsrenens stapelföda under hösten och vintern. På sjöarna och myrarna tillbringar de resten av tiden. Sjöarna och myrarna ger fri sikt åt alla håll och gör det möjligt för skogsrenarna att i tid upptäcka sin främsta fiende vargen – och även människan, som i tiderna hänsynslöst jagat vinterflockarna av skogsrenar och som även lyckades utrota skogsrenen i Finland. Mindre renflockar kan tillbringa vintern på vallodlingar, som erbjuder både föda och fri sikt. En modern form av intervistelse för skogsrenen. Många skogsrenar betar gärna på näringsrika vallodlingar under den snöfria tiden, så varför inte även på vintern?

Att det fanns skogsrenar i min nya hembygd visade varningsskyltarna för skogsren längs vissa vägavsnitt, de närmaste i grannkommunen Reisjärvi. Varnings-

Varning för skogsrenen, speciellt under höstens brunsttid.

Den kraftfulla sarven vandrar ut på myren.

skyltarna med en framrusande och hornförsedd skogsren finns vid vägar som skär genom tallskogar, där renarna samlas under höstens brunst och även tillbringar förvintern. Det var givet att jag började spana efter skogsrenar längs de renvarnade vägavsnitten redan under den första hösten.

Tredje hösten fick jag full utdelning för allt spanande. Jag hade upptäckt en mindre flock renar bestående av en dryg handfull kor eller vajor med kalvar, i sällskap med en tjur eller sarv.

Sarven var en ståtlig tjur med svagt mahognyfärgade horn och kraftigt bogparti. Skogsrenens hornkrona är mer hoppresad och uppstående än tamrenens vitt utfällda hornkronor. Det är lättare att röra sig i skogen med sådana horn. Sarven hade samlat sitt harem av vajor med kalvar i ett lättillgängligt skogsområde och vallade dem både trånsjukt och svartsjukt dygnet runt. Han ensam skulle betäcka vajorna utan inblandning av någon yngre och lika långtansfylld sarv. Brunsttiden är en slitsam tid, speciellt för sarvar med eget harem. När vinterflockarna samlas går de

utfriade sarvarna med sänkt huvud och tappar snart sina ståtliga horn. Vajorna behåller sina horn till nästa vårs kalvning och använder hornen för att freda sig på vinterbetet mot andra vajor, och mot de mer storväxta sarvarna som i hornlöst tillstånd står lägst på rangskalan i vinterflockarna.

I den mulna och fuktiga oktoberdagen med svag sydlig vind lyckades jag genskjuta renflocken som jag i min okunnighet stött upp ur middagsvilan. Skogsrenarna gick undan i medvind i en östlig bäge. Även jag gick i medvind men i en västlig bäge och stannade vid en mindre myr som jag anade att renarna skulle passera. Och mycket riktigt – efter en stunds väntan kom skogsrenarna lugnt vandrande i den höstfärgade tallskogen rakt mot myren.

När halva flocken hade gått ut på myren fick ledarvajan vittring av mig. Den förhatliga människolukten fick renarna att snabbt retirera in i skogen, medan jag pustade ut av spänning och återhållna andetag. På kamerans minneskort fanns fem olika renar förevigade, bland annat den vaksamma ledarvajan och den ståtliga sarven.

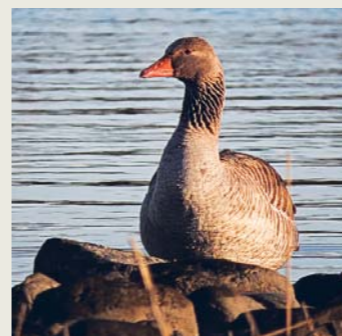
Vackrare djur än skogsrenar i höstlig skog kan jag inte tänka mig. Deras bruna och grå färger i olika nyanser sammanfaller så väl med tallskogens färgvalörer. Att jag och många andra människor i dag kan se skogsrenar i österbottniska marker har vi de ryska ödemarkerna på andra sidan gränsen att tacka för. Där hade skogsrenen överlevt för att på 1960-talet återvända till forna marker i vårt land, till Kuhmo, som varit ett starkt fäste för skogsrenen i äldre tider.

För att säkerställa skogsrenens återkomst i landet flyttades ett antal skogsrenar från Kuhmo till ett hägn i Salamajärvi nationalpark i Perho 1979. Här i Suomenselkä området hade landets sista skogsrenar i mellersta och västra Finland skjutits bort på 1800-talet. Återinförandet av skogsrenen till Suomenselkä lyckades över förväntan. Från Salamajärvi nationalpark har skogsrenen spridit sig i alla väderstreck, inte minst österut och nordöstvärt. Snart förekommer skogsrenen i en svagt böjd bäge från Kuhmo och Kajana i öster till Perho och Vimpeli i sydväst.

Att en nationalpark haft en central roll för skogsrenens återkomst

Rastande sångsvanar i skärgården.

Grågåsen har återkommit starkt till skärgården.

till österbottniska marker känns speciellt bra. För två år sedan fick Lauhavuori nationalpark i Storå samma funktion, när några infångade skogsrenar sattes i hägn där. Även de renarna skall släppas fria och förhoppningsvis bilda ett nytt bestånd av skogsrenar i det fjärde österbottniska landskapet. Genom målmedvetet arbete och med grundläggande hjälp av naturen har det varit möjligt att återinföra skogsrenen till forna marker. En seger för naturen och människan.

HANS HÄSTBACKA

Hans Hästbacka vikarierar i detta nummer Mattias Kanckos som naturskribent.

Storfåglarnas tidevarv

Det finns några fågelarter som klarar sig bra i naturen och kulturlandskapet. Dels är de stora, vilket ger fysisk makt och få fiender, och dels är de anpassningsbara. Bland de storvuxna och framgångsrika arterna hittar vi främst havsörn, trana, sångsvan och grågås.

Senast jag besökte Närpes och passade på att njuta av vedhuggning på min tidigare hemgård i Kalax, där min dotter med familj nu bor och trivs, hade jag orsak att reflektera över storfåglarnas framgång. På de tröskade åkrarna i den långsträckt odlingsdalen betade hundratals tranor, tiotals sångsvanar och en hel del gäss, både grågäss och kanadagäss. En ung havsörn termikflög över dalen och kompletterade storfåglarnas skara.

Om vi utesluter kanadagåsen, som är en införd villebrädsart från Nordamerika och väletablerad i landet, är de fyra andra arterna ursprungliga i vårt land med en varierande historia i förhållande till människan.

Den fågelart som klarat sig bäst i samlevnaden med människan är tranan. Den har inte varit tillbaka-trängd genom jakt, men har dragit stor nytta av den omfattande spannmåls- och potatisodling som bedrivs i vårt land och övriga Europa. Under hösten betar tranan på tröskade fält, under våren äter den spillpotatis på potatisåkrar och spillsäd på oplöjda stubbåkrar. Tra-

Höstens tranflockar är markanta inslag i odlingslandskapet.

nan utfodras därtill på vissa platser under övervintringen och vårflyttningen.

När man lägger till tranans expansion från myrmarkerna till nya häckningsplatser, som kalhyggen, odlingar och små våtmarker, är det inte förvånande att tranan har ökat i antal under 2000-talet. I dag finns omkring 40 000 häckande tranor i Finland, och det både syns och hörs under höstens storsamlingar i odlingslandskapet.

Liksom tranan har sångsvan och grågås dragit stor nytta av det goda betet på tröskade spannmålsfält och även på vallodlingar både vår och höst. Sångsvanen gynnas under våren även av potatisåkrar, där fågeln snaskar sig fram i sörjan av frusen spillpotatis och lerig jord. Sångsvanen och grågåsen var hårt tillbakaträngda av människan genom jakt och äggfångst under 1900-talets förra hälft. Men de båda storfåglarna återhämtade sig efter totalfredning, som för sångsvanens del fortsätter, medan grågåsen återhämtade sig tack var ett tidsbundet jaktförbud och sedan reglerade jakttider.

En liknande historia har knölsvanen. Genom jakt var den nära att försvinna från Östersjön, och genom fångst under ruggningen från bland annat södra Sverige och i Danmark. Efter totalfredning återkom knölsvanen och har också spridit sig till Finland.

I dag finns omkring 10 000 häckande knölsvanor i vårt land,

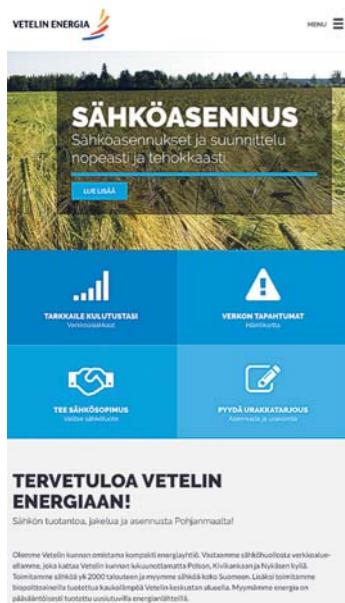
lika många som sångsvanparen. Under hösten drar dessutom cirka 100 000 ryska och sibiriska sångsvanar genom landet och bidrar till svanrikedomen i odlingslandskapet och många havsvikar.

För havsörnens del gjorde inte bara den direkta förföljelsen i viltvårdens namn havsörnen sällsynt. Trots en relativt tidig fredning fortsatte havsörnens nerförsbacke mot total utrotning på grund av miljögifterna DDT, PCB och kvicksilver i Östersjön. Miljögifter anrikades i havsörnens byten fisk och fiskätande fåglar. De återstående örnparen var så förgiftade att de inte längre fick några ungar.

Samma öde gick sälarna och uttern i skärgården till mötes. Ett långvarigt skyddsarbete och drastiskt minskade halter av de tre miljögifterna har gjort det möjligt för havsörnen att återhämta sig och återkomma till forna marker i skärgården och till insjöområden på fastlandet.

Havsörnen har, liksom tranan och även sångsvanen, visat sig vara mycket flexibel vid val av boplatser under 2000-talet. Havsörnsbon på sommarstugeholmar, i kvarlämnade aspar på kalhyggen och på små skogsholmar på myrmarker hör till vardagen i dag. De olika arternas anpassningsförmåga i kombination med människans positiva inställning har bäddat för storfåglarnas tidevarv.

HANS HÄSTBACKA

Vetelin Energia har uppdaterat sin närvaro på nätet.

Tydlighet viktigast på hemsidan

◆ VETELIN ENERGIA

I maj fick Vetelin Energias webbplats en synlig förnyelse. Projektet med bolagets webbreform hade just börjat när Antti Kettu tog över som vd och rodde det i hamn.

”Utgångspunkten var att vi ville ha tydlighet. Våra kunder ska snabbt och enkelt hitta det de söker och få informationen på ett lättfattligt språk”, berättar han.

På framsidan finns bolagets utbud av varor och tjänster väl synliga, allt från elavtal och fjärrvärmeabonnemang till elinstallations-tjänster och det kompletta Nordic Sunrise-solenergipaket. Ikoner och knappar gör det lätt att orientera sig på webbplatsen. Innehållet är inte statiskt utan lever med utbud och efterfrågan.

”Det sker en kontinuerlig utveckling av innehållet. Dagligen kommer det till något nytt, ofta efter förslag från kunder eller vår egen personal som märker att vi kunde komplettera innehållet”, säger Antti Kettu.

Full koll på solcellerna

◆ KRONOBY ELVERK

Nu kan de av Kronoby Elverks kunder som har installerat solenergisystem följa med hur mycket över-skottsel de matar in i elnätet.

”Tidigare har kunder kunnat avläsa på invertern hur mycket systemet producerar, men nu kan de logga in på Kronoby Elverks webbplats och se hur mycket överskottsel de faktiskt matar in i elnätet. Det är en tjänst som våra kunder frågat efter och nu kan vi erbjuda den”, berättar Glen Ahlskog, vd på Kronoby Elverk.

Kronoby Elverk hör till de elbolag som köper in överskottet av mikroproducenters elproduktion.

”Den största vinsten för kunder som själva producerar egen el är att de sparar kostnader för inköpt elenergi, överföringsavgift och elskatt. Det lönar sig alltså att planera sin egen elkonsument så att den egna produktionen kan utnyttjas maximalt för eget bruk”, konstaterar Glen Ahlskog.

Han påminner om att temperaturen inte är avgörande. Solenergi-produktion i april ger ungefär lika mycket el som i augusti.

Glen Ahlskog visar upp bolagets nya uppföljningstjänst för solenergi-produktion.

Nina Högberg ger gärna goda råd om innehållet i avbrottslådor.

Avbrottslåda underlättar vid kris

◆ NYKARLEBY KRAFTVERK

Vår bekväma livsstil bygger på att försörjningen av el, vatten och data fungerar. I Östra Finland och andra delar av landet har befolkningen på glesbygden på senare år testats hårt av hårt väder, och erfarenheterna har gjort att krisberedskapen där har ökat. Nu går Nykarleby Kraftverk ut till sina kunder för att informera om hur de kan förbereda sig inför oväntade händelser.

”I vår strategi ingår att vi ska förbättra beredskapen för olika typer av krislägen. Vi har haft ett informationstillfälle för kunder med fähus och farmer, senare i år kommer vi att ordna ett evenemang riktat till hushåll”, berättar Tony Eklund, vd för Nykarleby Kraftverk.

I foldern *Beredskap för krislägen* har bolaget samlat ihop konkreta tips för olika nödsituationer. Där kan man också få tips om vilka saker det lönar sig att packa ner i hemmets avbrottslåda.

”Den bör innehålla det mest nödvändiga för en situation när strömmen gått, mobilnäten slocknat och vattenkranen sinat”, säger Nina Högberg, kommunikationsassistent på Nykarleby Kraftverk.

Djupdykning ner till turbinerna

◆ ESSE ELEKTRO-KRAFT

När sensommarens torrperioder begränsat produktionen i vattenkraftverken har Esse Elektro-Kraft passat på att utföra turbin-service på sina kraftverk Hanhikoski, Hat-tar och Värnum. En expert från konsultfirman Turab AB i Sverige tog sig ner till turbinerna och utförde olika mätningar.

”Vi tömde turbinerna på vatten och torrlade kraftverken. Jag visste inte hur det såg ut där inne, men nu vet jag”, berättar Tommy Sassila.

Resultaten visade goda värden och kraftverken klarade sig undan med endast ett byte av en brytare.

”Turbinerna är i gott skick. Inte ens lagren var inte så nötta att de behöver bytas ut på en tid framöver.”

Ett bekymmer just nu är att vattennivåerna är låga och två av bolagets fem turbiner står stilla i väntan på högre vattenstånd. Nyligen gav NTM-centralen tillstånd att öka vattenflödet i Esse å med 2,5 kubikmeter per dygn.

”Torkan är värre än i fjol. Det skulle få regna oavbrutet i en vecka runt Lappajärvi, för att vi skulle få upp nivåerna och produktionen till normala nivåer”, säger Tommy Sassila.

Tommy Sassila har upptäckt nya vår i vattenkraftverken.

Herrfors har fått förstärkning i Ylivieska i form av Antti Ylitalo, Jouni Junttila och Mervi Isokoski.

Ny trio i Ylivieska

◆ HERRFORS

Herrfors personalstyrka i Ylivieska har vuxit under sommaren, när två nya linjemontörer och en kundrådgivare blivit anställda.

Mervi Isokoski är ny som kundrådgivare och började sitt jobb i juni. Hon har daglig kontakt med kunder på telefon, via skärm och öga mot öga.

”Det här är en helt ny bransch för mig och jag har redan lärt mig mycket nytt på den här korta tid jag varit här”, säger Mervi som har stor erfarenhet av kundbetjäning från andra branscher.

Jouni Junttila och Antti Ylitalo heter de nya linjemontörerna, som båda uppskattar att få röra på sig och arbeta utomhus.

”Det var en stor fördel att byta till ett jobb där jag får daglig nyttomotion och frisk luft”, säger Jouni, som har en lång meritlista från tidigare jobb, bland annat som långtradar-chaufför.

Antti instämmer. ”Jag har jobbat sedan 2008 med el, mest med planering och installation, och gillar verkligen variationen i det nya jobbet och att få komma ut från kontoret.”

Måttbeställd panna redo att testas

◆ HERRFORS

Fjärrvärmenätet i Jakobstad har fått en ny backup för situationer när produktionen på Alholmens Kraft har störningar eller ligger nere. Den gamla oljepannan i Östanpå, som tidigare eldades med tjockolja, har ersatts med en ny och effektiv oljepanna, som ligger vägg i vägg och drivs med lättolja som bränsle.

”De årliga drifttimmarna blir ganska få så länge inget oförutsett händer på Alholmens Kraft, men det är en långsiktig investering som ger en pålitlig reservkapacitet. Herrfors har några små oljepannor runt om i staden som börjar bli till åren komna, och den här, tillsammans med pannan på Sikören, kommer på sikt att ersätta dem”, förklarar Jonas Asplund, utvecklingschef för Herrfors fjärrvärme i Jakobstad.

Den nya pannan har en effekt på 12,5 megawatt, vilket motsvarar cirka 600 oljepannor för egnahemsbruk. Vecka 40 kommer den att sättas på prov för att Herrfors driftcentral och fjärrvärmepersonal ska lära känna den ordentligt.

”Vi kommer bland annat att gå igenom automationssystem och testa prestandan, för att se att den verkligen klarar av det som leverantören har lovat. Det borde inte vara några problem eftersom den är byggd baserat på våra behov”, säger Jonas Asplund.

Jonas Asplund är nöjd med den nya reservpannan.

Esse Elektro-Kraft

Levererar el till delar av Pedersöre, Kauhava, Nykarleby (Markby) och Kronoby (Jeussen)

Kunder: 3 700
Årsleverans: 50 GWh
Telefon växel: 020 766 1900
Felanmälingar, utanför kontorstid: 766 2023
Kundtjänst: 020 766 1912, 020 766 1911
Fakturafrågor: 020 766 1912, Johanna Stubb
 www.eekab.fi

VD Ingvar Kulla

Herrfors

Levererar el till Alavieska, Jakobstad, Larsmo, Maxmo, Oravais, delar av Pedersöre, Terjärv och Ylivieska

Kunder: 32 000
Årsleverans: 610 GWh el, 284 GWh värme
Telefon växel: Jakobstad (06) 781 5300, Ylivieska (08) 411 0400, Källby (06) 766 7242, Oravais (06) 385 0050, Terjärv (06) 867 5001
Felanmälan, utanför kontorstid: Jakobstad och Larsmo (06) 723 0079, Oravais, Pedersöre och Terjärv (06) 723 4521, Ylivieska el (08) 426 350, Ylivieska fjärrvärme 044 781 5375
Fakturafrågor: Jakobstad (06) 781 5312, Ylivieska (08) 411 0401
 www.herrfors.fi

VD Roger Holm

Kronoby Elverk

Levererar el till delar av Kronoby, Pedersöre och Karleby

Kunder: 3 220
Årsleverans: 45 GWh
Telefon växel: 824 2200
Felanmälan: 824 2200, 0400 126 005
Fakturafrågor: 824 2200
 www.kronobyelverk.fi

VD Glen Ahlskog

Nykarleby Kraftverk

Levererar el inom staden Nykarleby

Kunder: 5 100
Årsleverans: 110 GWh
Telefon växel: 785 6252
Felanmälan: 722 0050
Felanmälan, utanför kontorstid: 722 0050, 781 0632
Fakturafrågor: 785 6252, 785 6251
 www.nkab.fi

VD Tony Eklund

Vetelin Energia

Levererar el till Vetil (utom Polso, Kivikangas och Nykänen)

Kunder: omkring 2 300
Årsleverans: 28 GWh
Telefon växel: (06) 866 3600
Felanmälan: 0400 262 261
Fakturafrågor: 040 661 7850
 www.venergia.fi

VD Antti Kettu

Min energi

RÖSTER OM PERSONLIGA KRAFTKÄLLOR

Jag har en ganska jämn energinivå som jag upprätthåller genom att röra på mig själv och röra mig bland människor. Vardagsmotion får jag genom trädgårdsjobb under sommarhalvåret och snöskottning under vintern. Det är belönande på många sätt och jag hör till de få som faktiskt gillar att städa hemma, för att resultatet blir så synligt. Förr när jag skulle skriva ledare om något komplext fenomen, tog jag ofta en promenad. När jag kommit till Järvisäutuhuset hade resonemangen vanligtvis fallit på plats.

Ibland är det trevligt att titta på när andra rör på sig. Jag tillbringar rätt mycket tid som bänkidrottare på lokala fotbollsmatcher.

Här i Jakobstad avhandlar jag aktuella händelser i två olika kaffegäng, och i somras deltog jag och min fru i en stor Rotary-konferens i Hamburg. Roliga, slumpartade möten med människor ger mig väldigt mycket energi. Att följa med sonens trebarnsfamilj likaså.

Osmo Ojala är pensionerad chefredaktör och 2019 års Late Jakob.

Karolina Isaksson